

**GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’İNDE TOPLUMSAL DEĞİŞME ÜZERİNDEN
YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Bilge VAKIF

Kütahya - 2018

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’SİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞME
ÜZERİNDEN YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK
BİÇİMLERİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Hazırlayan:
Bilge VAKIF

Kütahya – 2018

Kabul ve Onay

Bilge VAKIF'ın hazırladığı “Günümüz Türkiye’inde Toplumsal Değişme Üzerinden Yeni Çocukluk ve Yeni Ebeveynlik Biçimleri” başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

..... /..... /2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK (Danışman)		
Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK		
Dr. Öğr. Üyesi İlteriş YILDIRIM		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Günümüz Türkiye’inde Toplumsal Değişme Üzerinden Yeni Çocukluk ve Yeni Ebeveynlik Biçimleri” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..... / / 2018

Bilge VAKIF

Özgeçmiş

Kütahya’da doğan Bilge Vakıf, ilköğrenimini Zafer İlkokulunda, lise öğrenimini Fatih Anadolu Lisesinde tamamladı. 2015 Haziran ayında Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

ÖZET

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE’SİNDE TOPLUMSAL DEĞİŞME ÜZERİNDEN YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBVEYNLİK BİÇİMLERİ

Bilge VAKIF

Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışanı: Dr. Öğr. Üyesi Işıl Gökçürk

Haziran, 2018, 111 sayfa

Çocuk kavramı, tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlerde algılanan ve tanımlanan toplumsal bir yaş kategorisidir. Çocuk; toplum, aile ve ebeveynler için büyük önem taşımaktadır. Toplum ve aile için çocuğun önemi ve toplum ve çocuk için ailenin önemi, çocuk ve ailenin sosyolojik açıdan araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Çocuk, toplum, aile ve ebeveyn çemberinde inşa edilen ilişki süreci, toplumsal değişme ile birlikte yeniden dönüşmektedir. Bu dönüşüm ile birlikte yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinden söz etmek mümkündür. Bu duruma bağlı olarak günümüzde aile, çocuk ve ebeveyn hızlı bir değişim sürecinden geçmektedir. Toplumsal yapının değişimine bağlı olarak felsefi akımlar, kapitalizm, sanayileşme, modernleşme, neoliberal politikalar, küreselleşme, gözetim ve risk toplumu, aile bireylerinin rollerinde meydana gelen değişimler, kadının çalışma yaşamına katılması, çocuk bakma ve yetiştirme görevlerinin kurumlara devredilmesi, çocuk yetiştirme konusunda uzmanlık bilgisinin artması gibi süreçler, çocuk ve ebeveynliğin yeniden biçimlenmesinde ve yeniden tanımlanmasında etkili olmaktadır.

Bu çalışmada çocuk ve ebeveyn kavramının çocuk sosyolojisi ve aile sosyolojisi çerçevesinde neomodern kalıplarla nasıl ve ne şekilde biçimler aldığı, çocuk ve ebeveynin toplumsal değişme sürecinden nasıl etkilendiği, günümüzde çocukluğun proje, programlanmış mekanik, bağımlı ve benzeri gibi kavramlarla nasıl ve neden tanımlandığı, nasıl görünüm kazandığı, ebeveynlerin aşırı ebeveyn, mükemmeliyetçi ebeveyn, ideal ebeveyn ve benzeri gibi kavramlarla nasıl ve neden tanımlandığı niteliksel yöntemle incelenmiştir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimin sonucu olarak çocuk ve ebeveyn yeniden biçimlenmiş ve yeni görünüm kazanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Çocukluk, Yeni Ebeveynlik, Aile, Toplumsal Değişim, Toplumsallaşma.

ABSTRACT**NEW CHILDHOOD AND NEW FORMS OF PARENTING OVER SOCIAL
CHANGE IN PRESENT DAY TURKEY****Bilge VAKIF****Master's Thesis, Department of Sociology****Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Işıl Gökçürk****June, 2018, 111 pages**

The concept of child is a social age category that is perceived and defined in different ways in the historical process. The child has great importance for society, family and parents. The importance of the child for society and family and the importance of family for community and child requires sociological investigation of the child and family. The relationship process built in the circle of children, society, family and parent which is transformed again with social change. It is possible to mention the new children and new parenting styles with this conversion. Depending on this situation, families, children and parents are undergoing a rapid change process nowadays. In the remodeling and redefinition of the child and parent, depending on the change of social structure; processes such as philosophical movements, capitalism, industrialization, modernization, neoliberal politics, globalization, surveillance and risk society, changes in the role of family members, participation of women in working life, transfer of child care and rearing task to institutions and increase of expertise in child rearing, which are effective.

In this study, it is examined how and how the child and parent concept is shaped by neomodern patterns in the framework of child sociology and family sociology, how children and parents are influenced by the social change process; how and why childhood is defined by concepts such as project, programmed, mechanics, dependent and so on; how the views are earned; have been investigated qualitatively, how and why parents define concepts such as extreme parent, perfectionist parent, ideal parent and so on. The result of the change in the social structure is the child and the parent which has been reformatted and gained a new look.

Keywords: New Childhood, New Parenting, Family, Social Change, Socialization.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÇOCUK KAVRAMI ÜZERİNE OLGUSAL VE TEORİK SÜREÇLER

1.1. ÇOCUK KAVRAMI VE TOPLUMBİLİMLERİNDE ÇOCUK	7
1.2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUKLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE ÇOCUK SOSYOLOJİSİ	16
1.3. TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK VE TÜRKİYE’DE ÇOCUKLUĞUN TARİHİ	25
1.4. ÇEVRE BAĞLAMLARI VE İLİŞKİSEL AĞLARI: ANNE-BABA VE ÇOCUK ÜÇGENİ.....	34

İKİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL DEĞİŞME VE MODERNLEŞME BAĞLAMINDA EBEVEYN VE ÇOCUK İLİŞKİSİ

2.1. TOPLUMSAL BAĞLAMDA AİLENİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ	43
2.2. ÇOCUKLUK KAVRAMININ FARKLI BOYUTLARI VE ÇOCUKLUK MODELLERİ.....	51
2.3. AİLENİN DEĞİŞİMİ: EBEVEYNİN DEĞİŞİMİ VE ÇOCUĞUN DEĞİŞİMİ	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ VE GÖRÜNÜMLERİ

3.1. YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ VE GÖRÜNÜMLERİ	70
3.2. MODERN EBEVEYNLİK VE MODERN ÇOCUKLUK	77
3.3. YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ: ÖRNEKLER	87

SONUÇ.....	95
KAYNAKÇA	100
DİZİN	111

KISALTMALAR

a.e.	Aynı Eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
BMGK	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
Çev.	Çeviren
ÇOKAUM	Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
TDK	Türk Dil Kurumu
Yay.	Yayınevi, Yayınları

TEZ METNİ

GİRİŞ

Toplumun önemli kesimini oluşturan çocuk, tarihsel seyir içerisinde farklı boyutlar, anlamlar ve biçimler kazanmıştır. Çocuk kavramı, tarihsel seyir içerisinde farklı anlamlar kazanmış olsa da çocuk, her şeyden önce toplum içinde yaşayan, şekillenen bir varlıktır. Sosyolojik olarak ise çocuk ve çocukluk, toplumsallaşma sürecinin ilk basamağıdır ve toplumsal bir yaş kategorisidir. Çocukluğun bir tarihinin olup olmadığı, çocukluğun bir süreç olup olmadığı konusu, günümüze kadar tartışma konusu olmuş ve çocukluğun öncelikle toplumsal tarihi tartışma konusu edilmiştir. Matbaanın icadı, bilimsel gelişmeler, ulus devletlerin ortaya çıkması, okullaşmanın artması, toplumsal yapıda meydana gelen hızlı değişmelerin etkisi gibi süreçler, çocukluk fikrinin ve çocukluğun toplumsal tarihinin tartışma konusu edilmesinde etkili olmuştur. Bu etkilerle birlikte çocuk kavramı ve çocuk süreci, geleneksel, modern ve postmodern toplumsal değişme çizgileri üzerinden farklı şekillerde tartışılmış ve ele alınmıştır.

Aileyi oluşturan ebeveyn-çocuk arasında güçlü bir bağ vardır. Bu sebeple çocuk ve aile birbirini tamamlayan bir bütündür. Çocuk ve aile arasındaki ilişki biçimi, ilişkinin niteliği birbirini etkilemektedir. Çocuk, toplumu oluşturan ailenin varlığı açısından büyük önem teşkil etmektedir. Çocuğun, toplumun ve ailenin en önemli parçalarından olma özelliği, çocukluğu araştırılması gereken önemli konulardan biri haline getirmektedir. Aileyi oluşturan ebeveyn ve çocuk, toplumsal yapının değişiminden etkilenmekte ve değişen koşullara bağlı olarak birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Çocuklar ve aile değişen tarihsel koşullarda biçimlenirken yine çocuklar ve ebeveynler de yeniden biçimlenmektedir.

Çocuk kavramı, tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde tartışılmış ve ele alınmıştır. Toplumbilimleri bu tartışmaya farklı katkılarda bulunmuştur. Sosyoloji için ise çocuk ve aile kavramları en önemli tartışma alanlarından biridir. Özellikle 1980'li yıllarda çocuk kavramı ve bir yaş kategorisi olarak çocukluk olgusu, toplumbilimlerinin olduğu gibi özellikle de sosyolojinin dikkatini çekmeye başlamıştır. Değişim sürecinde çocuk, aile ve ebeveynler de değişim sürecinden etkilenerek yeni biçimlere bürünmüş, bu da sosyolojik bakış açısını gerekli hale getirmiştir. Çocuk ve aile, başta sosyoloji bilimi olmak üzere tarih, edebiyat, antropoloji, felsefe gibi disiplinlerarası bir bakış

açısıyla araştırılmıştır. Çocuk, aile ve ebeveyn konusu, sosyolojinin çalışılması gereken önemli konularından biridir. 1990'lı yıllar çocuk ve çocukluk konusuna yönelik çalışmaların hızla arttığı, yoğunluk kazandığı alanlardan biri olmuştur. Çocukların toplumbilimlerinin konusu haline gelmesinde çocukların kendine has yaşamsal karakterlerinin olmasının önemli etkisi olmuştur.

Çocukluk üzerine yapılan çalışmalar daha çok çocuk ve ailenin tarihsel seyir içindeki gelişimi, toplumsal yaşamdaki sorunları üzerine odaklanmaktadır. Çocukluk, her şeyden önce toplumsal yaş kategorisidir ve toplumsallaşma sürecinin ilk basamağıdır. Diğer açıdan çocuğun önemi, toplumsal yapının en temel birimi olan ailenin bir unsuru olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma ise çocuk-ebeveyn ve aile üçgeninde çocuk ve ebeveynin kazandığı yeni biçimler çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulayarak, çocukluk ve ebeveynlik çalışmalarına bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu açıdan bu çalışma, günümüzde yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinin toplumsal değişmeye bağlı farklı görünümeler kazandığını tespit etmeye yönelik bir çaba içerisindedir.

Günümüzde aile, ebeveyn ve çocuk, hızlı bir değişim sürecinden geçmektedir. Bu değişim süreci, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini gündeme getirmiştir. Çocuk ve ebeveyn toplumsal değişme sürecinde etkili olan koşullara göre yeniden biçimlenmektedir. Dolayısıyla çocuk ve ebeveynin bir tartışma konusu olması ve bu biçim içerisinde ele alınmasında felsefî akımlar, aydınlanma düşüncesi, kapitalizm, sanayileşme, modernleşme, neoliberal politikalar, küreselleşme, enformasyon, gözetim ve risk toplumu gibi önemli kavramların ve süreçlerin etkisi olmuştur. Bütün bunlarla birlikte diğer aşamada ise çocuk ve ebeveynin yeniden biçimlenmesinde tüketime yönelim, tehlike ve riski vurgulayan yaklaşımlar, artan güvenlik ihtiyacı, kadının iş yaşamına hızla katılması, ailenin yapısı ve bireylerinin rollerinde meydana gelen hızlı değişme, ailenin çocuk bakma ve yetiştirme işlevlerini kurumlara devretmesi, çocuk yetiştirme konusunda uzmanlık bilgisinin artması ve uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyulması, yeni annelik ve yeni babalık söylemleri gibi süreçler, değişimin temel belirleyici faktörleri olmuştur. Bu toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik süreçler, çocuk ve ebeveynleri yeniden biçimlendirmiş ve günümüzde yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini görünür kılmıştır. Bu süreçte ebeveynlerin çocuklara yaklaşım biçimi de değişmiştir. Çocukların nasıl büyütüleceği sorusu sorun olmaktan çıkarak,

çocukların hangi tekniklerle, hangi yöntemlerle büyütüleceği sorunsalı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla çocukların ve ebeveynlerin davranışları, biçim ve kalıpları ve ilişkisel ağları değişmiştir ve hızla değişmeye devam etmektedir.

Günümüzde toplumsal yapıda pek çok nedene bağlı hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Bu değişimin en görünür yönlerinden biri, toplumsal rollerin değişimidir. Kuşkusuz bu değişimden toplumun en küçük birimlerinden biri olan aile, önemli bir pay almıştır. Çocukların ve özellikle ebeveynlerin toplumsal rolleri ve çocuğa bakma biçimlerini de önemli bir değişime uğratmıştır. Bu açıdan yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinden söz etmek ve toplumda ne şekilde biçimlendiğini ele almak gerekmektedir. Dolayısıyla çalışmanın amacı, sosyolojik açıdan özellikle çocuk sosyolojisi ve aile sosyolojisi çerçevesinde çocuğun ve ebeveynin nasıl yeniden biçimlendiğini, bu biçimlerin türlerini ve nasıl bir görünüm kazandığını tartışmak ve ele almaktır. Bu amaçtan hareketle çocuk ve ebeveynlerin günümüz değişme süreci içindeki görünümü ele alınmıştır. Bu konuda yazılan kitap, makale, tez gibi çalışmaların yok denecek kadar az olması, daha çok internet kaynaklarından yararlanılmasına sebep olmuştur. Kaynakların kısıtlı olması çalışmanın sınırlılığını oluşturmuştur.

Günümüz toplumlarında tek bir çocukluk biçimi yoktur. Bu sebeple tek bir çocukluk biçiminden söz edilememektedir. Ancak, proje, programlanmış, mekanik, pilli, bağımlı, tüketim çocuğu vb. gibi farklı biçimlerde tanımlanan çocukluktan söz edilebilmektedir. Benzer şekilde günümüz toplumlarında tek bir ebeveynlik biçiminden söz edilememektedir. Aşırı kaygılı, ideal, mükemmel, bilinçli, eğitilmiş, organik, vb. gibi farklı biçimlerde tanımlanan ebeveynlik biçimlerinden söz edilebilmektedir. Günümüzde ailenin değişime uğraması neticesinde tüketim, kapitalizm, risk ve gözetim üçgenine eklemlenmiş bir ebeveyn ve çocukluk görünümü mevcuttur. Çocuk ve ebeveynlere yönelik uzmanlık bilgisinin artması, yetiştirme biçimlerinin değişmesi gibi süreçlerin çocuk ve ebeveyn üzerindeki etkisi bu çalışmanın diğer amacını oluşturmuştur. Dolayısıyla bu çalışma, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini tespit etme amacını taşımaktadır. Bu tespit süreci, değişimin olumlu ya da olumsuz yönlerine ilişkin kesin bir yargı içermeye amacında değildir. Dikkat edilmesi gereken husus, toplumsal yapıda meydana gelen değişimdir ve bu değişimin çocuk ve ebeveyn üzerindeki etkisidir. Dolayısıyla bu çalışma, yaşanan bu hızlı değişimi sosyolojik boyutta tartışmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde çocuk ve çocukluk kavramına yönelik olgusal ve teorik bir çerçeve çizilmektedir. İlk bölümde, çocuk ve çocukluk kavramının kapsamı, toplumbilimlerindeki yeri, çocuğa yönelik Türkiye’de yapılan çalışmalar, çocuk sosyolojisinin çocuğu ele alış biçimi, çocukluğun tarihsel süreçte ve Türkiye’de inşa süreci, son olarak da çocuk-ebeveyn ilişkisi gibi konular ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise toplumsal değişme ve modernleşme bağlamında ailenin tarihsel süreçte değişimi, çocukluk kavramının geleneksel, modern ve postmodern çizgi üzerinde gelişimi, son olarak da ailenin değişimine bağlı olarak yeni annelik ve yeni babalık tanımlaması ve çocuğun değişimi gibi konular ele alınmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise yeni çocukluğun ve yeni ebeveynliğin nasıl biçimlendiği, çocukluğun ve ebeveynliğin biçimlenmesinde etkili olan koşullar, yeni çocukluk ve yeni ebeveynliğin yeni tanımlamaları, son olarak da yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinin sosyal medya örnekleri üzerinden Türkiye’deki görünümüleri ele alınmıştır.

Toplumsal değişme üzerinden çocuk ve ebeveynliğin yeni biçimler kazandığını tespit etme amacıyla olan bu çalışma, birçok değerli isimlerin emek ve katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Bu çalışmanın konusunun ortaya çıkmasında, çerçevesinin belirlenmesinde, çalışmanın her aşamasında emeği ve hakkı bulunan tez danışmanım, aynı zamanda lisans döneminden itibaren hocam olan değerli Dr. Öğr. Üyesi Işıl Gökçürk’e minnettarım. Çalışma süresince gösterdiği ilgi, emeği ve sabrından ötürü, verdiği cesaret ve destekleri için, bana inandığı ve beni teşvik ettiği için akademik duruşunu, bilgisini örnek aldığım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Işıl Gökçürk hocama çok teşekkür ederim. Bu çalışma sizin verdiğiniz emek ve bana güvenmenizle ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda çalışmanın konusunun belirlenmesinde, çalışmanın teorik çerçevesinin ve içeriğinin belirlenmesinde, çalışmada kullanılacak kaynakları edinmemde yardımcı olan değerli Dr. Öğr. Üyesi Esra Işık hocama üzerimdeki emek ve yardımlarından ötürü çok teşekkür ederim. Lisans dönemim boyunca hocam olan, benim üzerimde her türlü emeği bulunan, her konuda yardımcı olan değerli Dr. Öğretim Üyesi Gökhan Gökçürk hocama da ayrıca çok teşekkür ederim. Lisans dönemim

boyunca hocam olan, üzerimde emeği bulunan değerli Prof. Dr. Talip Karakaya hocama da çok teŗekkr ederim. Üzerimdeki emeği ve yardımlarından ötürü değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Yakup Őenyüz'e çok teŗekkr ederim. Ayrıca üzerimde emeği bulunan bütün bölüm hocalarıma emeklerinden ötürü çok teŗekkr ederim.

Bütün hayatım boyunca maddi, manevi olarak destekleyen, her aldığım kararlarda beni destekleyen, özellikle akademik hayatım boyunca dŗncelerime saygı duyan, destekleyen, bana güvenen, üzerimde hakları ve emeği çok olan kıymetli babam Behll Vakıf'a ve kıymetli annem Güzide Vakıf'a çok teŗekkr ederim. Hayatımda iyi ki varsınız, iyi ki annem ve babamsınız. Hayatım sizinle anlamlı ve güzel. Eđitimim konusunda beni her türlü desteklemiş olan, beni teŗvik edip bana inanan rahmetli büyükbabam İrfan Vardar'a ve anneannem Arife Vardar'a sonsuz minnettarım. Rahmetli dedem Őuayip Vakıf ve rahmetli babaannem Nebiye Vakıf'a üzerimdeki emeklerinden ötürü sonsuz minnettarım. Ayrıca kardeŗim Gamze Vakıf'a ve ablam Begüm zpınar'a teŗekkr ederim. Akademik hayatım ve yaŗamım boyunca üzerimde emeği bulunan, benim hayat felsefemi oluŗturmamda katkıları bulunan tüm kiŗilere sonsuz minnettarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK KAVRAMI ÜZERİNE OLGUSAL VE TEORİK SÜREÇLER

1.1. ÇOCUK KAVRAMI VE TOPLUMBİLİMLERİNDE ÇOCUK

Çocuk, toplumun en küçük üyesi, toplumun en temel kurumu olan aileyi oluşturan en küçük ferttir. Çocuk bir toplumun teminatı, ailenin varlığı ve geleceği için önemlidir. Çocuk, içine doğduğu toplum tarafından etkilenmekte, içine doğduğu toplumu da etkilemektedir. Bu açıdan çocuk ve toplum arasında karşılıklı etkileşim bulunmaktadır. Çocuk, bir toplumda sosyal, kültürel, ekonomik, politik olarak farklı şekillerde anlam taşımakta, farklı şekillerde inşa edilmekte ve yeniden biçimlenmektedir. Dolayısıyla çocuk ve çocukluk kavramları farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte, farklı anlamları da ifade etmektedir. Çocuk nedir? Çocuk nasıl tanımlanmaktadır? Çocukluk nedir? Neyi ifade etmektedir? gibi sorular çocuklara yönelik yaygın anlamların anlaşılmasında önemlidir. Bu sebeple çocukluğa ilişkin tanımlamalara ve anlamlara bakılmalıdır.

Çocuk terimi, sözlük anlamıyla incelediğinde birkaç yaygın anlamı bulunmaktadır:“ ‘Çocuk’ terimi ya bir evlât, ya da bir toplumda yetişkinlerle aynı ölçüde tam bir ekonomik ve hukuksal statü kazanamamış birisi anlamında”¹ kullanılmaktadır. Bu anlamıyla çocuk, yetişkinlik statüsüne gelmemiş bir kişidir. Diğer sözlük anlamıyla çocuk kavramı,“İnsan yavrusu...toplumun aile çekirdeğini oluşturan ana-baba-çocuk üçlüsünün öğelerinden biridir, doğa-toplum-bilinç süreçlerinde işleyen üç devimli genel evrim yasasının insansal belirimidir.”² ifadesini karşılamaktadır. Aynı zamanda çocuk, gelişen, büyüyen bir insan evladı, reşit olmayan küçük bir yurttaş³ olmakla birlikte, en genel şekli ile “*olgunlaşmamış insan*”⁴ anlamlarını da taşımaktadır. Bu anlamlarıyla çocuk, yetişkinlikten önce geçirilen dönemdir. Çocuklar yetişkin yaşamının içinde olup fakat yetişkinler gibi ekonomik ve hukuksal bir statüye sahip değildir.

¹ Gordon Marshall, (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Osman A. ve Derya K., (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara: s. 120.

²Orhan Hançerlioğlu, (1996), *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 75.

³Atalay Yörükoğlu, (1992), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, 4. Baskı, Özgür Yayın, İstanbul: s. 13.

⁴Cüneyd Okay, (1998), *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler-1850-1900*, 1.Baskı, Kırkambar Yayınları, İstanbul: s. 24

Çocuk kavramı yaş kategorisi baz alınarak genel olarak tanımlanmaktadır. “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMGK,1989)” yaş sınırlaması koyarak on sekiz yaşın altındaki tüm bireyleri çocuk kabul etmiştir.⁵ Türk Dil Kurumu (TDK) da benzer tanımlama ile çocuk ve çocukluk kavramını bebeklik dönemi ile erginlik döneminde gelişen insan olarak tanımlamıştır.⁶ Genel bir ifadeyle çocuk kavramı, doğum süreciyle başlayan, erginlik döneminin başlangıcıyla son bulan, bir evreyi tanımlamaktadır. Dolayısıyla çocuk yaş, yetişkinlik öncesi geçirilen dönem, gelişim dönemi gibi belirli kategorilere ayrılabilen çok boyutlu toplumsal bir yaş kategorisidir.

Çocuk kavramına ilişkin farklı tanımlamalar bulunduğu gibi çocukluk kavramına ilişkin farklı anlamlandırmalar da bulunmaktadır. Çocuk, tarihsel süreçte biyolojik, sosyal, ekonomik, hukuksal, politik, kültürel açılardan farklı anlamları karşılayan bir kavram olarak tanımlanmıştır. Çocuk, yetişkinlik öncesi dönemi, belirli bir yaş kategorisi ifadelerini karşılamıştır. Çocuk ve çocukluk kavramı, anlamsal açıdan farklılık taşımaktadır. Bu sebeple çocuk ve çocukluk gibi temelde eş gözükten fakat anlamsal açıdan farklılık gözetilen iki kavramı ayırt etmek gerekir.

Çocukluk kavramı, çocuk olma durumunu karşılamakta ve insan yaşamının bebeklik ile ergenlik arasındaki dönemini kapsamaktadır.⁷ Diğer bir ifade ile çocukluk insan yaşamının yedi yaşına kadar süren dönemini anlatmaktadır ve bu ifade kimi zaman 13-14 yaşa kadar sürebilirken, “doğum ile olgunluk arasındaki devir”⁸ olarak da tanımlanmaktadır. Dolayısıyla genel ifade ile çocukluk dönemi bebeklik ile bir şeyi yapabilme ve akla erişme, yani olgunlaşma ile ilintili olan dönemi içermektedir. Çocuklar, negatif anlamıyla yetişkin olmayanlar olarak da tanımlanmakta ve çocukluk dönemi bugünkü anlamıyla kendi başına bir dönem olarak adlandırılmaktadır.⁹

Kendi başına bir dönem olan çocukluk kavramının aynı zamanda bitiş sınırı genellikle muğlaktır. Nitekim yasalar, çocukluk sürecinin bitiş sınırlarını farklı şekillerde tanımlamıştır. Ceza yasası 12 yaşından küçük çocukların suç işledikleri zaman sorumlu tutulamayacağını, iş yasası ise 12 yaşından küçük çocukların ülkemizde

⁵Banu Mertürek, (2008), *Çalışan Çocukların Penceresinden*, İnal, Celal (Ed.). Milli Eğitim Sağlık Eğitimi Vakfı, Ankara: s. 7.

⁶ Oğuz Polat, (2001), *Çocuk ve Şiddet*, Der Yayınları, İstanbul: s. 61.

⁷A.e., s. 62.

⁸Okay, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler-1850-1900*, s. 24

⁹Polat, a. g. e., s. 62.

çalıştırılmasının yasak olduğu, yurttaşlık yasası ise çocukların küçük yaşta evlenmesinin yasak olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Dolayısıyla çocukluk döneminin kimi zaman reşitlik yaşı olan on sekiz yaşına kadar, kimi zaman aileye bağımlılığın sona erdiği döneme kadar sürdüğü görülmekte olup çocukluk sürecinin bitişi net bir şekilde belirlenememektedir. Diğer taraftan çocukluğun bitiş çağı toplumdan topluma farklılık göstereceği gibi bir toplum içerisinde de farklılık göstermektedir. Toplumlara ait kültürler, toplumların çocuklara attettikleri anlamlar, ergenlik dönemine geçişi etkileyen koşullar sebebiyle çocukluk sınırının sabit ve değişmez sınırlar olmasını engellemektedir.¹¹

Diğer taraftan çocukluğa farklı tarihsel dönemlerde, yetersiz, akli erişmeyen, bir şey yapabilme gücünde olamayan, belirli bir hak ve ekonomik özgürlüğe sahip olmayan, bağımlı gibi olumsuz nitelemeler atfedilmiştir. Aristo, insan hayatındaki çocukluğu bir felaket olarak sunmuş ve çocuğun eylemlerinde aklını kullanamadığı gerekçesiyle erdeme ulaşamayacağını söylemiştir. Çocukluk dönemini insan hayatını tehlikeye sokan her türlü zorluklar, hastalıklar ve kazalar arasında göstermiştir. Aynı zamanda Aristo, çocukluğun kendi haline bırakıldığında, mutsuzluk ve huzursuzluktan ibaret olacağını ifade etmiştir.¹² E. Durkheim ise, çocukluğun etimolojik anlamda, insanın henüz konuşmadığı bir dönemi gösterdiğini belirtmiştir. Durkheim'e göre çocukluk, büyüme dönemidir ve bu dönem, bireyin fiziksel ve ahlaki anlamda henüz var olmadığı, üretilip geliştiği ve şekillendirildiği bir dönemi ifade etmektedir.¹³

Bob Franklin'de çocukluk kavramını kronolojiden çok iktidar ile ilişkilendirmektedir. Çünkü bu kavram belirli bir yaş dönemini belirtmekten çok, iktidar ilişkisini belirtmektedir. Aynı zamanda bu kavram düşük statüde bulunanları tanımlama sebebiyle kullanılmaktadır. Bu husus “*çocuk nedir? sorusunun otoriteler-toplumda iktidara sahip olanlar-tarafından yanıtlandığını*” ortaya koymaktadır. Çünkü toplumsal açıdan güçsüz olan yetişkinlere, güçlü olanlar çocukluk anlayışını dayatabilmektedir.¹⁴

¹⁰Yörükoğlu, a. g. e. s. 13.

¹¹Esra Işık, (2014), *Çocuk-Toplum İlişkisi Bağlamında İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: s. 6.

¹² Kürşat Bumin, (1983), *Batı'da Devlet ve Çocuk*, 1. Baskı, Alan Yayıncılık, İstanbul: s. 19

¹³Aylin Dikmen Özarslan, (2016), *Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi*, 1. Baskı, Resse Yayınları, İstanbul: s. 140.

¹⁴ Bob Franklin, (1993), *Çocuk Hakları*, Alev T. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: s. 23

Çocukluk, yüzyıllar içinde farklı tarihsel dönemlerde ve farklı toplumlarda biçim kazandırılan ve icat edilen bir dönem olarak da tasvir edilmektedir. Plumb, “*çocukluk düşüncesi son 400 yıla ait bir Avrupa icadı*”¹⁵ olarak nitelemiştir. Heywood’ a göre “*çocukluk, teorik olarak çocuk olmanın ne anlama geldiğinin anlaşılması*”¹⁶ dır. Neil Postman ise çocukluğun bebekliğin tam tersine, biyolojik bir kategoriden ziyade salt toplumsal bir kurgu olarak tanımlamıştır.¹⁷ Çocukluk, salt bir biyolojik kategori olmaktan çıkarak toplumsal ve siyasal bir imge olarak görülmüş, ekonomik, sosyo-kültürel ve politik açılardan farklı tarihsel dönemlerde, farklı biçimlerde algılanarak kavramsallaştırılmıştır. Bu sebeple bütün coğrafyaları kapsayan tek bir çocukluk algısından söz edilememektedir.¹⁸

Mahmut Tezcan “*Çocuk Sosyolojisi*” adlı eserinde çocukluğu iki şekilde tanımlamıştır. İlk olarak çocuklar, aktif, yaratıcı toplumsal öge olup kendi çocuk kültürlerini üretenlerdir. İkinci olarak çocukluk, yapısal biçimdir ve toplumun parçası ya da toplumsal sınıf, yaş grupları gibi kategoridirler. Bu anlamda bakıldığında çocuklar, çocuklukların üyesi olmaktadır. Bu sebeple çocuklar için çocukluk süreci geçici bir döneme tekabül etmektedir.¹⁹ Dolayısıyla çocukluğun daha çok toplumsal yönüne vurgu yapılmış ve çocukluk toplumsal olarak üretilmiştir.

Çocukluk, tarihsel süreç içinde farklı kültür ve farklı toplumlarda farklı anlamları karşılamıştır. Çocukluk kavramı her toplumda var olmuş ve çocukluğa ilişkin anlayışlar farklı toplumlarda ve farklı çağlarda yetişkinleri çocuklardan ayıran yollar olarak algılanmıştır. Dolayısıyla çocukluk, tek bir döneme ait tek bir evrensel bir deneyim olmaktan ziyade daha çok tarihsel olarak değişen kültürel bir yapı olarak ele almak gerekmektedir.²⁰ Çocuk tarihsel dönemlerde oluşmuş, sosyo-kültürel olarak inşa edilen bir kavramı karşılamaktadır. Bu nedenledir ki çocuk, insanlık tarihinin her döneminde mevcut olmasına karşın, değer olarak çocukluk, değişkenlik gösteren bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda çocukluk, yalnızca bir büyüme ve gelişme sürecini ifade etmez, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan

¹⁵ Polat, a. g. e., s. 61.

¹⁶ Colin Heywood, (2003), *Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi*, Esin H. (Çev.), Kitabevi Yayınları, İstanbul: s. 16.

¹⁷ Neil Postman, (1995), *Çocukluğun Yokoluşu*, Kemal İ. (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara: s. 7.

¹⁸ Güven Gürkan Öztan, (2011), *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s. 3.

¹⁹ Mahmut Tezcan, (2017), *Çocuk Sosyolojisi*, 3. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara: s. 1.

²⁰ Polat, a. g. e. , s. 62.

karmaşık dinamikliği oluşturan bir dönemi de kapsamaktadır. *“Türk Dil Kurumu Sözlüğünde; anne karnında ya da bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasındaki gelişme döneminde olan insan yavrusu olarak ifade edilmesine rağmen, çocukluğun hangi yaş aralığını kapsadığı konusu her ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve hukuksal sistemlerine, hatta aynı toplumun hukuk düzeninin çeşitli dallarına göre değişkenlik göstermektedir.”*²¹ Bu bakımdan çocuk ve çocukluk kavramının sosyolojik açıdan ne ifade ettiği de önemlidir.

Sosyolojik açıdan çocukluk farklı şekillerde anlam kazanmaktadır. Çocuğun toplumsal olarak kurgulanıp, çocuğun bir inşa süreci olduğu düşüncesi, aynı zamanda çocukluğun farklı toplumlarda farklı şekillerde algılanması, çocukluğa ilişkin sosyolojik bakış açısını gerektirmektedir. Nitekim değişen çocukluk anlayışlarına vurgu yapan C. Heywood, *“Baba Bana Top At! Batıda Çocukluğun Tarihi”* adlı eserinde *“çocukluğun, farklı tarihsel zaman ve toplumdaki, farklı toplumsal ve etnik gruplar içerisinde değişen sosyal yapı”* olduğu ifade etmiştir. Heywood’a göre, çocukluğa ilişkin algı, sanayileşme öncesi toplumların sosyal koşullarına bakılarak anlaşılabilir.²² Bu düşünceyle çocukluğun, farklı tarihsel dönemler ve kültürlerde çocukluğun, değişken bir yapıya sahip olduğu ve çocukluk dönemine ilişkin değişen çocukluk anlayışlarının bulunduğu görülmektedir. Öte yandan geleneksel ve modern toplumlar, çocukluğa yönelik farklı değerlendirmelerde bulunmaktadır. Çocukluk dönemi, geleneksel toplumlarda biran evvel bitirilmesi gereken gereksiz bir dönemi ifade ederken, modern toplumlarda çocukluk dönemi, kendine has biyolojik, psikolojik ve sosyal özelliklere sahip olması sebebiyle yetişkinlerden farklı gereksinimleri bulunan özel bir dönem olarak görülmektedir.²³ Diğer bir sosyolojik anlamıyla çocukluk, bireylere yüklenen rolleri, davranış kalıplarını içeren bir kurgu olarak tanımlanmaktadır.²⁴

Sosyolojik açıdan çocuk kavramı, Postman’ın öne sürdüğü gibi biyolojik kategoriden ziyade toplumsal bir kurgudur.²⁵ Çocuk farklı toplumlarda, farklı kültürlerde, farklı coğrafyalarda, aynı toplum ve aynı kültür içerisinde farklı biçimlerde, kendine has yaşayış tarzlarına göre tanımlanmış ve biçimlenmiştir. Çocukluğun muğlak

²¹Yasemin Mamur Işıkçı ve Selma Karatepe, (2006), Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, s. 71.

²² Heywood, a. g. e., s. 16-25.

²³ Işıkçı ve Karatepe, a. g. m., s. 71.

²⁴ Özarslan, a. g. e., s. 17.

²⁵ Postman, a. g. e., s. 7.

bir kavram olma özelliği sebebiyle genel, tek bir evrensel çerçevede çocuk kavramı ele alınamamaktadır. Aynı zamanda toplumun geleceği olarak görülen, toplumsal değişme sürecinde etkili olan ve toplumsal değişme sürecinden de etkilenen çocuk, çeşitli bilim dallarının araştırma konuları arasına girmiştir. Çocuk kavramı, başta toplumbilimleri olmak üzere çeşitli bilim dalları tarafından incelenmektedir.

Biyolojik olmaktan çok toplumsal yaş kategorisi, toplumsal bir kurgu olan ve toplumsal gelişme ve değişme açısından önem taşıyan çocuk ve çocukluk kavramlarının ontolojik, epistemolojik ve sosyolojik açıları farklı açılardan ele alınmıştır. Çocuk ve çocukluk kavramının ne anlama geldiği, çocuk kavramının sosyal bilimler için önemini vurgulamak, sosyal bilimlerin çocuk ve çocukluk kavramını hangi açılardan ele aldığını ifade etmek gerekmektedir. Çocuk ve çocukluk dönemi, son yıllarda sosyal bilimler tarafından yoğunlaşılacak konulardan biri haline gelmiştir. Çocuk özellikle sosyoloji olmak üzere, felsefe, psikoloji, tarih, coğrafya, antropoloji, edebiyat, arkeoloji gibi toplumbilimlerde geçmişten günümüze özellikle son dönemlerde araştırma nesnesi haline gelmiştir. Bu sebeple çocuğun toplumbilimlerinde neden ve nasıl araştırıldığı ve çocuğun hangi açılardan tartışıldığı ele alınacaktır. Çocuk ve çocukluğun tarihine, gelişimine, toplumsal odaklı sorunlarına dair birçok bilim katkıda bulunmuştur. Başta sosyoloji ve psikoloji olmak üzere sosyal hizmet, dilbilim, antropoloji, tarih, aile ve kadın tarihi, eğitim tarihi, sanat tarihi, tıp tarihi, din tarihi, hukuk tarihi, iş tarihi, zihniyet tarihi, coğrafya, edebiyat, mimarlık vb. araştıran alanlardan belli başlılarını oluşturmaktadır.

Bu bilimlerin çocuk ve çocukluk konusunu araştırma konusu olarak edinmesinde birçok gelişmeler mümkün olmuştur. İlk olarak çocukların başlı başına bir varlığının olması ve yetişkinlerden farklı, kendine ait karakterlerinin bulunması, çocukların bilimsel gözlemin konusu haline getirmiştir. Çocukların, aile ve toplum için gelecekte nasıl bireyler olacakları konusu önemli bir sorun oluşturmuştur. Bu sebeple bilimsel bakış, çocukluğun normlarının oluşturulmasında ve çocukların denetim ve disiplin altına alınmasında önemli hale gelmiştir. Tıp, psikiyatri ve psikoloji, eğitim gibi dallarda bu sebeple sistemli ve yoğun çalışmalar yürütülmeye başlanmış ve yürütülmeye devam etmektedir. Diğer taraftan zaman içinde ve toplumdan topluma farklılık gösteren çocukluk, dönemler veya toplumlar arasında karşılaştırmalı bir şekilde

çalışmaların yapılmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda tarih, sosyoloji, antropoloji gibi toplum bilimlerde çocuk ve çocukluğa ilişkin çalışmalar artmıştır.²⁶

Çocuk ve çocukluk konusunu ele alan önemli toplumbilimlerinden biri tarihtir. Tarih çalışmaları daha çok çocukluğun ne zaman başladığını, tarihsel dönemlerde ve toplumsal değişme süreçlerinde çocukluğun nasıl inşa edildiği ve algılandığı gibi konulara odaklanmaktadır. Çocukluğun tarihine ilişkin en önemli çalışmaları yapanlardan biri de Fransız tarihçi ve nüfusbilimci Philippe Ariés'tir. Ariés, çocukluk tarihine dair araştırmasını Ortaçağın ortalarından itibaren Avrupa'da aramıştır. Çocukluğun tarihine ilişkin detayları farklı tarihsel belge ve kayıtları kullanarak giyim, okul, oyun, eğlence, günlük yaşam pratikleri, yetişkinlerle ilişkiler, sanat gibi pek çok alanı inceleyerek ele almıştır.²⁷ Çocuklar tarihsel araştırmalara iki şekilde girmiştir. İlk olarak çocuklar, kültürel tanımlamaların içinde öznel ve biçimsel-örgütsel pratiklerin içinde alıcılar olarak algılanmalarıyla araştırma konusu olmuştur. Bu tür tarihsel bakış açısı, çocuklar üzerindeki ebeveynlerin tutum, algı ve duyguların değişimini araştırmaktadır. Bu tür tarih yazımı "*duygular tarihi*" olarak nitelendirilmektedir. "*Kurumlar tarihi*" olarak nitelendirilen ikinci tür tarihsel yaklaşım ise çocukların yaşamı üzerinde etkili olan kurumları, politikaları ve birlikte bulunduğu eylemleri incelemektedir.²⁸

Çocukluk konusunu ele alan diğer toplumbilimlerinden biri de antropolojidir. Antropolojide çocuk kavramı, çocukların yaşam biçimleri, kültür, kimlik ve kişiliklerinin oluşumu bağlamında ele alınıp incelenmektedir. Antropologlar çocukların oyunları, kıyafetleri, dil kullanımları ve çocukların edebiyatı üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu konuda çalışmalar yapanlardan biri de Margaret Mead'dır. Mead önemli çalışmalar yapmıştır ve "*Childhood in Contemporary Cultures*(Çağdaş Kültürde Çocukluk-1955)" adlı çalışmasında çocukluğu antropolojik açıdan incelemenin önemi üzerinde durmuştur. Çocuk yetiştirme yöntemleri ve kişiliğin gelişimi arasındaki etkileşimler üzerinde çalışmalar yürütmüştür. Antropologlar, 1920'li yıllardan itibaren çocukluk üzerine etnografik çalışmalar yayınlamış, gözleme dayalı yaklaşımlar

²⁶Özarslan, a. g. e., s. 16-17.

²⁷Kemal İnal, (2007), *Çocuğun Örselenen Dünyası*, Sobil Yayıncılık, Ankara: s. 13.

²⁸Mine Tan, (1997), *Çocukluğun Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Çocuk, Çocuk Kültürü-1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildiriler Kitabı*, ÇOKAUM Yayınları, 6-8 Kasım 1996, Ankara: s. 31.

planlamış, teoriler geliştirmişler ve 1980’li yıllar ve 1990’lı yıllarla beraber pek çok antropolog, çocuklarla daha çok ilgilenmeye başlamıştır. Antropolojide yetişkinler ve toplumlar üzerinde çocukların etkilerinin araştırılması önemli hale gelmiş ve çocuklar “*insan olacak*” değil, “*insan*” olarak incelenmiştir.²⁹

Çocukluk konusuyla ilgilenen, çalışmalar yapan diğer toplumbilimlerinden biri felsefedir. Felsefe dalı daha çok çocukları toplumdaki yeri, çocukların çıkarları, ahlaki durumları ve gelişmeleri çerçevesinde ele almıştır. Gareth Matthews, çocukluk felsefesi alanının kurucularındadır. Gareth Matthews’a göre çocukluk felsefesi, farklı tarihsel dönemlerde çocukların davranışlarında meydana gelen değişiklikleri, çocukluğa ilişkin değişen kavramları, bilişsel ve ahlaki gelişimlerini, çocukların hak ve çıkarlarını, çocukların ahlaki durumları ve toplumdaki yerleri gibi konuları ele almıştır. Bu açıdan Matthews, çocukluk felsefesinin şu beş ögeyi içermesi gerektiğini savunur: Bu önermeler, “*çocuğun ne olduğuna dair bir kavrayış, çocukluğun metalarının ne olduğuna dair bir kavrayış, çocukluğa uygun bilişsel menfaatler ve hedeflerin neler olduğuna dair bir kavrayış, çocukların ahlaki kapasitelerinin ne olduğuna dair bir değerlendirme ve çocukların haklarını ve sorumluluklarını, ebeveynlerin çocuklarına yönelik hakları ve sorumlulukları kadar anlayabilmemizi sağlayacak bir çerçeve*” önermelerini içermektedir.³⁰

Toplumbilimlerinde çocuklarla ilgili en yoğun çalışmalar yapan bilim dalları arasında en önemlilerinden biri de psikoloji bilimidir. Bu bilim dalı daha çok çocukların zihinsel, bilişsel ve ruhsal gelişimlerine odaklanmaktadır. Çocuğa bilimsel açıdan yaklaşan çocuk psikolojisi, çocukların doğum öncesinden ergenlik dönemine kadar süregelen gelişimini incelemektedir. Aynı zamanda genel açıdan büyüme, olgunlaşma evrelerini, bireylerin gelişimi üzerindeki çevresel etkenlerin nasıl etkili olduğunu ve toplum üyeleri ve çocuk arasında bulunan karşılıklı duygusal ve toplumsal etkileşimini ele almaktadır.³¹ Dolayısıyla psikoloji bilimi, çocukların psikolojik açıdan gelişim ve değişimlerine odaklanmaktadır.

²⁹Özarslan, a. g. e., s. 93-95.

³⁰Mete Han Arıtürk, (2015), *Çocukluk Felsefesi*, (Akt.), Eraslan, Levent (Ed.). Vize Yayıncılık, Ankara: s. 93.

³¹ Haluk Yavuzer, (2005), *Çocuk Psikolojisi*, 27.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 15.

Çocukluk üzerinde yoğun çalışmalar yapan önemli bilim dallarından biri de sosyolojidir. Çocukluk sosyolojisi, sosyolojinin bir alt dalını oluşturmaktadır. Sosyolojinin yeni bir dalıdır. Dolayısıyla çocuk sosyolojisi, son yirmi beş yılın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır.³² Sosyoloji çocukların toplumdaki yerini, toplumsallaşma süreçlerini ele almaktadır. Sosyoloji çocukların toplumsal hayattaki özelliklerini, durumlarını, toplumsal hayattaki dinsel ve kültürel bağlamda yerinin belirlenmesi gibi konuları ele almaktadır.³³ Çocukluk daha çok sosyoloji alanında aile ve eğitim bağlamında ele alınan konulardan biri olmuştur. Öte yandan çocuk sosyolojisi çocuğa eğitim, aile, toplumsal sorunlar, çocuk suçluluğu ve istismarı, çocuk hakları, modernizm, postmodernizm, teknoloji, risk ve enformasyon toplumu vb. gibi bağlamlarda yaklaşmaktadır.

Görüldüğü üzere, çocuk ve çocukluk kavramlarına ilişkin farklı tanımlamalar var olagelmıştır. Çocuk zaman zaman salt bir biyolojik kategori olarak, zaman zaman toplumsal olarak inşa edilmiş bir kurgu olarak tanımlanmıştır. Çocuk genel bir ifade ile geçiş dönemidir ve çocukluğun bitiş sınırları muğlaktır. Aynı zamanda çocuk, toplumu oluşturan en küçük yaş kategorisidir. Toplumsal değişme sürecinde aktif olan yaş kategorisidir. Dolayısıyla çocuk sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve tarihsel bakış açısını gerektirir.

Çocuklara yüklenen anlam ve değerler, çocukların toplum için önemi, çocukları birçok araştırma alanının inceleme konusu haline getirmiştir. Çocukluğun ne zaman başladığı, çocukluğun tarihinin olup olmadığı, çocukların yaşam biçimleri ve kültürleri, ahlaki durumları, fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimleri gibi sorunlar üzerinde birçok araştırma alanları çalışmalar yapmaktadır. Çocuğun, toplum ve aile için önem teşkil etmesi, çocukların birçok toplumsal sorunlarda görünür olması, çocukların durumunu, yaşam biçimlerini ve doğasını anlamamız açısından incelenmelidir. Çocuk ve çocukluk kavramı, birçok bilimin araştırma konusu olduğu gibi sosyolojinin de araştırma konularından biri haline gelmiştir. Bu sebeple çocukların sosyolojide nasıl ele alındığı, çocuklara hangi açılardan yaklaşıldığı ele alınmalıdır.

³² Işık, a. g. t., s. 12.

³³ Levent Eraslan, (2015), *Çocukluk Sosyolojisine Giriş*, Eraslan, Levent (Ed.). Vize Yayıncılık, Ankara: s. 34.

1.2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUKLA İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE ÇOCUK SOSYOLOJİSİ

Çocuk, tarihsel, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik açıdan önemlidir. Çocuğun bu açılardan özellikle toplumsal olarak önemli olması, çocuk ve çocukluk konularının çeşitli yönden çalışılmasını gerekli kılmıştır. Çocukluk çalışmalarının gelişmesinde iki durum söz konusudur. İlk olarak çocukluğun hem bütün çocuklar için ortak, geçirilmesi gereken özel bir dönem olması hem de gündelik hayatın çeşitli olması sebebiyle de belirli kısımlara bölünmesidir. Öte yandan toplumsal açıdan çocukların nasıl ve ne şekilde kurumsallaştırıldığı önemlidir. Çocuklar yetişkinler tarafından farklı biçimlerde algılanmakta ve yorumlanmaktadır. Hatta yetişkinlerin kültürleri çocuklardan farklı olmakla birlikte bu farklılık kuşaklar arasında da görülmektedir.³⁴ Dolayısıyla bu iki durumun farkına varılması çocuk ve çocukluk çalışmalarının gelişmesinde önemli bir basamak oluşturmuştur. Çocuk çalışmalarına yönelik ilginin artmasında diğer önemli koşullardan biri de çocuklar hakkında daha geniş ve kapsamlı bilgilere duyulan ihtiyaçtır. Bu sebeple toplumsal araştırmacılar başta olmak üzere ebeveynler, öğretmenler ve çocuk doktorları formel araştırmalar yapılması konusunda istekte bulunmuşlardır. Bunun neticesinde çocukluk çalışmaları alanının çok disiplinli doğmasına katkıda bulunmuştur.³⁵

Çocukluk çalışmaları akademik açıdan iki kısımda incelenebilir: İlk olarak çocuklar, farklı tarihsel dönemler incelenerek ele alınmaktadır. Bu tür çalışmalarda genellikle çocukluk, toplumsal olarak incelenmektedir. İkinci olarak çocuklar toplumsal açıdan özne olarak ele alınmaktadır. Bu tür çalışmalarda çocuklar, toplumsal bir aktör olarak nitelendirilmekle birlikte çocukların yaptıkları üzerinde durulmaktadır.³⁶ Çocukluk çalışmaları, çocukluğun ne olduğu, tarihsel açıdan çocukluk anlayışının nasıl geliştiği, çocukların farklı tarihsel dönemlerde nasıl algılandığı, toplumsal açıdan çocukların ne ifade ettiği üzerinde durmaktadır. Bunun yanı sıra sonraki çalışmalar, toplumsal olarak inşa edilen ve özne olarak algılanan çocukların kendine has doğalarının bulunduklarına ve evrensel çocukluktan ziyade farklı çocukluk biçimlerine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla çocukluk tarihine inerek başlayan çalışmalar,

³⁴Özarslan, a. g. e., s. 181.

³⁵Marry Gander ve Harry W. Gardiner, (1995), *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Bekir O. (Haz.), İmge Kitabevi, Ankara: s. 36

³⁶Eraslan, a. g. e., s. 30.

çocukların günümüzde nasıl gelişip değiştiği ve nasıl yeniden biçimlendiğine odaklanmaktadır.

Allison James, çocukluk çalışmalarını, çocukluk incelemeleri olarak ele almakta ve bu alanın üç temel önermeye dayandığını açıklamaktadır. Bu önermeler “*çağdaş çocukluk incelemelerinin temel taşları*”dır. İlk önermeye göre çocukluk, toplumsal açıdan oluşturulmaktadır. İkinci önermeye göre çocuklar, başlı başına araştırılmaya değerdir. Son olarak çocuklar, toplumsal aktörlerdir ve toplumsal dünyaya dair özgün bakış açılarına sahiptirler. Bu önermeler, tarih, felsefe, psikoloji, coğrafya, eğitim, teoloji ve hukuk gibi çeşitli disiplinlerarası çalışmaları biçimlendirmiştir.³⁷ Bu sayede çocukluk çalışmaları farklı disiplinlerden yararlanarak çocuk ve çocukluk üzerine çok yönlü çalışmalarını sürdürmektedir. Dolayısıyla çocukluk çalışmaları, çocukluğun toplumsallığını ele alarak çocukluğun çalışılması gereken bir alan olduğu üzerinde durmaktadır.

Çocukluk çalışmaları çocukluk kavramını, çocukluğa yönelik algılamlarda ve çocukluğun gelişiminde meydana gelen gelişmeleri, farklı tarihsel dönemleri inceleyerek ele almaktadır. Bu tarihsel dönemler “*Antik Dönem, Eski Yunan ve Roma Dönemi, Ortaçağ Dönemi ve Rönesans dönemi, Aydınlanma Dönemi, Sanayi Devrimi ve XIX. yüzyıl Kapitalist Gelişim Dönemi, Modern Çocukluk(...) ve Postmodern Çocukluk Dönemleri*”³⁸ olarak sayılabilir. Bu dönemlerin her birinde çocuk, o dönemin toplumsal koşulları ve değerleriyle birlikte ele alınarak incelenmiştir. Her bir dönem, çocukluğa yönelik bilgilerin edinilmesinde diğer çalışmalara kaynaklık etmiştir.

Çocuk ve çocukluğa dair yapılan çalışmalarda iki yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri olumlu ya da iyimser olarak adlandırılabilen yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşım biçiminin temel savunucularından biri Lyold de Mause’dır. Bu yaklaşım biçimini savunan Mause ve bir grup tarihçi, çocukluğa dair olumlu yönde iyileşmeler bulunduğunu ileri sürmüştür. Diğer karşıt yaklaşımda bulunan tarihçiler ise olumsuz ya da kötümser olarak adlandırılabilen bir yaklaşım biçiminin öncüleri olmuşlardır. Bu tarihçiler çocukların yetişkinlerle iç içe olan hayatlarının gitgide parçalanmaya başladığını, çocukların aile, okul, devlet gibi kurumların içinde yaşamlarını sürdürmek

³⁷Allison James, (2001), ‘Yeni’ Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler, *Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk-3.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, ÇOKAUM Yayınları, 16-18 Ekim 2000, Ankara: s. 28.

³⁸ Eraslan, a. g. e., s. 15.

zorunda kaldıklarını öne sürmüşlerdir. Bunun neticesinde çocuklar, toplumsal denetim ve baskıya maruz kalmaktadır.³⁹

Son yıllarda yapılan çalışmalar, çocukluğun toplumsal tarihini, çocukluğun gelişim çizgisini, çocukluk sosyolojisi, çocukluk antropolojisi ve çocukluk felsefesi alanlarında üretilen çalışmalarla geniş çapta tartışmalar yaşamaktadır.⁴⁰ Nitekim çocukluğu “*toplumsal bir yaratma*” olarak niteleyen Elkind, modern dönemde çocukların büyüme ve gelişme süreçlerinin nasıl olduğuna bakıldığına, postmodern dönemle birlikte çocukların büyütülme pratikleri üzerinde yoğunlaştığını ifade etmiştir. Bu düşüncesiyle modern dönemin düşünürlerinden farklılaşmaktadır.⁴¹ Heywood ise Batı’da tarihsel dönemde değişen çocuk ve çocukluk algılamasını incelemiştir. Heywood, çocuğa yönelik algılamaların değişmesi, çocuk emeği ve işçiliği, çocuk yetiştirme, çocuğun toplumsal konumu, yiyecek, giyim ve benzeri gibi konuları ele alarak önemli bilgiler sunmuştur.⁴² Çocuğa yönelik bu çalışmaların yaygınlaşmasıyla birlikte yeni çalışmalar başlamıştır.

Çocuk ve çocukluğa yönelik temel çalışmaların başlangıç noktasını Ariés’in çalışmaları oluşturmuştur. Çocukluğun tarihi esas itibariyle Ariés’in çocukluğun toplumsal tarihi üzerine çalışmalar yapması ve çocuk sosyolojisine katkı sağlaması, çocuk çalışmalarının başlangıç noktasıdır. Bu başlangıç çalışmaları yeni çocuk çalışmaları ya da yeni çocuk sosyolojisi olarak adlandırılan çalışmaların öncüsü olmuştur. 1980-1990’lı yıllar yeni çocukluk çalışmalarının geliştiği yıllardır. Allison James ve Alan Prout’un “*Constructing and Reconstructing Childhood (Çocukluğun İnşası ve Yeniden İnşası)*” adlı kitapları yeni çocukluk sosyolojisi çalışmalarının başlangıcı olmuş ve sosyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır.⁴³

Chris Jenks, Allison James ve Alan Prout başta olmak üzere Patricia ve Peter Adler, William Corsaro, Jens Qvortrup, Leana Alanen, Donna Eder, Nancy Mandell ve Barrie Thorne çocukların toplumsal bir grup olduklarını bu sebeple sosyolojik olarak incelenebileceğini söyleyen ve yeni çocukluk sosyolojisine katkıda bulunan önemli

³⁹ İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, s. 12.

⁴⁰ A. e., s. 36.

⁴¹ David Elkind, (2001), *Değişen Dünya’da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim, Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk-3.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, ÇOKAUM Yayınları, 16-18 Ekim 2000, Ankara: s.15.

⁴² Heywood, a. g. e.

⁴³ Özarslan, a. g. e., s. 157-171.

isimler olmuştur. Yeni çocukluk sosyolojisi çocukların “*toplumsal rollerinin ve eylemlerinin tarihsel, toplumsal ve kültürel yaratılar olduğunu*” savunmuştur. Yeni çocukluk sosyolojisi bir önceki çalışmalardan farklı olarak çocukluğun çoğulluğunu öne sürmüştür.⁴⁴ Dolayısıyla homojen bir çocukluk yerine heterojen çocukluk anlayışı hâkim olmuş ve yeni çocukluk sosyolojisi çalışmaları, sonraki çalışmalara yön vermiştir.

Genel olarak özetlenirse sosyal bilimlerde 1990’lı yıllar çocuk ve çocukluk konusuna dair yapılan çalışmaların geliştiği dönemlerdir. Özellikle 1990’lı yıllarda çocukluk konusuna dair yayınlar artmaya başlamış, bunun yanında farklı disiplinler tarafından düzenli kongreler de yürütülmüştür. 2000’li yıllara gelince çocukların kendi seslerinin duyulduğu görülmektedir. Çocukların akran grubu ve çocukların kültürü üzerinde durulmuştur.⁴⁵ Böylece yüzyılın son çeyreğinde sosyal bilimler alanında çocuk, farklı boyutlardan ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere çocukluk çalışmaları, çocukluk alanına dair yapılan çalışmaların gelişmesinde önemli bir kaynağı oluşturmaktadır. Çocukluk çalışmaları, birikimli olarak ilerlemekte ve günümüzde yapılan çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmalar, çocukları toplumsal olarak ele alması, çocuk ile toplum ilişkisini ön planda tutması bakımından sosyolojiktir. Bu bağlamda çocuk sosyolojisinin ne olduğu, nasıl geliştiği hangi konuları içerdiği, çocuklara karşı olan yaklaşımı genel hatlarıyla tartışılmalıdır.

Sosyoloji, çocukluğu sosyal gerçeklik olarak ele almaktadır. Toplumsal kategori olarak çocukluk, toplumsal yapı, toplumsal süreç ve diğer insanlarla olan ilişkileri ile birlikte ele alınmalıdır. Toplumsal yaş kategorisi bakımından çocukluk, gençlik ve yaşlılık dönemlerinin toplumsal açıdan nasıl oldukları, problem alanları, ihtiyaçları ve talepleri gibi problemleri sosyolojik boyutu oluşturmaktadır. Fakat çocukluk, zor ve uzun süren çocukluğun varoluşunun kabul edilmesinden ötürü diğer yaş kategorilerinden ayrılmaktadır.⁴⁶ Öyle ki çocukluk toplumsal, kültürel, ekonomik açılardan önem teşkil etmekte, bu da çocukluk sosyolojisi alanının çalışma konularını oluşturmaktadır.

⁴⁴A. e., s. 174-178.

⁴⁵A. e., s. 145-147.

⁴⁶Eraslan, a. g. e., s. 21-22.

Çocuk sosyolojisi, çocuk ve çocukluk konusunu çeşitli boyutlarla tartışmaktadır. Şen'in ifadesiyle *“Çocuk sosyolojisi, çocukluk kavramı ve çocuklukla ilgili kuramlar; çocukluğun dünü, bugünü ve yarını; çocuğun toplumdaki yeri, sosyalleşmesi ve sosyal ilişkileri; toplumsal değişme ve toplumsal sorunlar açısından çocukluk; çocuk hakları; çocuk ve aile, çocuk ve okul, çocuk ve arkadaş grubu, çocuk ve oyun, çocuk ve kitle iletişim araçları, çocuk ve çalışma hayatı, çocuk ve din, çocuk ve tüketim, çocuk ve suç, çocuk ve spor, çocuk ve sağlık ile çocuk ve cinsiyet konuları üzerinde duran bir sosyoloji dalıdır.”*⁴⁷ Aynı zamanda çocuk, risk, teknoloji, medya, eğitim, kapitalizm gibi konularla ilişkilendirilmekte ve çeşitli uzmanlar ve aile tarafından dayatılan yeni biçimlere maruz kalması itibariyle de incelenmektedir.

Diğer taraftan çocuk sosyolojisi, çocuk ve suç, çocuk suçluluğunun toplumsal kökenleri, toplumsalın ve çevrenin etkileri, çocuk ve kültür ilişkisi, toplumsal değişme sürecinde çocuk, farklı toplumlarda ve farklı kültürlerde çocukların yeri ve önemi, çocuk istismarı, bilgi ve teknoloji toplumlarında çocuk, tüketim ve kapitalist toplumlarında çocukluğun yeri ve davranışları, çocuk hakkı ve hukuku, çocuk ve medya ilişkisi, çocuk ve aile, çocuk ve eğitim, çocuk ve sağlık gibi konuları ele alıp incelemektedir.

Toplumbilimleri, özelinde sosyoloji toplumların kendi üzerinde biçimlenmesidir.⁴⁸ Bu sebeple çocukluk sosyolojisi, çocukluğu daha çok çocuk-toplum ilişkisi bağlamında ele alıp incelemektedir. Sosyolojinin kendine özgü çalışma alanları bağlamında çocukluk yerine göre makro ve mikro düzeyde ele alınıp incelenmektedir. Eraslan'a göre *“Çocukluk sosyolojisi çocuğun toplumsal kodlarını inceleyen, bir sosyal aktör olarak çocuğun toplumsal yaşamdaki yeri ve algılanış biçimlerini, mikro ve makro olarak çocuğun toplumsalda yarattığı kültür, var olma bağlamında çocukluğun ürettikleri gibi konuları ele alır ve kendi özellikleri bağlamında geliştirdiği metodolojisiyle”*⁴⁹ incelemektedir.

⁴⁷Burcu Gezen Şen, (2011), *Çocuk Sosyolojisi Bağlamında Ailelerin Çocuklarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi (Elazığ İli Örneği)*, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ: s. 3.

⁴⁸Işıl Gökçürk, (2016), *Kültür Sosyolojisi-Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi*, 1. Baskı, Doğu Kitabevi, İstanbul: s. 392.

⁴⁹Eraslan, a. g. e., s. 7.

Çocukluk sosyolojisinin çalışma alanlarında yanıtlanması gereken sorulara örnekler şu şekilde verilebilir: “Çocukluğun toplumsal işlevleri ve çocukların toplumda yüklendikleri açık ve gizil roller nelerdir? Çocuk işgücünün ekonomiye katkısı nedir? Toplum içinde bir tüketici kategorisi olarak çocuk nasıl ele alınmalıdır? Ana- babaların kendi ideallerini gerçekleştirme aracı olarak çocukları kullanım biçimleri nelerdir? Toplumların zenginlik ve refah düzeyleri ile çocuklara bakış açıları arasında doğrusal bir ilişki var mıdır? Sosyal, ekonomik, politik, toplumsal cinsiyet, sınıfsal eşitsizliklerin eğitim uygulamalarında çocuğa olan etkisi nelerdir? Devletin ve kamunun sosyal politikalarında çocuk; korunması mı yoksa güçlendirilmesi gereken özneler midir?”⁵⁰ Bu sorulara, çocuk istismarı, çocuk suçluluğu, çocuk işçiliğinin toplumsal kökenleri nelerdir? Göç, kentleşme, savaş gibi olguların çocuklar üzerindeki etkisi ne şekildedir? Günümüzde ebeveynlerin çocuklar üzerinde etkisi nasıldır? Ebeveynler çocukları nasıl biçimlendirmektedir? Kapitalizmin çocuklar ve ebeveynler üzerinde etkisi ne şekildedir? gibi sorular eklenebilir.

Çocukluk sosyolojisi çalışmaları Türkiye’de, Cumhuriyet öncesi dönemde başlamış ve bu dönemin aydın kesimi tarafından özellikle çocuk yetiştirme ve idealize edilen çocukluk üzerine yapılmıştır. Erken dönemde çocukluk sosyolojisine dolaylı ve dolaysız katkıda bulunanlar isimlere bakıldığında: “ Münif Paşa, Ali Suavi, Satı Bey, Emrullah Efendi, Selim Sabit Efendi, Ziya Gökalp, Ethem Nejat, İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, son dönemde ise İsmail Doğan, Bekir Onur, Mine Tan, Esin Küntay, Atalay Yörükoğlu, Haluk Yavuzer, Mahmut Tezcan, Emine Akyüz, M. Ruhi Şirin, Kemal İnal sayılabilir”.⁵¹ Buna ek olarak Aylin Dikmen Özasan ve Levent Eraslan yaptıkları çalışmalarla çocuk sosyolojisine katkı sağlayan kişiler olarak söylenebilir.

Türkiye’de çocuğa yönelik hem sosyal hem de fen bilimleri alanlarında birçok lisanüstü çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara istatistiksel açıdan bakıldığında 1975-2017 yılları arasında 1586 adet yüksek lisans tezi bulunmaktadır. 1977-2017 yılları arasında 266 adet doktora tezi bulunmaktadır. Genellikle çocuğun tarihi, çocuk sosyolojisi, çocuk kültürü, çocuk istismarı, çocuk suçluluğu, çocuk hakları, dezavantajlı çocuk grupları gibi konuları ele alan bu çalışmalar, çocuğun toplumsal sorunlarının incelenmesi açısından çeşitli makaleler ve tezler olarak ifade edilebilir.

⁵⁰A. e., s. 26.

⁵¹A. e., s. 25.

Türkiye’de çocukluk ve çocukluk sosyolojisine katkıda bulunan çalışmalar mevcuttur. Türkiye’de çocuk sosyolojisi ile ilgili çalışmalara katkı sağlayan kişilerin başında ise Bekir Onur gelmektedir. Onur’un çocuk sosyolojisi, çocuk psikolojisi, son dönemlerde çalışma konusu artan çocuk kültürü, çocukluk tarihi ve çocuk modernleşmesi gibi birçok çalışmaları bulunmaktadır. Aynı zamanda Onur, yabancı literatürden çocuklukla ilgili çalışmaları Türkiye’deki çocuk sosyolojisi literatürüne kazandırarak katkı sağlamıştır. “*Türk Modernleşmesinde Çocuk*”⁵², “*Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*”⁵³, “*Çocuk, Tarih ve Toplum*”⁵⁴ kitapları çocukluğa ait temel çalışmalarını oluşturmaktadır. “*Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*” ve “*Çocuk, Tarih ve Toplum*” adlı kitaplarında çocukların tarihsel açıdan gelişimlerini, Türkiye’de çocukluğun gelişim tarihini bütüncül ve özgün bir bakış açısıyla ele almaktadır. “*Türk Modernleşmesinde Çocuk*” çalışmasında ise toplumsal hareketlilik, kentleşme, okullaşma, dünyevileşme, akılcılık ve aydınlanma kavramları çerçevesinde çocukluğu incelemektedir. Aynı zamanda Bekir Onur’un yürüttüğü pek çok kongrelerde bulunmaktadır. 1997 yılında yapılan “*Çocuk Kültürü Kongresi*”, 1999 yılında gerçekleştirilen “*Cumhuriyet ve Çocuk Kongresi*”, 2001 yılında gerçekleştirilen “*Dünya’da ve Türkiye’de Değişen Çocukluk Kongresi*” Bekir Onur’un yürüttüğü kongrelerin birkaçıdır.

Türkiye’deki çocuk sosyolojisine katkı sağlayan önemli isimlerden biri de Kemal İnal’dır. İnal, “*Modernizm ve Çocuk*”⁵⁵ ve “*Çocuğun Örselenen Dünyası*”⁵⁶ adlı eserleriyle alana katkıda bulunmuştur. Bu eserlerinde İnal, modernizm ve postmodernizm dönemlerinde çocukluğun nasıl geliştiğini ve değiştiğini toplumsal değişim üzerinden kapitalizmle ilişkilendirerek açıklamaya çalışmıştır. Daha genel ifadeyle kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte çocukların nasıl şekillendirildiği, birçok bakımdan çocukların nasıl sömürüldükleri, nesneleştirildikleri üzerine çalışmaktadır. Geleneksel çocuk kavramının ortadan kalkarak kurallı ve rasyonel yaşam biçiminin ve medyanın çocuklar üzerindeki etkisini ve günümüz dört duvar arasında sığınan çocukların durumunu ileri sürmektedir.

⁵² Bekir Onur, (2009), *Türk Modernleşmesinde Çocuk*, 1.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

⁵³ Bekir Onur, (2005), *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, 1.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

⁵⁴ Bekir Onur, (2007), *Çocuk, Tarih ve Toplum*, 1.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

⁵⁵ Kemal İnal, (2007), *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, Sobil Yayıncılık, Ankara.

⁵⁶ Kemal İnal, (2007), *Çocuğun Örselenen Dünyası*, Sobil Yayıncılık, Ankara.

Çocuk kültürü ve tarihi ile çalışmalarıyla katkı sağlayan diğer isimlerden biri de İsmail Doğan'dır. *“Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme”*⁵⁷ adlı çalışmasında çocukluğun kültürünü farklı tarihsel dönemlerde incelemiştir. Doğan, Geleneksel Doğu Kültürleri, İlk İslami Etkiler Döneminde Türk Topluluklarında Çocuk, Uzak Doğu Kültürlerinde Çocuk ve Ortadoğu Kültürlerinde çocukların konumlarını ele almıştır. Aynı zamanda geleneksel çocukluk olgusuna yaklaşımları inceleyerek modern çocukluk paradigmasının tarihsel ve pedagojik temellerini ayrıntılı şekilde incelemiştir. Türkiye’de çocukluk sosyolojisine katkı sağlayan diğer önemli bir isim ise Güven Gürkan Öztan’dır. *“Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası”*⁵⁸ adlı çalışmasında Tanzimat, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet gibi dönemlerde çocukların nasıl ele alındığını, çocukların *“ideal yurttaşlar”* düşüncesiyle onların topluma kazandırılma çabalarını ele almıştır.

Mahmut Tezcan ise *“Çocuk Sosyolojisi”*⁵⁹ adlı çalışmasıyla katkı sağlayan önemli isimlerden bir diğeridir. Tezcan’ın bu kitabı *“Çocuk Sosyolojisi”* adı altında yayımlanmış ilk eserlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Tezcan bu eserinde çocuk sosyolojisini açıklamış, çocukluğu toplumsal değişme bağlamında ele almış, günümüz ve gelecek çocukluğu incelemiş, aynı zamanda özellikle eğitim konusunda çocukluk ele alınarak incelenmiştir. *“Çocuk ve Çocukluk sosyolojisi”*⁶⁰ adlı çalışmasıyla çocuk sosyolojisine çok önemli katkı sağlayan bir diğer isimde Aylin Dikmen Özarslan olmuştur. Bu çalışma, çocukluğun tarihsel seyrini Doğu ve Batı toplumları açısından incelemiş, aynı zamanda çocukluk sosyolojisine dair yapılan yabancı ve yerli literatürleri açıklamalı bir şekilde ele almış ve yeni çocukluk sosyolojisini incelemiştir. Bu eser çocukluk sosyolojisinin çalışılması gereken önemli bir alan olmasına vurgu yapan, sosyal bilimcilere kaynak oluşturacak önemli çalışmalardan biridir.

*“Farklı Perspektiflerden Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi”*⁶¹ adlı çalışma ise 2015 yılında editörlüğünü Levent Eraslan’ın yaptığı ve kendisinin de makalesinin bulunduğu bir diğer önemli çalışmalardan biridir. Kitapta Levent Eraslan, Ayça Demir

⁵⁷İsmail Doğan, (2000), *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*, 1. Baskı, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

⁵⁸Güven Gürkan Öztan, (2011), *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*, 1.Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

⁵⁹Mahmut Tezcan, (2017), *Çocuk Sosyolojisi*, 3. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.

⁶⁰Aylin Dikmen Özarslan, (2016), *Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi*, 1. Baskı, Resse Yayınları, İstanbul.

⁶¹Levent Eraslan, (2015), *Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi*, 1. Baskı, Vize Yayıncılık, Ankara.

Gürdal gibi isimlerin çalışmaları yer almaktadır. Çocuk sosyolojisi, çocuk kültürü, çocuk ve edebiyat, çocuk ve spor, çocuk ve tarih, çocuk ve sanat ilişkisi ele alınarak çocukluk farklı perspektiflerden ele alınmıştır. Çocukluk sosyolojisinin çocuğu nasıl incelediğini, çocukluğun sorun alanlarını toplumsal özellikleriyle ele alarak çocuk ve çocukluğun sosyolojik analizlerini yapmıştır. Çiğdem Kağıtçıbaşı ise “*Çocuğun Değeri-Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık*”⁶² adlı çalışmasıyla erken çalışmalara katkı sağlayan önemli isimlerdendir. Bu çalışmada çocuğun değeri, aile ve toplum içinde çocuğun yeri, toplumsal yapının değişimine bağlı olarak çocuğun değerinin değişmesi ve doğurganlığın değişmesi ele alınmıştır.

Çocuk sosyolojisi alanına sadece yayımlanan kitaplar katkı sağlamamıştır. Aynı zamanda çocukluğa ilişkin çalışmaların da yürütüldüğü araştırma merkezleri de katkı sağlamıştır. Bu merkezlerden biri de 1994 yılında Prof. Dr. Bekir Onur tarafından kurulmuş olan ve çocukluğa dair çeşitli konularda çalışmalar yürüten “*Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi*” (ÇOKAUM)’dir. Türkiye’de ÇOKAUM ve bazı kurum ve kuruluşlarda yapılan bir dizi etkinlik, çocukluk tarihi, çocukluk antropolojisi, çocukluk sosyolojisi, çocukluk felsefesi çocukluk psikolojisi araştırmaları için verimli araştırma merkezlerini oluşturmaktadır. Bu merkezler farklı alanları bir araya getiren disiplinler arası çalışma özelliğine sahiptir.

Diğer araştırma merkezlerinden biri de Hacettepe Üniversitesi bünyesinde 2002 yılında kurulan “*Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi*” dir. İstanbul Bilgi Üniversitesi bünyesinde 2007’de hayata geçen “*Çocuk Çalışmaları Birimi*” ise çocuk çalışmaları merkezlerinden daha yeni tarihte kurulmuştur. Çocuk haklarına ilişkin farkındalık oluşturulması çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir.

Çocuğun toplumlar için önemli bir değere sahip olması, toplumun dinamikliğini oluşturması ve toplumda belirli sorun alanlarını oluşturması, çocuk konusunu çalışılması gereken bir alan haline getirmiştir. Dolayısıyla çocuğun hangi alanlar tarafından niçin, hangi açıdan ele aldığı tespit edilebilir. Genel olarak özetlenirse, çocuk konusuna dair yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Geçmişte çocukluğa dair özellikle çocukluğun tarihine dair çalışmalar hızla artmıştır. Bu alanlardan biri de

⁶²Çiğdem Kağıtçıbaşı, (1981), *Çocuğun Değeri-Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık*, Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul.

sosyolojinin çocuk ile ilgilenen çocuk sosyolojisi alanıdır. Çocuk, sosyoloji alanında toplumla olan ilişkisi açısından ele alınmaktadır. Çocuğun toplumdaki yeri, önemi, işlevleri, rolleri, toplumdaki görünüşleri ve en genel ifadeyle toplumun bütün kurumları, toplumdaki sorunlar ve çocuk arasındaki ilişki bağlamında ele alınmaktadır. Günümüzde ise çocuk sosyolojisi, ebeveyn ve çocukluk biçimleri konusunu da tartışma alanı içine almıştır. Böylece yeni ebeveynlik ve yeni çocukluk biçimlerinin günümüz toplumlarında oluşturduğu görünürlüğü ele alınabilir.

1.3. TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK VE TÜRKİYE'DE ÇOCUKLUĞUN TARİHİ

Çocuk, toplum ve toplumu oluşturan aile için önemlidir. Bu bağlamda çocuk, toplumbilimler için önem arz etmiştir. Toplumbilimlerin ilgi odağı olan ve araştırma nesnesi olan çocukluğun toplumsal tarihte ne anlam ifade ettiği, toplumsal değişme sürecinde ve döneminde nasıl gelişme ve değişme gösterdiği, çocuğun doğasını ve yaşam biçimini anlamak açısından önemlidir. Bu hususta akla şu temel soru gelmektedir: “*Neden çocuğun tarihi araştırılmaktadır?*”. Bu soruya verilebilecek en önemli yanıtlardan biri, günümüzde çocukluğun nasıl gelişim gösterdiğini anlamak için geçmişte çocukluğun nasıl gelişim gösterdiğini anlamak ve bilmenin önemli olduğu gerçeğidir. Bu sebeple çocukluğun gelişim süreçleri incelenirken çocukluk “*özel bir dönem*” olarak alınmalıdır.⁶³ Çocukluğun tarihinin araştırılması, çocuk ve çocukluk döneminin daha doğru biçimde tanımlanması ve anlaşılması, çocuklara yönelik yanlış uygulama ve tutumların önlenmesi açısından katkı sağlamaktadır.⁶⁴ Diğer açıdan bakıldığında, modernitenin ürünü olarak kabul edilen “*çocukluğun keşfi*” ya da “*inşası*” sürecinde meydana gelen değişim süreci, modern dönem öncesine ilişkin tarihsel dönemlerin bilgilerine bakılarak anlaşılabilir.⁶⁵

Bu nedenledir ki çocuğun doğasını ve tarihsel dönemlerde, bir toplum içerisinde ve farklı toplumlar içerisinde nasıl anlaşıldığını ve çocuğa nasıl değer atfedildiğini anlamak için genelde tarihsel dönemlere, özelde ise Türkiye toplumunda çocuğun gelişim dönemlerine bakmak gerekir. Çocukluk, her tarihsel dönemlerde

⁶³ Onur, *Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, s. 23.

⁶⁴ Mehmet Sağlam ve Neriman Aral, (2016), *Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları, Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, Sayı:2, s. 45.

⁶⁵ Öztan, a. g. e., s. 3.

bulunmaktadır. Fakat çocukluğun toplumsal tarihinin araştırılması Ortaçağla birlikte başlamıştır. Fakat sosyal bilimlerde XX. yy'ın ikinci dönemiyle birlikte çocukluk tarihi çalışmaları, yeni bir alan haline gelerek çalışılmaya başlanmıştır.⁶⁶ Bu sebeple çocukluğun tarihine Ortaçağ dönemine bakarak ve çocukluğun tarihine ilişkin bilgiler sunan verilere ve özellikle Ariés'in tezine bakmak gerekir. Çocuk farklı tarihsel dönemlerde kimi zaman küçük yetişkin, kimi zaman minyatür yetişkinler, kimi zaman ideal çocuk, günümüzde ise ideal çocuk kavramından çıkıp neomodern olarak kurgulanan idealitenin ötesine geçmiş, toplumcu tabandan çıkıp bireyci tabana yayılan kavram olarak farklı perspektiflerden ele alınmıştır.

Ortaçağ, çocukların durumu ve çocuklara yönelik algıların en ayrıntılı şekilde incelendiği dönemdir. Bu dönemde özellikle çocukların toplumsal konumları üzerinde durulmaktadır. Çocukluğun tarihini ve toplumsal konumunu araştıran ve gelecek araştırmalara kaynaklık eden önemli teorisyenlerden biri de Philippe Ariés'tir. Ariés'in, "*Centuries of Childhood*" adlı eseri, çocukluk tarihi ve çocukluğun toplumsal tarihine ilişkin önemli bilgilerin bulunduğu yapıtıdır. Ariés, Ortaçağ toplumunda çocukluk düşüncesinin ya da çocukluk anlayışının olmadığını ve çocukluk hakkında bir şeyin bilinmediğini ifade etmiştir. Fakat bu düşüncenin çocukların ihmal edilip, unutulduğu ya da çocukların hor görüldüğü gibi bir anlam taşımadığını, öte yandan çocukluk düşüncesinin sevgi ile karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ariés'e göre bu dönemde çocukluğun özel doğasının bulunduğuyla ilişkin bir farkındalık bulunmamaktadır. Diğer ifadeyle belirtilirse çocuk, yetişkinlerden ayrı ve özel bir dönem olarak görülmemektedir. Ortaçağ toplumunun bilinç eksikliğinin sebebi de budur. Dolayısıyla bu dönemde çocuklar, yetişkin toplumuna ait bireylerdir.⁶⁷ Ariés'e göre çocuklar, XIII. yüzyılda keşfedilmiştir. XV. ve XVI. yüzyıllarda çocuğun keşfinin belirtileri sanat tarihinde gözlemlenebilmektedir.⁶⁸

Ortaçağda çocuklar, doğum ve ölüm oranlarının yüksek olması sebebiyle ebeveynleri için çok önem ifade etmemiştir. Bu durum çocukların erken yaşta evlerini terk etmelerini sağlamıştır. Fakat XVII. yüzyıldan önce çocuklar, her yaştan bireylerin

⁶⁶Emrah Akbaş ve Reyhan Atasü Topçuoğlu, (2009), Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu- Eleştirel Bir Değerlendirme, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt: 20, Sayı:1, s. 95.

⁶⁷Phillippe, Ariés, (1962), *Centuries of Childhood- A Social History of Family Life*, Robert Baldick , Alfred A. Knopf (Trans.), New York: p. 128.

⁶⁸A. e., p. 47.

bulunduğu topluluklara katılabilmesi, kendi deneyimleriyle yaşamı öğrenmesi açısından avantajlı konuma da sahiptirler.⁶⁹ Bu dönemde yaşanan toplumsal kurguda çocuklar küçük adam ve küçük kadınlar olarak görülmüş ve çocukluk dönemi değersiz ve gereksiz bir dönem olarak tarif edilmiştir. Ebeveynler tarafından önemsenmeyip birbirine benzeyen nesne olarak görülen çocuklar, yetişkinlere benzer giyimleri ve yeme-içmeleri bulunması sebebiyle minyatür yetişkinler olarak tanımlanmıştır.⁷⁰ Dolayısıyla çocuklar, beş-yedi yaş dönemine kadar bebek sayılarak yetişkinlerden farklı bir çocukluk aşamasından geçmemiştir.⁷¹ Ortaçağ dönemine ait belgeler, resimler, nesne ve ürünler bu dönemdeki çocukların durumuna ilişkin kaynak sağlamaktadır. Bu dönemde çocuklara dair örnekler incelendiğinde ise çocuklara ait kıyafetlerin, oyun ve oyuncakların bulunmayıp yetişkinlere ait kıyafet, oyun ve eğlenceleri paylaştıkları görülmektedir.⁷²

Batı Avrupa'da XVI. ve XVII. yüzyıllar çocuğa yönelik anlayışın değişmesinde önemli yıllar olmuştur. Ekonomik alanda tarımdan sanayiye geçişin yaşanması, orta sınıfın gelişmeye başlaması, ailenin yapısında ve rollerinde değişmelerin meydana gelmesi, çocuk ölümlerinde azalmaların yaşanması, ebeveynler ve çocuk ilişkilerinde duygusallığın görünür hale gelmesi, boş zamanın artması gibi süreçler çocukluğun yetişkinlerden ayrı bir dönem olarak görülmesi ve kabul edilmesinde önemli gelişmeler olmuştur. Diğer önemli gelişmelerden biri de Aydınlanma çağında aydınların çocukluk anlayışına ve eğitimlerine karşı ileri sürdükleri görüşlerdir. Neticede yeni çocukluk anlayışı gelişmiş, çocukluk keşfedilmiş ve çocuklar bilimsel araştırmalarda çalışılan konu olmaya başlamıştır.⁷³ XIV. ve XVII. yüzyılla (Rönesans) birlikte çocukluğun refahına ilişkin yeniden ilgi başlamış ve topluma çocuğun korunması ve bakılması hususunda sorumluluk düştüğü fikri de bu dönemde gelişmiştir. XVI. yüzyılda Reform hareketi çocuğa yönelik tutumları etkilemiştir.⁷⁴

⁶⁹ Leone Terr, (2000), *Sevgi ve Çalışmanın Ötesinde Oyun Yetişkinler İçin Neden İhtiyaçtır?*, Murat K. (Çev.), , Literatür Yayıncılık, İstanbul: s. 201.

⁷⁰ Eraslan, a. g. e., s. 17.

⁷¹ Gardiner ve Gander, a. g. e., s.23.

⁷² Bekir Onur, (1994), *Toplumsal Tarihte Çocuk*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 23-24 Nisan 1993, İstanbul: s. 4.

⁷³ A. e., s. 4.

⁷⁴ Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, s. 24.

Rönesans ve Reform hareketlerinin etkileriyle birlikte çocuğa yönelik iki farklı görüş varlığını devam ettirmiştir. Bu görüşlerden biri çocuğun doğuştan günahkâr ya da kötü olduğu görüşü, diğeri ise çocuğun doğuştan masum ya da iyi olduğu görüşüdür.⁷⁵ İlk kez bu dönemde Püritenler tarafından çocuk gelişimi modeli ortaya koymuş ve erken dönemlerde benimsenen çocuğun saf ve masum olduğu inancı reddedilmiştir.⁷⁶ Locke ve Rousseau gibi düşünürler, XVI. ve özellikle XVIII. yüzyılla birlikte Kalvenci günahkâr çocuk düşüncesini reddetmişlerdir. Locke, çocukların kendi deneyimleri sonucunda bilgi birikimine sahip olduklarını, Rousseau gibi romantik düşünürlerde çocukların özel, yetişkinlerden ayrı niteliklere sahip olduklarını ifade ederek toplumsal deneyim kaynaklı yargıları benimsemişlerdir.⁷⁷ XVII. yüzyılda yaşanan önemli gelişmelerden biri de üst tabaka ve soylu ailelerin çocuklarla daha çok ilgilenmeye başlaması sonucunda çocukluk fikrinin moda olarak ortaya çıkması olmuştur. Bu gelişme, orta tabaka ailelerine de yayılmıştır.⁷⁸

Çocukluk fikrinin ortaya çıkmasında etkili olan diğer koşulları Postman şu şekilde aktarmaktadır: Yetişkinlikten önce geçirilmesi gereken çocukluk döneminin olmaması sebebiyle bu dönemde hiç kimseye ihtiyaç duyulmamıştır. Dolayısıyla çocuk yetiştirmeye dair kitaplarda bulunmamaktadır. Bu sebeple çocukluk fikrine ihtiyaç duyulmamıştır. Postman'a göre çocukluk fikrinin oluşmaya başlaması bilim, ulus devlet ve dinsel özgürlükle birlikte 16. yüzyılda olmuştur. Psikolojik koşul ve toplumsal yapı olarak tanımladığı çocukluğu icat eden Rönesans'tır. Postman'a göre XVI. yüzyılda ortaya çıkan matbaanın gelişmesi çocukluk üzerinde etkili olmuştur. Bu süreçte yeni çocukluk ve yeni yetişkinlik ortaya çıkmıştır. Diğer önemli gelişmelerden birini de okul oluşturmuştur. XVI. ve XVII. yüzyıllarda çocuk, artık okula giden kimse olarak tanımlanmış, minyatür yetişkin yerine biçimlenmemiş yetişkinler olarak görülmüştür. Öte yandan çocukluk biçimlenirken modern ailenin oluşumu da şekillenmeye başlamıştır.⁷⁹

Çocukluk fikrinin oluşması ve çocukluğu modern inşası süreci, Rönesans ve Aydınlanma döneminde ortaya çıkan gelişmeleri yansıtmaktadır. Modern çocukluk

⁷⁵ Onur, *Çocuk, Tarih ve Toplum*, s. 97.

⁷⁶ Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, s.24.

⁷⁷ İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, s. 16.

⁷⁸ Terr, a. g. e., s. 202.

⁷⁹ Postman, a. g. e., s. 8-61.

görüşünün gelişmesiyle birlikte çocuklar, kamusal alandan çıkmıştır. Bunun gerçekleşmesinde aile ve okul kurumu aktif rol üstlenmiştir. Öte yandan modernliğin koşullarına paralel olarak gelişim gösteren ekonomik, toplumsal, politik, dinsel, kültürel nedenler modern çocukluğun çıkmasında etkili olmuştur.⁸⁰ Bu koşullar incelendiğinde sanayileşme, kapitalizmle birlikte yaşanan değişimler, çocuk emeğinin sömürülmesi, ilköğretimin yaygınlaşması, okullaşmanın artması gibi benzer sebepler “*modern çocukluk*” ve “*modern yetişkinlik*”in gelişmesinde etkili olmuştur.⁸¹ Modern çocukluğun inşasını oluşturan temel nokta, ailede meydana gelen değişimlerdir. Ailenin sosyo-kültürel konumu, çekirdek yapıya doğru dönüşüm yaşayan ailenin yaşam biçimi, cinsiyete yüklenen anlam, aile içinde değişen roller, eğitim dönemi ve süreçleri, çocuğa yönelik algıda yaşanan değişimler modern çocukluğun inşasında etkili olan önemli gelişmelerdir.⁸²

Çocukluğa karşı yaşanan gelişmeler, toplumsal yaşamda, çalışma yaşamında ve eğitim-öğretim alanlarında gerçekleşmiştir. XVI. yüzyılla birlikte çocukların korunmasına ilişkin sivil yaşamın örgütlenmesi ve kötü şartlar altında yaşayan çocuklara yönelik çalışmalar yaygınlaşmıştır. XVI. yüzyılda Batı’da açılan kurumlar, 1830’lu yıllardan itibaren her ihtiyacı olan çocuklara yönelik yoğun kurumsallaşmanın yaşandığı dönem olmuştur. Aynı zamanda Sanayi Dönemi’nde uzun ve zor koşullar altında çalışan çocuklara yönelik idari ve yasal düzenlemeler yapılmış, diğer taraftan eğitim-öğretim süreçlerinde değişiklikler yapılarak okullar sadece çocuklara bırakılmıştır.⁸³

Genel olarak çocukluğun tarihi, Newman’ın üçe ayırarak incelediği dönemlere bakarak özetlenebilir. D.M.Newman, “*Childhood as a Social Construction(Sosyal Yapı Olarak Çocukluk)*” adlı kitabında çocukluğun tarihini üç döneme ayırarak bu dönemlere ilişkin bilgiler sunmuştur. Newman, Ortaçağ döneminde, XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ve

⁸⁰Ayça Demir Gürdal, (2013), Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak, “*İş, Güç*”, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 4, s. 8-9.

⁸¹ Öztan, a. g. e., s.4.

⁸² Eraslan, a. g. e., s. 19.

⁸³ A. e., s. 18-19.

XX. yüzyıllarda çocukluğun durumunu ve konumunu incelemiştir. Newman'ın ele aldığı dönemlere bakıldığında çocukluğun tarihi şu şekilde özetlenmektedir.⁸⁴

Ortaçağda Çocukluk görüşü incelendiğinde, Ortaçağın sonuna kadar, Batı'daki çocuklar bazen yetişkinlerin minyatür versiyonları olarak görülmüştür. XV. ve XVI. yüzyılın resimlerine bakıldığında, aile portrelerinde tasvir edilen çocukların ebeveynlerinin küçülmüş kopyaları gibi görüldüğü söylenmektedir. Kıyafetleri ve vücut kısımları yetişkinlerinkiyle aynıdır. Bu görüntü sanatsal temsiliğin ürünüdür. Çünkü çocuklar, minyatür yetişkin olarak görülmekte ve çocukların buna göre hareket etmesi beklenmektedir. Ebeveynlerinin yanı sıra sosyal yaşamın her alanına katılmaları beklenmiştir. Çocukların özel koruma ve tedaviyi hak ettikleri düşüncesi o dönemde mevcut değildir. Çocuklar, yetişkinlerle aynı derecede toplumsal ihlaller sonucu sıklıkla cezalandırılmıştır. Ariés'e göre 1600 ve 1700'lü yılların aileleri için çocuklar miras rolleri için değerliydi, ancak çocuklar, açıkça bugün yetişkinlerden aldıkları duyarlılığı ortaya çıkarmamıştır.

XVIII. ve XIX. yüzyılda çocukluk görüşüne bakıldığında, XVIII. yüzyılda Batı'da çocukluk algısı, değişmeye başlamıştır. Çocuklar masum ve korunmaya muhtaç olarak görülmeye başlanmıştır. Tarih boyunca çocukluk tanımları sosyal kurumlar tarafından da etkilenmiştir. Örneğin, 1800'lü yılların sonuna kadar çocuk işçiliği/çalıştırılması, yaygın ve kabul gören bir tutumdur. XIX. yüzyılın başlarında kuzeydeki fabrikalarda çalışan işçilerin hemen hemen yarısı 11 yaşın altında çalışan çocukları oluşturmuştur. Çocuklar, yetişkinler kadar uzun süre hatta zaman zaman daha zor şartlarda çalışmıştır. Küçük fiziksel özelliklere sahip olmalarından ötürü dar fabrika bacalarının iç kısımlarını temizlemek için zor ve tehlikeli görevler verilmiştir. Yoksul kentli aileler de çocuklarını çöpçülük ve işportacılık gibi işlerde çalışmaya zorlamıştır. Ayrıca terk edilmiş çocuklar, hırsızlık ve fuhuş için vicdansız yetişkinler tarafından kullanılmıştır. Günümüzde ise bu tür uygulamalara tüm toplum ve toplumsal kurumlar tarafından şiddetle karşı çıkılmakta ve bu tür şeyler asla kabul görmemektedir.

XX. yüzyıl çocukluk görüşüne göre, XX. yüzyılın ortalarında sanayi şirketlerinin kurulmasıyla birlikte çocuklar, ekonomik zorunluluklar, öncelikler dolayısıyla çocuklar bir süreliğine görmemezlikten gelinmiştir. Bunun temel nedeni

⁸⁴D.M.Newman, *Childhood as a Social Construction (Sosyal Yapı olarak Çocukluk)*
<https://studysites.sagepub.com/newman6study/resources/childhood.htm> (16.10.2017).

olarak, (ekonomik) gelirin ana kaynağı olarak ebeveynler, hatta evin dışında çalışan babalar olduğu görülmüştür. Görülmektedir ki çocuklar, ekonomik açıdan işe yaramaz ve faydasız hale gelmiş ve insanlar tarafından çocuklar, masraflı görülmeye başlanmıştır. Aynı zamanda bununla birlikte, kültürel olarak çocukların duygusal önemi fark edilmeye başlanmıştır. Bugünün ebeveynleri, çocuklarına daha yakın, içten davranmakta ve bunun karşılığında yaşlılık dönemlerinde ekonomik destek gibi daha az şeyler beklemektedir. Çocuğun günümüzdeki değeri emek gücüyle (ya da işgücüyle) belirlenmemiştir. Bu sebeple, bugün evlat edinmek için en çok tercih edilen çocuk, yeni doğmuş bebek olarak görülmektedir.

Genel olarak ifade edilecek olursa çocuk ve çocukluk algısı, tarihsel seyir içerisinde gelişmiştir. Çocuk ve çocukluk yaşamına yönelik en önemli gelişmeyi çocuğun yetişkinlik yaşamından çıkartılarak özel ve ayrı bir konuma getirilmesi oluşturmuştur. Çocukluk fikrinin gelişmesi, çocuğa yönelik algılamaların şekillenmesinde toplumsal, sosyo-kültürel, ekonomik, politik gibi geniş yelpazede gerçekleşen koşullar etkili olmuştur. Bu koşullar, çocuğun biçimlenme yönünü belirlemiştir. Bu sebeple çocukluk algısının nasıl değiştiğine ve günümüzde nasıl biçimlendiğine bakmak, çocuğun toplum ve aile için konumunu ve biçimlenişini anlamak açısından önemlidir. Dolayısıyla çocuğun Ortaçağ'dan itibaren nasıl geliştiği, değiştiği ve çocuğa yönelik tutumların nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Türkiye’de ise çocukluğun tarihini, çocuğun nasıl geliştiği, şekillendiği, çocuğun konumu ele alınacaktır.

Türkiye’de çocukluk tarihine ilişkin yapılan çalışmalar çok azdır. Çocukluk tarihi araştırmaları, Türkiye’de ihmal edilmiş, çalışılması gereken alanlardan biri olmaktadır.⁸⁵ Özellikle Osmanlı tarihçiliğinin çocukluk tarihini araştırmaya yönelik ilgisi çok azdır.⁸⁶ Ancak aile, toplumsal cinsiyet ve kadın alanlarında yapılan araştırmalar, Osmanlı toplumundaki çocukların hayatlarına ilişkin veriler sunmaktadır.⁸⁷ Tanzimat sonrası çocuklara yönelik yapılan araştırmalar ise çocukluk tarihine ilişkin önemli veriler sunmaktadır.⁸⁸ Çocukluk tarihine ilişkin çalışmalar, daha çok edebiyat,

⁸⁵Cüneyd Okay, (2005), Türkiye’de Çocuk Tarihi: Tespitler, Öneriler, *Kebikeç Dergisi*, Sayı:19, s.127.

⁸⁶Yahya Araz, (2013), *16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul: s. 10.

⁸⁷A. e., s. 17.

⁸⁸A. e., s. 19.

çocuk dergileri, fotoğraflar, oyunlar vb. gibi argümanlardan elde edilmektedir. Bu sebeple Türkiye’de çocukluğun tarihine yönelik çalışmaların ve kaynakların azlığı savından hareketle Türkiye’de çocukluğun tarihi genel hatlarıyla tartışılacaktır.

Türkiye’de çocukluğun toplumsal tarihinin genellikle Osmanlı döneminden itibaren başlatıldığı söylenebilir. Cumhuriyet dönemi de bu süreci takip etmektedir.⁸⁹ Osmanlı döneminde Tanzimat’a kadar çocuğun özel ve farklı bir yeri bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle belirtilirse, çocuklar aile, mahalle, gibi toplumsal hayat ve toplumsal çevre içerisinde görünüm kazanmaktadır. Belirtilmelidir ki çocuğun ayrı varlığa sahip olduğu ve kendine has ihtiyaçları olduğu bilinmemektedir.⁹⁰ Osmanlı döneminde çocukluk anlayışı, devlet düşüncesi etrafında biçimlenmektedir.⁹¹ Devlet düşüncesinin yanı sıra Osmanlı döneminde din faktörü de çocuklar üzerinde etkili olmaktadır. Çocuklar, doğdukları andan itibaren yaşamının diğer aşamalarında din faktörü çerçevesinde hayatlarını sürdürmüştür.⁹²

Çocuğa yönelik algı XIX. yüzyılla birlikte değişmeye başlamıştır. Özellikle Osmanlıdan Cumhuriyet’e geçiş süreci, çocukluk anlayışına yönelik önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm ve değişimin tarihsel ve sosyolojik boyutu müzakere, otobiyografi, günlük, fotoğraf, kıyafet, yazılı belgeler gibi birçok farklı kaynaklardan ulaşılabilmektedir.⁹³ Cumhuriyetle birlikte çocuklarda aile, devlet ve din kurumları gibi yeniden tanımlanmıştır. Osmanlı’da farklı bir yere sahip olan çocuklar, Cumhuriyet döneminde politikanın sosyal nesneleri durumuna gelmiştir.⁹⁴ Türkiye’de çocuk politikasının oluşmaya başlaması, Cumhuriyet dönemiyle birlikte 1960’lı yıllara tekabül etmektedir.⁹⁵ Osmanlı döneminde milletin ve devletin bekası olarak tanımlanan çocuklar, Cumhuriyetle birlikte Cumhuriyet çocuğu, yurttaş çocuk imgesi çerçevesinde şekillenmiştir.⁹⁶

⁸⁹ İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, s. 41.

⁹⁰ Okay, *Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler-1850-1900*, s. 26.

⁹¹ Işık, a. g. t., s. 55.

⁹² Onur, *Türk Modernleşmesinde Çocuk*, s. 331.

⁹³ İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, s. 41.

⁹⁴ Kemal İnal, (1999), Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı:1, s. 200-207.

⁹⁵ Özlem Cankurtaran Öntaş, (2005), “Tehlikeli Çocuklar” ve İktidar, *Birikim Dergisi*, Sayı: 192, s. 50.

⁹⁶ Öztan, a. g. e., s. 7.

Milli, yurttaş çocuk anlayışı, eğitim alanının dışında okul, sinema gibi kamusal alana da taşınmıştır.⁹⁷ Dolayısıyla XIX. yüzyılın Türkiye için çocuk yüzyılı olduğu söylenebilir. Çünkü Tanzimat'a kadar küçük birer yetişkin olarak kabul edilen çocuğa yönelik ilgi ve olumlu gelişmeler bu yüzyılda artmıştır. Tanzimat döneminde çocuklar keşfedilirken, II. Meşrutiyet döneminde çocuklar inşa edilmeye başlanmıştır.⁹⁸ Çocuklar artık kamusal özne haline gelmiştir. XIX. yüzyıl, aynı zamanda çocuğun sosyal yaşamına ilişkin önemli gelişmelerin yaşandığı dönüm noktasıdır. Eğitim ve sağlık alanı başta olmak üzere, kıyafet, oyuncak, fotoğraf, tiyatro ve kitle iletişim araçları gibi birçok alanda çocuklara yönelik gelişmeler yaşanmıştır.

Türkiye'de de çocukluk belirli değişim sürecinden geçmiştir ve günümüzde çocukluk, değişim geçirmeye devam etmektedir. Türkiye'de de çocukluk modernleşmektedir. Bu modernleşme daha çok çocukluk duygusunda meydana gelen değişime vurgu yapmaktadır. Fakat çocukluk, modernleşirken diğer taraftan geleneksel değerleri de sürdürdüğü belirtilmelidir.⁹⁹ Çocuğun modernleşme sürecinde de Batılılaşma çabalarının yansımaları görülmektedir. Türkiye'de çocuklar bu akımdan etkilenmektedir. Dolayısıyla çocuklar, modern çocukluk çerçevesinde şekillenmektedir.¹⁰⁰ Çocukluk, en çok yetiştirme biçimleri, eğitim, ebeveynler arasında yaşanan ilişkiler gibi belirli alanlarda modernleşmektedir.

Çocuk ve çocukluğa yönelik tutumlar, bakış açısı ve çocukluğun toplumsal alandaki durumu, tarihsel koşullarla birlikte değişmeye başlamıştır. İlk kez toplumsal tarihi Ortaçağda araştırılan çocuk, bu dönemde karanlık, minyatür yetişkinler olarak tasvir edilmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda yaşanan birçok gelişmelerle birlikte çocukluğa ayrı bir yaşam dönemi perspektifiyle yaklaşılmıştır. Dolayısıyla çocukların yetişkinlerden farklı olduğu algısının oluşumunda ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Rönesans ve Aydınlanmayı izleyen üç yüzyıl çocukluğun modern icadında etkili olmuştur. Bunun sonucunda ise çocuklar, kamusal alandan çekilmeye başlamıştır. Çocukluğa yönelik gelişmeler artmıştır. Türkiye'de de çocuğun toplumsal tarihinin araştırılması Osmanlı döneminden itibaren başlamıştır ve bu dönemde çocuğun özel

⁹⁷ İnal, *Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu*, s. 207.

⁹⁸ Füsün Üstel, (2004), *"Makbul Vatandaş'ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, İletişim Yayınları, İstanbul: s. 30-31.*

⁹⁹ Onur, *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*, s. 527-528.

¹⁰⁰ Esra Karaduman ve Gökhan Gökgöz, (2017), TRT Yerli Çocuk Programlarında Çocukluğun İnşası: Eğitim, Toplumsallaşma, Politik Özne Biçimleri, *Trt Akademi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, Ankara: s. 378.

dönemi olduğu algısı görülmemektedir. XIX. yüzyılla birlikte çocuğa ilişkin bakış açısı değişmeye başlamıştır. Dolayısıyla çocukluğun tarihsel serüvenine bakıldığında değişen tarihsel koşullarla birlikte çocuk ve çocukluk süreci çeşitli şekillerde biçimlenmiştir. Günümüzde kapitalizm, risk toplumu, ebeveyn-çocuk ilişkisinde uzmanlık gerekliliği, ebeveyn-çocuğa dayatılan birçok gelişmelerle çocukluk ve ebeveynlik farklı bir biçim almıştır. Çocukluk ve ebeveynlik süreci neomodern bir kalıba sokularak toplumcu tabandan çıkarılmış bireyci bir tabana yerleştirilmiştir. Bu sebeple çocukluğun ve ebeveynlerin günümüzde nasıl biçimlendirildiğini anlamak için tarihe bakılmıştır.

1.4. ÇEVRE BAĞLAMLARI VE İLİŞKİSEL AĞLARI: ANNE-BABA VE ÇOCUK ÜÇGENİ

Çocuk, bir toplumun ve ailenin içine doğmaktadır. Toplum ve aile, çocuğun yaşamı, geleceği için önemli kurumlardan biridir. Toplum ve aile, çocukların etkileşime girdiği, toplumsal çevreyle olan ilişkisel ve iletişim ağlarının örüldüğü önemli ilişkisel ağlardır. Bu ilişkisel ağlarda toplum ve aileyi oluşturan ebeveynler, çocuk için ilişkisel ağları oluşturmakta önemli işlevler yüklenmektedir. Ebeveyn ve çocuk arasında karşılıklı bir iletişim ve ilişkiler ağı mevcuttur. Ebeveyn ve çocuk arasındaki ilişki ve iletişim ağları, çocukların toplumsal yaşama hazırlanmasında önemli bir basamağı oluşturmaktadır. Aynı zamanda ebeveyn ve çocuk arasındaki bu çok yönlü ilişki ve iletişim biçimi, çocukların geleceğe hazırlanmasında, toplumsal yaşamda kimlik ve kişiliğinin gelişmesinde, çocuğun yetişmesinde, çocuğun toplumsal hayata katılmasında, toplumsallaşmasında etkili olmaktadır. Toplumsal şartların değişmesi bu durumu etkilemektedir. Bu yönüyle toplum, aile ve aileyi oluşturan ebeveynler, çocukları kendi kültürüne, yetiştirme tarzına ve değişen toplumsal koşullara göre biçimlendirmekte ve çocuğu bu ilişki ağında toplumsallaştırmaktadır. Bu sebeple ebeveynlerin çocuk üzerindeki işlevleri, çocukların toplumsallaşma süreci ve çocuk ve ebeveynin karşılıklı ilişki biçimi ele alınmalıdır.

Çocuğun varlığı, aile için önem taşımaktadır. Çocuk, aileyi aile yapan, aile ve aileyi oluşturan ebeveynlerin varlığını devam ettirmesinde önemli bileşenlerden biridir. Aile ve aileyi oluşturan ebeveynlerin önemli yapı taşlarından biri olan çocuk, ailenin

varlığını devam ettirmesi, nesilden nesile sürmesi açısından gerekli bir bireydir.¹⁰¹ Aile de çocuk için önemli yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Çocuk aile içinde topluma, toplumsal çevreye hazırlanır, katılır, aile içinde değer kazanır ve yetişkin yaşamına hazırlanır. Aile, çocuğun yaşamında edinmesi gereken tüm bilgilerini, özelliklerini öğrendiği ilk yaşamsal çevresidir. Çocuk, toplumda yerini edindiği andan itibaren tecrübelerini, kazanımlarını, aile içinde gerçekleştirdiği ilişki ve iletişim sayesinde kazanmaktadır. Çocuk, ailesi ve ebeveynleriyle kurduğu ilişki ve iletişim sayesinde içine doğduğu toplumun sosyo-kültürel özelliklerini, toplumsal normlarını, ahlaki kurallarını ve değer yargılarını edinmektedir.¹⁰² Böylece çocuğun toplumsal yaşama katılmasında, toplumsal yaşamın gerektirdiği bilgileri ve yaşam tarzını öğrenmesinde, çocuğun kendine has ilişki ve iletişim biçimini oluşturmada aile ve ebeveyn, önemli toplumsal birimi oluşturmaktadır. Bu sayede aile ve ebeveyn, çocukların toplumsal yaşamda sağlıklı ve topluma yararlı bireyler olmasında etkili olmaktadır.

Çocuk için aileyi oluşturan ebeveynler, önemli bir figürdür. Çocuk, ilk bilgilerini ebeveynlerin davranışlarından öğrenmektedir. Bu sebeple çocuk, kendisi için önemli olan ebeveynlerini model almaktadır. Çocuk, ebeveynleri aracılığıyla değer yargılarını, öğrenmesi gereken davranış biçimlerini edinmektedir. Çocuk, kendisini kuşatan toplumsal çevreyi ebeveynleri aracılığıyla algılamakta ve anlamaktadır.¹⁰³ Ebeveynler, davranışları aracılığıyla çocukları yetiştirmekte, toplumsal yaşama ve yetişkin yaşamına hazırlanmasında örnek olmaktadır. Aile içinde ebeveynlerin karşılıklı kurdukları ilişki ve toplumsal çevreye karşı kurdukları ilişki ve iletişim biçimleri, çocuğun hayat anlayışını oluşturmada etkili olmaktadır. Bu sebeple aile içinde çocuk, toplumsal, psikolojik, fiziksel açıdan kendi hayat formasyonunu oluşturmaktadır.¹⁰⁴ Dolayısıyla ebeveynlerin ilişki ve iletişim biçimleri çocuğun sağlıklı, güvenli bir ilişki ve iletişim kurmasını ve toplumsal yaşama katılmasını sağlamaktadır.

¹⁰¹Nilüfer Pembecioğlu, (2006), *Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi*, 2.Baskı, Ebabil Yayıncılık, Ankara: s. 14.

¹⁰²Fatma Tezel Şahin ve Fatma Nilgün Cevher, (2007), *Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış*, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: s. 776.

¹⁰³Haluk Yavuzer, (2007), *Ana-Baba ve Çocuk*, 19.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: s. 22.

¹⁰⁴Nihat Çalışkan ve Mustafa Aslenderen, (2014), *Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme*, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, s. 264.

Ebeveynlik süreci, toplumsal hayat yönünden önemli bir geçiş ve gelişim dönemidir.¹⁰⁵ Bu geçiş ve gelişim sürecinde ebeveynler, toplumun önemli birimi olan aileyi ve çocuğu oluşturmaktadır. Ebeveynlerin ve çocuğun oluşturduğu, toplumun temel birimi olan aile, hem toplumsal yaşam için hem de çocuk için önemli işlevlere sahiptir. Aile ve aileyi oluşturan ebeveynler, eski topluluklardan günümüz toplumlarına kadar üreme, çocuk yetiştirme, çocuk eğitimi, kültürün ve değerlerin aktarılması, çocuğun toplumsallaştırılması, çocuğun kimlik ve kişiliğinin oluşturulması, geleceğe hazırlanması gibi çok yönlü işlevleri yerine getirmektedir.¹⁰⁶ Aile ve ebeveynler sahip olduğu yönleriyle, bu işlevlerin yürütülmesinde, çocukların toplum ve çevresiyle sağlıklı iletişim ve ilişkiler kurmasında, değişen koşullara göre yeniden biçimlenmesinde önemli görevleri yerine getirmektedir.

Aile ve ebeveynlerin önemli görevlerinden biri de çocuğun toplumsal yaşama katılmasında etkili olan toplumsallaştırma rolüdür. Ebeveyn ve çocuk için toplumsallaşma önemli bir süreçtir. Toplumsal yaşama hazırlanma ve toplumsal etkileşim süreci olan toplumsallaşma, çocuk için önemlidir.¹⁰⁷ Çocuk, ebeveyn ve ailenin diğer üyeleri arasında bulunan etkileşim süreci, toplumsallaşmayı meydana getirmektedir.¹⁰⁸ Bu süreç içerisinde çocuk, toplumsal yaşam biçimini öğrenmektedir.¹⁰⁹ Çocuk, bu sayede toplumsal yaşama katılabilmektedir. Toplumsallaşma süreci aynı zamanda toplumsal etkileşimin işlevidir. Çünkü başta aile ve ebeveynler olmak üzere toplumun diğer üyeleri aracılığıyla çocuğa toplumun gelenekleri, örf ve adetleri, çocukların sorumlulukları, bilerek ya da bilmeyerek ebeveynlerin ve toplumun üyelerinin davranışları aracılığıyla aktarılmaktadır.¹¹⁰

Çocuğun toplumsallaşmasını sağlayan birkaç ön koşul bulunmaktadır. Çocuğa toplumsal ilişkilerini kurabileceği ve etkileşimde bulunabileceği çevre, aile gibi unsuları sağlayan, içinde toplumsallaşabileceği bir toplumun olması gerekmektedir. Diğer

¹⁰⁵ Arzu Özyürek ve Fatma T. Şahin, (2017), *Anne-Baba Olmak ve Anne- Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları*, Yıldız, Tülin Güler (Ed.). Pegem Akademi, Ankara: s. 42.

¹⁰⁶ Ünal Şentürk, (2008), *Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler, Aile ve Toplum-Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Yıl:10, Cilt:4, Sayı:14, Ankara: s. 8.

¹⁰⁷ Mahmut Tezcan, (1985), *Eğitim Sosyolojisi*, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara: s. 34.

¹⁰⁸ Birsen Gökçe, (1996), *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, 1.Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara: s. 155.

¹⁰⁹ Anthony Giddens, (2005), *Sosyoloji*, Cemal G. (Haz.), Ayraç Yayınevi, Ankara: s. 45.

¹¹⁰ Frederick Elkin, (1995), *Çocuk ve Toplum-Çocuğun Toplumsallaşması*, Nazife G. (Çev.), Gündoğan Yayınları, Ankara: s. 12.

tarafından çocuğun biyolojik ve kalıtsal özelliklerinin bulunması gerekmektedir. Aynı zamanda çocuğun toplumsal çevredeki insanlarla, çevredeki kişilerle ilişki ve iletişimde bulunma isteği olmalı, duygusal açıdan tecrübelerini edinmiş olmalıdır.¹¹¹ Bu ön koşullara toplumsallaşmayı sağlayan, çocuğun yaşamında önemli figürleri oluşturan aile ve ebeveyn eklenebilir. Çünkü toplumsallaşmaya dair ilk bilgilerin öğrenildiği ve toplumsallaşmanın gerçekleştiği ilk mekân ve ilk araç aile ve ebeveynidir. Bütün ilişki ve iletişim biçimi aile ve ebeveyn aracılığıyla örülmektedir.

Sosyologlarda toplumsallaşma sürecinin iki aşamada gerçekleştiğini ifade etmektedir. İlk olarak sosyo-kültürel değerlerin öğrenildiği, çocukluk döneminin ilk dönemlerindeki toplumsallaşma sürecidir. Bu dönemdeki temel toplumsallaşma aracı ailedir ve çocuklara değer ve temel bilgileri aktarımını sağlamaktadır. İkinci süreci ise çocukluğun gelecek yaşamında gerçekleştireceği toplumsallaşma süreci oluşturmaktadır. Bu süreçte ailenin yanında arkadaş çevresi, okullar, toplumsal kurumlar, iletişim araçları toplumsallaşmayı sağlayan diğer araçlardır.¹¹² Çocuklar, bu toplumsallaşma sürecinde çevrenin kurallarını, davranış kalıplarını, yaşam biçimini ve yetişkin yaşamının gerektirdiği sorumlulukları edinmektedir.

Ailenin olduğu kadar, çocuğun da topluma kazandırılma süreci, birçok kurum tarafından önemli konulardan biridir. Çocuk ve çocuğun toplumsallaşması makro düzeyde toplum, mikro düzeyde aile için önemli bir konudur. Aile, toplum ve devletin dışında toplumların üretim tarzları, tüketim eğilimleri, örgütlenme biçimleri, düşünme biçimleri gibi öğelerde çocuğun toplumsallaşması sürecinde önemli eyleyenlerdendir.¹¹³ Bu toplumsallaşma araçlarına ek olarak, okul, arkadaş çevresi, kitle iletişim araçları, çocuğun ilişkiler ağına girdiği toplumsal çevrenin üyeleri de etkili olmaktadır. Bütün bu araçlar, kendine has kuralları içinde çocuğa yön vermekte ve çocuğu biçimlendirmektedir. Nitekim çocuk, aile içinde ailenin gerektirdiği kuralları, okulun kendine ait kurallarını, arkadaş çevresi içinde oyun kültürünü, iletişim araçlarında dayatılan yeni ilişki ve iletişim biçimlerini öğrenmektedir.¹¹⁴ Dolayısıyla her kurum

¹¹¹A. e., s. 15.

¹¹² Giddens, *Sosyoloji*, s. 28.

¹¹³Abdulahap Özpolat, (2010), Ailede Demokratik Sosyalleşme, *Aile ve Toplum Dergisi*, Yıl:11, Cilt: 5, Sayı: 20, s. 10.

¹¹⁴ Elkin, a. g. e., s. 65.

farklı açılardan çocuğu toplumsallaştırmaktadır. Çocuğun bu araçlarla çevresi kuşatılarak toplumsal çevrede yer edinmesi sağlanmaktadır.

Aile ve ebeveyn, toplumsallaşma sürecinde çocuğun ilişki ve iletişim ağının biçimlenmesinde başat rolü üstlenmektedir. Aile ve ebeveyn, toplumsal yaşama hazırlanma sürecinde temel bilgileri çocuğa aktarmaktadır. Örneğin avcı-toplayıcı bir toplum yapısında çocuk, bu yaşam tarzının gereklerine göre avcılığın yapılış biçimini öğrenmektedir. Günümüzün modern toplumlarında yaşayan çocuk ise toplumsal yaşama ve geleceğe hazırlanmak için okula gönderilmekte ve yaşadığı toplumun temel bilgilerini öğrenmektedir.¹¹⁵ Aile içinde çocukların konumları ve rolleri de oluşmaktadır.¹¹⁶ Aile içinde çocuklar, yeteneklerini geliştirmekle birlikte alışkanlıklar kazanma ve yetişkinlikte sürdüreceği kendine ait rolleri edinmektedir.¹¹⁷ Bu yönüyle aile ve ebeveyn, çocuklarını yetişkin yaşamına hazırlayan, belirli rol ve davranış kalıpları içine sokan önemli toplumsal kurumların başında gelmektedir. Genel olarak ifade edilirse aile ve ebeveyn, çocuklara maddi ve manevi anlamda güvenli, sağlıklı bir çevre sunmakla birlikte, çocuklarını ekonomik, fiziksel ve duygusal açıdan destekleyip topluma hazırlamaktadır.¹¹⁸ Bu anlamda aile ve ebeveyn, çocuklar üzerinde çok yönlü bir işlev ve ilişki ağını kurmaktadır.

Aile, ebeveyn ve çocuk üçgeni arasında çok yönlü ilişki ve iletişim biçimi bulunmaktadır. Nitekim aile ve ebeveyn, çocukları toplumsallaştırma gibi önemli görevlerin yanında, çocuklara kazandırmakla yükümlü birçok görevleri de bulunmaktadır. Bu görevlerden biri de aitlik duygusudur. Ebeveynler çocuklara aitlik duygusu kazandırmaktadır. Bu sayede çocuk, kime ve hangi topluma ait olduğunu, aile ve toplum içinde hangi konuma ait olduğunu öğrenmektedir.¹¹⁹ Böylece belirli bir aileye ve topluma ait olduğunu öğrenen çocuk, toplumsal çevre içine katılmakta, toplumsal ilişki biçimini kurmaktadır.

Aile ve ebeveyn, aynı zamanda çocuk üzerinde değerlerin aktarılması, çocukların kimlik ve kişiliklerinin gelişmesinde önemli bir araçtır. Aileler ve

¹¹⁵ Halil İbrahim Bahar, (2008), *Sosyoloji*, 2.Baskı, Uşak Yayınları, Ankara: 35.

¹¹⁶ A. e., 76.

¹¹⁷ Gökçe, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, s. 155.

¹¹⁸ Bahar, a. g. e., s. 156.

¹¹⁹ Kadir Aslan, (2002), *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar*, *Ege Eğitim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 27.

ebeveynler, ailevi değerlerini, toplumun değerlerini aktarmaktadır. Çocuklar, içinde yaşadığı ailenin ve toplumun değer yargılarını öğrenmektedir.¹²⁰ Bu sayede çocuklar, kendi değer yargılarını oluşturmaktadır. Öte yandan çok yönlü bir işleve sahip olan aile ve ebeveynler, kişilik ve kimlik geliştirici bir role de sahiptir. Çocuk kişiliğini ilk önce ailede kazanmaya başlamakta ve kişiliğini ebeveynleri aracılığıyla geliştirmektedir. Bu sebeple aile, çocuğun kimliğini geliştiren, biçimlendiren ve çocuğu terbiye etmede üstlendiği rolü ile toplumsal yapıda önemli güç merkezlerinden birini oluşturmaktadır.¹²¹ Dolayısıyla aile ve ebeveyn, çocukların yaşamı üzerinde çocukların toplumsallaşmasından kimlik, kişilik kazanmasına, değer ve kültür aktarımına kadar geniş çapta etkili olan kurumlardan biri olma özelliğine sahiptir.

Aile, ebeveyn ve çocuk ilişkisinin çok yönlü boyutları, kültürün aktarımı konusunda da etkili olmaktadır. Aile ve ebeveyn, çocuklara ve toplumun diğer üyelerine kültürün aktarılmasında, çocuğun toplumsal ilişkilere katılmasında güdüleyici bir rol üstlenmektedir.¹²² Çocuk, diğer toplumlardan ve kültürlerden ayıran kendi sosyo-kültürel değerlerini, aile içinde ebeveynleri aracılığıyla edinmektedir. Bu hususta çocuklara kültürel değerlerin aktarılması konusunda, toplumsallaşmanın etkisi ve öneminin yadsınmaması gerekmektedir.¹²³ Çünkü toplumsallaşma, kültürün çocuklara ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir iletişim kanalını oluşturmaktadır.¹²⁴ Dolayısıyla aile ve ebeveynler, toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılması konusunda önemli sorumluluklar yüklenmekte ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarım kanalını oluşturmaktadır.

Kültürün ve değerlerin taşıyıcısı, toplumsallaştırma ajanı olan aile ve ebeveyn, bu değerleri aktarmakla birlikte toplum içindeki özel parçaları da aktarmaktadır. Çocuğa içinde bulunduğu, yetiştiği ailenin kendine has özelliklerini, kültürel değerlerini, kurallarını da kazandırmaktadır. Örneğin, mesleki açıdan doktor ya da çiftçilikle yaşamını sağlayan bir aile yapısında yetişen çocuklar, bu ailenin kültürel değerleri aktarılmakta, bu değerlere göre bir kimlik, değerler kazanmaktadır.¹²⁵ Dolayısıyla

¹²⁰ Bahar, a. g. e., s. 162.

¹²¹ Nihat Nirun, (1994), *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara: s. 95.

¹²² Elkin, a. g. e., s. 15.

¹²³ Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, s. 159.

¹²⁴ Giddens, *Sosyoloji*, s. 25.

¹²⁵ Elkin, a. g. e., s. 67.

toplum ve aile içinde de değer, kültürün aktarımı, toplumsallaşma süreci farklılaşmaktadır. Aile ve ebeveynler çocukları, çocukların içinde yaşadığı toplumsal, kültürel değerlerle yoğurmakta ve değişen toplumsal şartların, değişen değer ve kültürüne göre yeniden biçimlendirmektedir.

Ailenin ve ebeveynin çocuk üzerinde, benzer şekilde çocuğunda aile ve ebeveyn üzerindeki çok yönlü ilişki ve etkileşim biçiminde toplumsal değişme, önemli etkiye sahiptir. Çocuk, aile ve ebeveyn arasındaki karşılıklı ilişki biçimini etkileyen önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Ailenin ve çocuğun yaşadığı toplum, durağan bir yapıya sahip değildir. Toplumsal alanda meydana gelen çocuk yetiştirme tekniklerinin değişmesi, özgürlüklerin artması, uzmanlaşmanın artması, endüstrileşme gibi birçok gelişmeler, toplumu etkilediği gibi aile, ebeveyn ve çocuk üzerinde de etkili olmaktadır.¹²⁶

Toplumsal değişme süreci, ailenin, ebeveynin ve çocukların ilişki ve iletişim biçimini de değiştirmekte, farklı bir ağ içine sokmaktadır. Bu sebeple toplumsal yapı içerisinde ailenin, ebeveynin ve çocuğun ve toplumsal gruplar arasındaki ilişki ve etkileşim süreci de zamanla değişmektedir. Toplumsal değişme sürecinde çocuklar ve ebeveynler, çeşitli değerler, kurallar, davranış biçimleri ve kurumlarla etkileşim içine girmektedir. Bu süreçte çocuğun, ebeveynin ve toplumun diğer bireylerinin değerleri, tutumları ve davranışları değişmekte, bu değerlere, tutumlara ve davranışlara yeni anlamlar yüklenmektedir.¹²⁷ Aile, çocuk ve ebeveyn toplumsal değişimin etkisiyle yeni kimlikler kazanmakta ve yeniden biçimlenmektedir. Genel açıdan ifade edilecek olursa, toplumsal koşulların değişmesine paralel olarak aile ve ebeveynin davranışlarında, çocuklar üzerindeki yetiştirme tarzlarında ve çocuklarla kurdukları ilişki, iletişim biçimlerinde değişimler meydana gelmektedir. Ebeveynlerin toplumsal değişmeden etkilenmesi, çocuk üzerindeki görevlerini de değişime uğratmaktadır.

Çocuk, ebeveyn ve aile arasında kurulan ilişki, toplum açısından önemlidir. Ebeveynler, sosyolojik, biyolojik açıdan çocukların yaşamında gerekli bir yapıdır. Çünkü ideal olarak ebeveynler, çocukları topluma entegre eden, toplumsal çevreyle bütünleşmesini, birleşmesini sağlayan önemli araçlardan biridir.¹²⁸ Ebeveynler, aynı

¹²⁶ A. e., s. 18-19.

¹²⁷ Bahar, a. g. e., s.81.

¹²⁸ Bahar, a. g. e., s. 156-157.

zamanda çocukların ilişki ağlarını da örmektedir. Toplumsal çevreyle etkileşim ve ilişki biçimini kurmasında araç rolü üstlenerek, ailenin, çocuğun ve toplumun ilişkiler ağını örmektedir.¹²⁹

Görüldüğü üzere aile, ebeveyn ve çocuk üçgeni, toplumsal yapının önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Aile, ebeveyn, çocuk ve toplum arasında çok yönlü ilişki, iletişim biçimi ve karşılıklı bir etkileşim mevcuttur. Aileyi oluşturan ebeveyn ve toplum için çocuk önemliyken, diğer taraftan çocuk için toplum, aile ve ebeveyn önem taşımaktadır. Aile, çocuk ve toplum değişen hayat standardı, değişen yaşam biçimi gibi toplumsal koşullardan etkilenmekte ve değişmektedir. Tarihsel seyir içinde toplumun, ailenin ve ebeveynin çocuk üzerindeki işlevleri, sorumlulukları da değişmektedir. Ailenin yapısında ve görevlerinde meydana gelen değişim, çocuk üzerinde de farklı açılardan etkili olmaktadır. Bu sebeple ailenin çocuk üzerindeki etkisi ve çocuğun aile üzerindeki etkisinden hareketle, diğer bölümde tarihsel süreç içinde ailenin, ebeveynlik algısının ve çocuğun değişim süreci tartışılacaktır.

¹²⁹Ergün Yıldırım ve Emel Yıldırım, (2013), *Aile İçi İlişkiler ve İletişim*, Canatan, Kadir ve Ergün, Yıldırım (Ed.), Açılım Kitap, İstanbul: s. 139.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL DEĞİŞME VE MODERNLEŞME BAĞLAMINDA EBEVEYN VE ÇOCUK İLİŞKİSİ

2.1. TOPLUMSAL BAĞLAMDA AİLENİN DEĞİŞİMİ VE DÖNÜŞÜMÜ

Aile, hemen hemen bütün toplumlarda görülebilen temel toplumsal kurumlardan biridir. Aile var olduğundan beri dinamik bir yapıya sahiptir. Toplumsal yapıda meydana gelen bütün değişimlerden etkilenmektedir. Değişim, bütün toplumlar, toplum içindeki bütün kurumlar için kaçınılmaz bir durumdur. Aile de değişimden etkilenmekte ve yeni formlar kazanmaktadır. Ailenin değişmesinde ve dönüşmesinde birçok toplumsal koşullar, toplumsal gelişmeler ve dinamikler etkili olmuştur. Modernizm, sanayileşme, üretim ilişkilerinin değişmesi, kentleşme, göç, küreselleşme, aile içindeki cinsiyet rollerinin değişmesi gibi unsurlar ailenin değişmesine etki eden unsurlardan birkaçını oluşturmaktadır. Ailenin değişen yapısı ve çocuğa etkisinden hareketle, ailenin ne anlama geldiği tartışıldıktan sonra ailenin tarihsel gelişim seyri içinde aileyi değiştiren, dönüştüren unsurların ele alınması gerekmektedir.

Aile, geniş anlamları kapsamaktadır. Bu sebeple tek bir aile tanımlamasından söz edilememektedir. Aile, farklı disiplinler tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmaktadır. Çeşitli disiplinler aileyi ekonomik, politik, sosyolojik, biyolojik açılardan tanımlanmaktadır. Bu sebeple ailenin farklı tanımlamalarına bakmak, ailenin ne olduğu, neyi kapsadığını anlamak açısından genel bir harita çizmektedir. En temel anlamıyla ifade edilecek olursa aile, evlilik, kan bağıyla oluşmuş, çocuklardan oluşan, aynı mekânda ilişki durumunda bulunan toplumun temel birimlerinden biri olarak tanımlanmaktadır.¹³⁰ Sosyolojik açıdan aile, daha çok toplumsal yapının oluşmasında etkili olan, toplumun maddi, manevi bütün değerlerini, kültürlerini, normlarını aktaran temel toplumsal birimi oluşturmaktadır.¹³¹

Toplumbilimlerinde aile, farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Aile tanımlamasına ilişkin genel yaklaşım biçimi, ailenin fonksiyonu, görevlerini ve çocuk üzerindeki sorumluluklarını ele alan yaklaşım biçimidir. Bu yaklaşım biçimi, ailenin temel görevlerinden biri olan üreme, çocuk yetiştirme, değer ve kültür kalıplarının aktarılıp öğretilmesi gibi fonksiyonları bulunan bir toplumsal kurum olduğuna yönelik bir tanımlama getirmektedir. Aile bir diğer açıdan biyolojik yönleriyle de ele

¹³⁰ Veysel Bozkurt, (2012), *Değişen Dünya'da Sosyoloji*, 8. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa: s. 260.

¹³¹ Önal Sayın, (1994), *Sosyolojiye Giriş*, 2. Baskı, Üniversite Kitapları, İzmir: s.184.

alınmaktadır.¹³² Aileyi tanımlayan yaklaşım biçimlerine, aileyi bir sistem olarak tanımlayan yaklaşım biçimleri de eklenebilir. Aile, toplumsal yapı gibi bir sistemdir ve düzenli bir sistem içinde varlığını sürdürmektedir. Toplumsal sistem olan aile, toplumun alt sistemlerinden birini oluşturmaktadır.¹³³ Aile, bir sistem olarak varlığını ve niteliklerini devam ettirmektedir.

Aile küçük evren, küçük çevre ya da ilişkiler yumağının gerçekleştiği mekândır. Bu nedenle aile, bir “mikrokosmos”tur. Toplum ise, insan birlikteliklerinin oluşturduğu, çeşitli ilişki ağlarının örüldüğü, tarihsel gelişmelerin, olayların yaşandığı genel bir evreni temsil etmektedir. Bu sebeple toplum, “makrokosmos”tur. Aile, toplumdur ve toplumu oluşturmaktadır. Bu sebeple aile sosyolojiktir.¹³⁴ Tarihsel açıdan aile, tarihten gelen bir olguyu ifade etmektedir. Mauss’un söylemi ile aile, tümüyle toplumdan ayırt edilemeyecek toplumsal bir olgudur.¹³⁵ Dolayısıyla aile, toplum ve toplumsal öğelerle iç içe ekonomik, toplumsal, kültürel değerleri bünyesinde barındıran tarihsel birliktir.

Ailenin evrensel olup olmadığı çoğu zaman tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu konuda ailenin evrensel olduğu, diğer açıdan ailenin evrensel olmadığı, değişiklikler gösterdiğine ilişkin açıklamalar süregelmiştir. Aile hemen hemen bütün toplumlarda, bütün kültürlerde var olması sebebiyle evrensellik özelliği taşıdığı söylenmektedir.¹³⁶ Öte yandan ailenin tarihsel seyir içinde boyutları, yapısı, işleyişi, zaman ve mekâna göre değişiklik göstermesi sebebiyle evrensel tanımını yapmanın imkânsız olduğu ifade edilmektedir.¹³⁷ Aile kurumu, her toplumun kendi kültüründe mevcut olan trendlere, kalıplara göre değişmektedir. Aynı zamanda aile, kapsam, atfettikleri anlam itibari ile de değişiklik göstermektedir.¹³⁸ Aile, bütün toplumlarda kurulan, gözlenebilen, toplum için yaşam damarı olan bir kurum olması itibariyle ontolojik anlam taşımaktadır. Bu yüzden

¹³²Özgür Sarı, (2014), *Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı*, Aydın, Mustafa (Ed.). Çizgi Kitabevi, Konya: s. 23-24.

¹³³İbrahim Nacak ve Faruk Karaarslan, (2014), *Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile*, Aydın, Mustafa (Ed.). Çizgi Kitabevi, Konya: s. 121-127.

¹³⁴Kadir Canatan, (2013), *Aile Kavramının Tanımı*, Canatan, Kadir ve Ergün Yıldırım, (Ed.). Açılım Kitap, İstanbul: s. 53-55.

¹³⁵Ümit Meriç Yazan, (1989), *İleri Endüstri Toplumlarda Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma*, *Sosyoloji Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 1, s. 150

¹³⁶Bozkurt, a. g. e., s. 260.

¹³⁷Önal Sayın, (1990), *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir: s. 2.

¹³⁸Diana Gittins, (2011), *Aile Sorgulanıyor*, Tuna E. (Çev.), Pencere Yayınları, İstanbul: s. 91-93.

ailenin evrensel yönü vurgulanmaktadır. Fakat ailenin her toplumda, her kültürde, her hanede ve bir kültürün içinde değişmesi, ailenin evrensel olmaktan ziyade çeşitliliğine işaret etmektedir. Dolayısıyla aile bir yönüyle evrensel diğer yönüyle dinamik bir yapı özelliğini taşımaktadır.

Ailenin farklı tanımları ele alındıktan sonra ve ailenin evrensel olup olmadığı tartışmaları incelendikten sonra ailenin gelişim ve değişim süreçleri ele alınmalıdır. Ailenin toplumsal yapıda meydana gelen değişimle birlikte gelişim ve değişim süreci içinde olması, gelecekte varlığını ne şekilde sürdüreceği konusu, önemli tartışma konularından birini oluşturmaktadır. Çünkü ailenin nasıl değişip geliştiğini incelemek, ailenin ve aileyi oluşturan ebeveyn ve çocukların günümüzde nasıl biçimlenip yeni görünümler kazandığına ilişkin, aynı zamanda ailenin gelecekte varlığının nasıl biçimleneceği hususuna dair çıkarımda bulunmak açısından önemlidir. Ailenin değişim ve gelişim sürecini ele almak bir diğer açıdan ailenin biçimlenmesinde etkili olan koşulları anlamayı kolaylaştırarak tarihsel şartlara ayna tutmaktadır. Bu sebeple aileyi tarihsel gelişim ve değişim çizgisi üzerinden ele almak gerekmektedir.

Aile farklı tarihsel dönemlerde, farklı biçimlerde değişim sürecinden geçmiştir ve geçmeye devam etmektedir. Toplumsal değişim ise tarihsel gelişim ve ilerleme ile yakından ilişkilidir.¹³⁹ Toplumda meydana gelen değişimler, tarihsel süreçte aile üzerinde birçok gelişmeleri ve ilerlemeleri beraberinde getirmektedir. Toplumsal değişimin bir sonucu olarak toplumların, kültürlerin, aile gibi toplumsal kurumların değerlerinde, yaşamlarında, üretim biçimlerinde farklılıklar meydana gelmektedir. Nitekim geleneksel tarım toplumlarında mevcut olan geleneksel geniş aile yapılarından modern dönemle birlikte çekirdek aile yapılarına doğru bir geçiş süreci yaşanmıştır.¹⁴⁰ Bu durumu eleştiren görüşler de mevcuttur.

Modernleşme ile birlikte çekirdek ailenin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığını öne süren görüşler mevcuttur. Modernleşme ve sanayileşmenin sonucu olarak Batı'da çekirdek aileye ve bireyciliğe doğru bir değişimin yaşandığı öne sürülmekle birlikte, bu durumun sanayileşmeden önce de var olduğunu gösteren durumların da mevcut olduğu

¹³⁹Ertan Eğribel, (2011), *Toplumsal Değişim mi, Toplumsal Çözüm mi?*, Eğribel, Ertan ve Ufuk Özcan (Ed.). Kitabevi, İstanbul: s. 119.

¹⁴⁰Ergün Yıldırım, (2013), *Toplumsal Değişim Sürecinde Aile*, Canatan, Kadir ve Yıldırım, Ergün (Ed.). Açılım Kitap, İstanbul: s. 121.

söylenmektedir.¹⁴¹ Geniş aile, Anadolu toplumunun kırsal alanlarında mevcut olduğu gibi Türk toplumunda sanayi öncesi dönemde de çekirdek ailenin egemen olduğu görülmektedir.¹⁴² Örneğin, Eski Türklerde de erkek ve kız evlendiklerinde, ne erkeğin baba evinde ne de kızın yanında oturmakta, yeni bir eve sahip olduğu görülmektedir.¹⁴³ Dolayısıyla modernleşme sürecinden önce de çekirdek aile yapısının mevcut olduğu görülmektedir.

Toplumsal değişme olgusu, toplumsal yapı üzerinde etkili olduğu gibi aile üzerinde de etkili olmaktadır. Toplumsal değişimin toplumsal yapıda oluşturduğu sosyo-ekonomik değişimler, aile üzerinde de değişimi beraberinde getirmiştir.¹⁴⁴ Toplumsal değişme, ailenin sahip olduğu özelliklerinin çoğunda değişimler meydana getirmektedir. Özellikle toplumsal yapıda oluşan değişimler, ailenin ilişki biçimleri, yüklendikleri sorumluluk alanları, işlevleri, ailenin boyutu ve türlerinde etkili olmaktadır. Ailede meydana gelen değişimler incelendiğinde değer anlayışı, ailenin örgütsel biçimi, üretim biçimleri, ailenin üye sayısında azalma gibi birçok ailenin niteliği değişime uğradığı görülmektedir.¹⁴⁵ Bu süreçte ailenin çocuklara yaklaşım biçimi, çocukları yetiştirme biçimleri, ailenin mahremiyet alanı, ailenin yaşayış biçimleri, gelenek, görenek, örf ve adetleri de değişim sürecine tabi olmaktadır.

Aile sürekli değişimden etkilenen, toplumsal yapıyla birlikte değişen dinamik bir kurumdur. Aile devrim içinde bulunmayan, kendini değiştirmeye karşı koruyabilen bir yapıya sahip değildir. Aile, sürekli ilerleme ve gelişme içerisinde bulunan ve değişen bir kurumdur. Günümüzde de aile, değişim ve dönüşüm sürecini yaşamaktadır. Ailenin değişim sürecini etkileyen birçok faktör etkili olmaktadır. En başta toplumların ekonomik alanda üretim biçimlerinde görülen değişimler, göç ve savaş unsurları, yerleşim biçimlerinin değişmesi ailenin değişme sürecinde etkili olmaktadır.¹⁴⁶ Aileyi etkileyen diğer faktörler ise modernleşme süreci, sanayileşme olgusu, kentleşme süreci, toplumsal cinsiyet rollerinde meydana gelen değişimlerdir.

¹⁴¹Çiğdem Kağıtçıbaşı, (2000), *Kültürel Psikoloji-Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, 2. Baskı, Evrim Yayınevi, İstanbul: s.110.

¹⁴²Nur Vergin, (2000), *Din, Toplum ve Siyasal Sistemler*, 1. Basım, Bağlam Yayıncılık, İstanbul: s.173.

¹⁴³Ziya Gökalp, (2015), *Türkçülüğün Esasları*, Salim Ç. (Haz.), Ötüken Neşriyat, İstanbul: s.179-180.

¹⁴⁴Ali Bayer, (2013), Değişen Toplumsal Yapıda Aile, *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:1 Sayı: 8, s. 103.

¹⁴⁵ Yıldırım, *Toplumsal Değişme Sürecinde Aile*, s. 121.

¹⁴⁶A. e., s. 121.

Köklü değişim sürecinden geçen ailenin önemli değişim geçirdiği özelliklerinden biri de görevlerinde meydana gelen değişimler oluşturmaktadır. Aile, çocuğu yetiştirme, topluma hazırlama gibi görevlerini toplumsal kurumlara devretmiştir.¹⁴⁷ Ailenin bu görevlerini kurumlara devretmesiyle birlikte çocuklar, kreş, gündüz bakımevleri, okul öncesi eğitim kurumları gibi birçok kurumlarda yetiştirme sürecini tamamlamaktadır.¹⁴⁸ Diğer açıdan aile, üretim birimi olma görevini de ekonomi kurumuna devretmiştir. Dolayısıyla ailenin ekonomi, eğitim, yetiştirme toplumsallaştırma gibi çok yönlü işlevleri hızlı bir değişim sürecinden geçerek farklılaşmaktadır.

Genel olarak ifade edilirse içinde bulunulan toplum, geçmiş süreçlerde olduğu gibi hızlı bir değişim süreci içindedir. İçinde bulunulan toplum, değişime bağlı olarak bir taraftan enformasyon toplumu, diğer taraftan bilgi toplumdur. XIX. ve XX. yüzyıllar, değişim sürecinin yoğun yaşandığı dönemlerdir. Bu değişim sürecinde ulus devletlerin kurulmaya başlaması ve cumhuriyete geçiş süreci, aile üzerinde etkili olmuştur.¹⁴⁹ Bu gelişmeler aile yapısının değişmesinde önemli olan diğer faktörleri oluşturmaktadır.

Yaşanılan dönemin değişim içinde olduğu, toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin ve değişimi sağlayan koşulların aile üzerinde derin ve köklü değişimler meydana getirdiği ifade edilmiştir. Tarihsel dönemlerde ise değişimin aile üzerinde nasıl etki oluşturduğu, tarihsel süreçte ailenin değişmesine katkı sağlayan gelişmelerin nasıl yaşandığı önemlidir. Bu açıdan aile, her tarihsel dönemde değişen şartlara göre değişim sürecinden geçmektedir. Bu süreçte toplumsal gelişmeler, toplumsal koşullar aile üzerinde etkili olmaktadır. Bu sebeple ailenin tarihsel dönemlerdeki gelişimi ve değişiminden hareketle toplumların geçirdiği tarihsel döneme bakılmalıdır.

Ailenin geçtiği önemli tarihsel dönemler, sanayi öncesi toplumlar ya da geleneksel toplumlar, sanayi toplumları ya da modern toplumlar olarak adlandırılan toplumsal dönemlerdir.¹⁵⁰ Bu tarihsel dönemlere günümüz toplumlarının içinde

¹⁴⁷Birsen Gökçe, (1991), *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, Dikeçligil, Beylü ve Ahmet Çiğdem, (Der.), T. C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Cilt:1, Ankara: s. 213.

¹⁴⁸ Yıldırım, *Toplumsal Değişme Sürecinde Aile*, s. 125.

¹⁴⁹ Bayer, a. g. m., s.104.

¹⁵⁰Sevinç Özen, (1990), *Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar*, Dikeçligil, Beylü ve Ahmet Çiğdem, (Der.), T. C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Cilt:1, Ankara: s. 385-386.

bulunduğu sanayi ötesi ya da postmodern, postendüstriyel olarak adlandırılan dönemde eklenebilir.¹⁵¹ Bu dönemler içinde ailenin nasıl değişim gösterdiği, ailenin değişimi konusunda etkili olan dinamikler incelenebilir. Bu sebeple ailenin bu tarihsel dönemlerde nasıl değişme ve gelişme içinde olup nasıl biçimlendiğine bakılabilir.

Ailenin bu tarihsel dönemlerde ortaya çıkışı, gelişimi ve değişimi genellikle ilkel toplumların ve tarım toplumların yapısı incelenerek ele alınmaktadır. İlkel toplumlar incelendiğinde, üretim ilişkilerinin avcılık ve toplayıcılığa dayandığı görülmektedir. Bu toplum yapısında toplumsal işbölümü cinsiyete göre gerçekleşmektedir. Tarımsal hayatın gerçekleşmesiyle birlikte iş bölümünde giderek yoğunlaşmanın artması toplumsal hayatta ve ailede değişimler meydana getirmiştir.¹⁵² Tarımsal hayatın başlaması, işbölümünde yaşanan gelişmeler aile üzerinde de etkili olmuştur. Sanayi öncesi toplum yapısı olarak nitelendirilen tarım toplumlarında genellikle geleneksel geniş aile tipi görülmektedir. Geleneksel geniş aile, ebeveynler, çocuk, babaanne, dede, anneanne gibi üye sayısının fazla olduğu, tarım toplumlarında yaygın olan bir aile tipi olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel geniş ailenin günümüze kadar varlığını devam ettirmesinde toprak mülkiyeti gibi ekonomik sebeplerin varlığıdır.¹⁵³ Görüldüğü gibi aile tarım toplumlarında, toplumsal yaşam için önem taşımaktadır.

Tarım toplumlarında çocuk önemlidir. Tarım toplumlarında çocuk ölüm oranlarının fazla olması sebebiyle çocuğa olan ihtiyaç fazladır.¹⁵⁴ Tarım toplumlarında çocuğa ihtiyaç duyulmasının diğer sebeplerinden biri de geleneksel geniş ailenin hâkim olması, bu sebeple ailenin geçimini sağlamak amacıyla çok sayıda insan gücüne duyulan gereksinimdir.¹⁵⁵ Sanayi öncesi toplum yapısında genel anlamda çocuk, ekonomik yararı olan bir potansiyel görülmekle birlikte, aile çocuğa kültürel değerler, ahlaki kurallar, dini bilgiler gibi temel bilgileri aktaran bir role sahiptir.

Toplum ve aile üzerinde en önemli kırılma noktalarından biri de geleneksel tarım toplumlarından sanayi sonrası toplum yapısına doğru yaşanan değişim süreci

¹⁵¹İslam Can, (2014), *Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını*, Aydın, Mustafa, (Ed.). Çizgi Kitabevi, Konya: s. 72.

¹⁵² Can, a. g. e., s. 73-74.

¹⁵³M. Zeki Duman, (2012), *Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı, İnsan ve Toplumbilimleri Araştırmaları Dergisi IV*, Cilt:1, Sayı:4, s. 38.

¹⁵⁴ Can, a. g. e., s. 76.

¹⁵⁵ Yıldırım, *Toplumsal Değişme Sürecinde Aile*, s. 123.

olmuştur.¹⁵⁶ Bu geçiş süreci aile üzerinde önemli değişimler oluşturmıştır. Sanayi toplumlarında aile, sanayi ailesi, modern aile, endüstri toplumu ailesi olmak üzere çeşitli nitelemelerle adlandırılmaktadır. Tarım toplumundan sanayi toplumlarına geçiş sürecinde toplumsal yapıda önemli değişimler meydana gelmiştir. Sanayi toplum yapısına geçiş süreci, aile üzerinde de etkili olarak ailenin dönüşüm geçirmesini sağlamıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumlarına doğru yaşanan geçiş sürecinde modernleşme, sanayileşme, göç, kentleşme gibi gelişmeler etkili olmuştur. Modernleşme sürecinde, kurumlar ve değerlerde, üretim tarzlarında meydana gelen değişim sonucunda geleneksel toplum yerini yeni bir toplumsal yapıya bırakmıştır.¹⁵⁷

Sanayi toplumlarında ailenin değişiminde etkili olan gelişmelerden birini de sanayileşme süreci oluşturmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte makine gücüne dayanan yeni bir üretim biçimi ortaya çıkmıştır. Bu değişim sürecinde sanayileşme genel anlamda aile üzerinde iki yönde etkili olmuştur. Sanayileşme ailenin işlevleri ve yapısı olmak üzere aileyi iki yönde etkilemiştir.¹⁵⁸ Sanayi toplumlarında ailenin işlevleri azalmaya başlamış, üretim sürecine daha az katılmaya başlamış, eğitim, çocuk yetiştirme görevlerinin bir kısmını kurumlara devretmiştir.¹⁵⁹ Aile üretici işlevini tüketime bırakmıştır.¹⁶⁰

Sanayi toplumlarında ailenin değişim sürecine etki eden önemli gelişmelerden biri de göç ve kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı gelişmelerdir. Kırdan kente yaşanan yoğun nüfus hareketiyle birlikte aile bölünmeye başlamıştır. Kentleşme süreci aileyi yeni bir ortam içerisine sokmuştur. Kentleşme sürecinde aile, farklı kültürlerle, farklı değerlere sahip insanlarla ilişki ve iletişim içerisine girmiştir.¹⁶¹ Göç ve kentleşme süreci aileyi yeni bir çevreye sokarak ailenin kültürel özelliklerinde, kalıplarında, yaşayış tarzında değişime sebep olmuştur. Bu değişim unsurlarına ek olarak aile üzerinde sekülerizm, bireyselleşme ve Aydınlanma gibi düşünsel gelişmelerde etkili olmuştur.¹⁶²

¹⁵⁶Gül Aktaş, (2015), Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı: 52, s. 431.

¹⁵⁷ Can, a. g. e., s. 77.

¹⁵⁸ Duman, a. g. m., s. 39.

¹⁵⁹Bayer, a. g. m., s. 106.

¹⁶⁰Nirun, a. g. e., s. 21.

¹⁶¹ Can, a. g. e., s. 80

¹⁶²Yıldırım, *Toplumsal Değişme Sürecinde Aile*, s. 122- 123.

Genel olarak ele alındığında sanayi toplumları, modern aile yapısında yaşanan bu gelişmelerin etkisi altında kalmıştır. Modern dönemin yeni ilişki ağları aileyi farklı bir bağlama oturtmuştur. Ailenin yeni ve farklı bir bağlama oturtulması, ailenin modernleşme sürecini beraberinde getirmiştir.¹⁶³ Aile, modern kalıplar içerisinde yoğurularak yeniden biçimlenmiştir. Dolayısıyla Yıldırım'ın ifadesiyle modernleşmenin toplumsal etkisi, modern aileyi icat etmiş ve doğurmuştur.¹⁶⁴

Sanayi toplumlarında aile işlevsel, biçimsel, değerler ve mahremiyet alanlarında yaşanan değişimler geçirmiştir. Aile üzerinde gerçekleşen değişimden hareketle ailenin nasıl değişim geçirdiği şu şekilde özetlenebilir. Ailenin ekonomik faaliyetlerinde daralmalar yaşanmış, kadın iş yaşamına katılmış, kadının iş yaşamına katılması sonucu çocuk yetiştirme ve çocuk bakma görevleri okulöncesi eğitim kurumlarına bırakılmış, tek çocuklu aileler artmaya başlamış, modern toplum ailelerinde akrabalık ilişkisi gibi birincil ilişkiler zayıflayarak yerini ikincil ve sanal ilişkilere bırakmıştır.¹⁶⁵ Ailenin yapısı azalarak geleneksel çekirdek ailelerde artış yaşanmıştır.

Sanayi toplumlarından sanayi ötesi toplumlarına geçiş sürecinde de toplumsal yapıda ve ailede önemli değişimler meydana gelmektedir. Sanayi sonrası toplumlarında aile, postmodern toplum ailesi, postendüstriyel toplumlarında aile gibi tanımlamalar yapılmaktadır. Hızlı bir değişim sürecinin yaşandığı 1980'li yıllar, sanayi sonrası aile için önemli dönemi oluşturmaktadır. Sanayi sonrası toplumlarında teknolojinin hızla gelişmesi, teknolojinin ileri boyutta insan gücünü azaltan etkileri gibi bir dönemde aile de bu gelişmelerden etkilenmektedir.¹⁶⁶ Günümüzde sanayi ötesi olarak adlandırılan ailelerinde yeni aile tipleri ortaya çıktığına yönelik düşünceler ortaya atılmaktadır. Sanayi ötesi toplumlarında çözülen aile, parçalanmış aile, tamamlanmamış aile olmak üzere yeni aile tiplerinin oluştuğu söylenmektedir. “Çözülen aile” kavramını Ogburn ortaya atmaktadır. Bu aile tipi, endüstrileşen toplumlarda ailenin yok olacağı yönünde bir görüşü öne süren bir kavramdır. Bu aile tipinde ailenin tek işlevi, eşler arasındaki ilişkilerin zayıf olmasıdır.¹⁶⁷

¹⁶³A. e., s. 123.

¹⁶⁴A. e., s. 123.

¹⁶⁵Can, a. g. e., s. 83-84.

¹⁶⁶A. e., s.84.

¹⁶⁷Sayın, *Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri*, s. 20.

Aile tiplerine yönelik ortaya atılan diğer bir görüş ise günümüz toplumlarında parçalanmış ailelerin arttığı görüşüdür. “*Parçalanmış aile*” tipi görüşü Pollak tarafından ortaya atılmıştır. Bu aile tipi, aile fertlerinden annenin ya da babanın vefat etmesi ya da boşanması sonucunda çocuğun ebeveynlerinin herhangi biriyle yaşadığı aile tipidir.¹⁶⁸ Sanayi ötesi toplumlarının aile tipine yönelik atılan diğer bir görüş yine Pollak tarafından ortaya atılmıştır. Bu aile tipi de “*tamamlanamamış aile*” tipidir. Bu aile tipi çekirdek ailenin kurulmamış biçimini ifade etmektedir ve gayrimeşru çocukların annelerinden oluşmuş bir aile biçimidir.¹⁶⁹ Bu aile biçimlerine ek olarak “*atomistik aile*” tipini sanayi ötesi toplumlarında oluşmuş bir aile tipi görüşüdür. Bu aile tipi de çok kolay dağılabilen aile tipini tanımlamaktadır.¹⁷⁰

Aile yaşanan tüm koşullardan, gelişmelerden en hızlı etkilenen toplumsal kurumlardan birini oluşturmaktadır. Toplumsal hayatta yaşanan sanayileşme, kentleşme, göç gibi koşullar ailenin biçimsel, işlevsel, değerler açısından değişmesini sağlamaktadır. Aile, her tarihsel dönemde olduğu gibi günümüzde de kendini hızlı bir değişim süreci içerisinde bulmaktadır. Aile, çocuğun yaşamı ve geleceği için önem taşımaktadır. Bu sebeple ailenin yapısında, işlevlerinde, değerlerinde, ilişki biçimlerinde oluşan değişimler çocuğu da etkilemektedir. Yaşanan toplumsal değişimler, çocuk-aile ilişkisini, aile ve aileyi oluşturan ebeveynlerin çocuğa yaklaşım biçimini, tutumlarını etkilemektedir. Bu nedenle ailenin değişimi ele alındıktan sonra çocuğun tarihsel dönemlerde değişim süreci ele alınmalıdır. Diğer başlık altında çocuğun geleneksel, modern ve postmodern dönemlerde nasıl algılandığı, ailenin bu dönemlerde çocuğa yaklaşımı ve çocuk algısı, çocuğun değişim süreci ele alınacaktır.

2.2. ÇOCUKLUK KAVRAMININ FARKLI BOYUTLARI VE ÇOCUKLUK MODELLERİ

Geleneksel dönemde çocukluğun nasıl ele alındığı ve çocukluk sürecinin nasıl geçirildiği önemlidir. Geleneksel çocukluk sürecine bakmamız için geleneksel Doğu ve Batı kültürlerinde çocukluk incelenmeli ve çocukluk sürecine etki eden gelişmeler ele alınmalıdır. Bu sebeple İsmail Doğan, bu konuda ayrıntılı çalışma yapmış ve çocukluğu geleneksel Doğu kültürü, Uzakdoğu kültürü, Ortadoğu kültürü ve geleneksel Batı

¹⁶⁸ Gökçe, *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, s. 215.

¹⁶⁹ Sayın, *Aile Sosyolojisi- Ailenin Toplumdaki Yeri*, s. 21.

¹⁷⁰ Gökçe, *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme*, s. 215.

kültüründe çocukluğa bakarak ele almıştır. Bu bağlamda genel olarak geleneksel toplumlar incelendiğinde çocukluk döneminin olmadığı ya da hızlıca geçirilen bir dönem olduğu görülmektedir. Özellikle hayatları kas gücüne dayanan toplumlar için çocukluk uzun ve külfetli bir eğitim gerektiği için gerekli olmamıştır.¹⁷¹ Geleneksel toplumlarda çocukluk süreci özele indirgenecek olursa göçebe toplulukları olan Eski Türklerde çocukluk süreci, hızla geçirilen geçiş dönemi olarak görülmüştür. Bu durum, Eski Türklerin edebi eserlerinde “*küçük yetişkinler*” olarak yansıtılmıştır. Hatta çocuklar, on yaşına kadar ok atan bireyler, on dört yaşından itibaren ise kahraman olan “*yiğit yetişkinler*” olarak kabul edilmiştir.¹⁷² Dolayısıyla çocuklar, yetişkinlerden ayrı tutulmayan, kendine ait bir dönemi olmayan bireylerdir.

Diğer taraftan geleneksel Uzakdoğu kültürleri olan Eski Çin ve Hindistan’da da çocukluk süreci benzer durumlara sahiptir. Çin kültüründe okulun mevcut olması, çocuğa ve çocuk yetiştirmeye dair önemin olduğunu göstermektedir. Fakat Çin kültüründe cinsiyet ayrımcılığı mevcuttur. Bu cinsiyet ayrımcılığı çocuğun kız ya da erkek doğmasıyla birlikte ailede başlamaktadır. Örneğin kız çocukları eğitim hakkından yararlanamazken, eğitim hakkı erkek çocuklara hastır. Bu durumda Çin kültüründe erkek egemen düşüncesinin hâkim olduğu söylenebilir. Geleneksel Hint Kültüründe de kast üyeliğinin babadan oğula geçmesi, erkek çocukların egemen olduğunu göstermektedir. Fakat erkek çocuklar, sistemin devamlılığını sağlayan rol ve paya sahip olmalarından ötürü, kız çocuklarına nazaran daha işlevsel ve önemli konumdadır. Öte yandan kast sistemi içinde de babanın meslek ve zümre statüsünden dolayı çocuklar, bu statüye bağlı olarak sınırlar içinde kalmıştır.¹⁷³ Dolayısıyla Hint kültüründe roller ve işlevler açısından bir ayrımın yapıldığı, genel anlamda ise farklı cinsteki çocuklar arasında bir ayrımın mevcut olmadığı görülmektedir.

Mezopotamya toplumlarında da okulun ortaya çıkması önemli bir gelişmedir. Eski Mezopotamya’da okul, önem verilen ve yüceltilen kurumlardan biridir.¹⁷⁴ Bu

¹⁷¹İsmail Doğan, (2000), *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme*, Sistem Yayıncılık, İstanbul: s.179.

¹⁷²A. e., s.45.

¹⁷³A. e., s. 44-57.

¹⁷⁴Hayati Erkanal, (1997), *Eski Mezopotamya’da Çocuk ve Eğitimi*, Çocuk Kültürü-1. Ulusal Çocuk Kültürü Bildirileri, ÇOKAUM Yayınları, 6-8 Kasım 1996, Ankara: s. 58-59.

okullar, “*tablet evi*” olarak çağırılmakta, tapınaklarla bitişik yapılmıştır.¹⁷⁵ Mezopotamya kültürü olan Sümerlerde, Çin kültüründe olduğu gibi okul ve örgün eğitim bulunmaktadır. Bu okullarda zengin ailelerin çocukları eğitim görmekle birlikte bu okullarda, eğitim hakkından erkek çocuklar yararlanmaktadır. Kız çocukların ise eğitim hakkından yararlanamadığı söylenebilir. Öte yandan Sümerlerde geleneksel statü ve rollere sahip ailede çocuklar ve anne arasında duygusal bağlılıkların bulunduğu eski Sümer tabletlerinde görülmüştür. Anne-baba ve çocuk arasında itaat kültürü mevcuttur ve çocuklar bu konuda yükümlüdür.¹⁷⁶ Genel olarak Mezopotamya toplumlarında çocuk, üstleneceği işlevler bakımından toplumun ve ailenin sürekliliği olarak kabul edilmiştir. Bu toplumlarda özellikle erkek çocuk sahibi olmak aile için önemlidir. Hatta Sümer destanında çok sayıda çocuk sahibi olmanın diğer dünyada iyi yaşamının garantisi olacağını ifade eden metin bulunmaktadır.¹⁷⁷ Bu kültürlerde çocuklar, dönemim şartlarına, örf, âdet ve geleneklerine göre, kültürlerin çocuklara yükledikleri işlev ve değere göre şekillenmiştir.

Eski Mısır’ın aile kültüründe de çocuklar, itaatkâr olarak yetiştirilmiştir. Bir ile dört yaş arasındaki çocuklar, “*akıllı küçük*” olarak tanımlanmıştır. Beş yaşından itibaren çocukların özel giysilerinin olması, okula gönderilmesi, çocukluğa verilen önemi göstermektedir.¹⁷⁸ Bu durum, çocukluk döneminin bulunduğu ve çocukların önemli olduğuna bir kanıt oluşturmaktadır. Aynı zamanda çocukların önemli olduğu resimlere de yansımıştır. Çocuklar, resimlerde ince yapılı ve gülbüz olarak tasvir edilmiştir. Mısır kültüründe çocuklar basit yaşamış ve basit giysilere sahip olmuştur. Bu sebeple çocukların kendilerine has giysilerinin bulunmadığı saptanabilir. Ancak çocuklar, beş yaşında okula başlamasıyla birlikte kendilerine has ve çocukluğu belirten kıyafetlere sahip olmuştur. Benzer şekilde İsrail kültüründe de çocuklarda itaat kültürü ve ailenin, neslin devamı düşüncesi hâkimdir.¹⁷⁹

Geleneksel Batı kültürlerinde de çocuğu Eski(Antik) Yunan kültürü ve Eski Roma kültürüne bakarak incelemek gerekir. Söz konusu antik çağdaki çocuk, toplumun

¹⁷⁵Burak Baş, (2016), *Eski Mezopotamya ve Antik Yunan Toplumlarında Çocuk Olmak*, <http://arkeofili.com/eski-mezopotamya-ve-antik-yunan-toplumlarinda-cocuk-olmak>, (21.03.2018).

¹⁷⁶ Doğan, a. g. e., s. 64-70.

¹⁷⁷Burak Baş, (2016), *Eski Mezopotamya ve Antik Yunan Toplumlarında Çocuk Olmak*, <http://arkeofili.com/eski-mezopotamya-ve-antik-yunan-toplumlarinda-cocuk-olmak>, (21.03.2018).

¹⁷⁸ Doğan, a. g. e., s. 64-80.

¹⁷⁹A. e., s. 82-87.

yasaları ve kültürü çerçevesinde eğitilen küçük bir yurttaşdır.¹⁸⁰ Özellikle erkek çocukların iyi yurttaş vasfını taşımaları gereklidir.¹⁸¹ Bu dönemde toplumun devletle kurduğu ilişkiler, çocuğa da yansımıştır. Çocuklar iyi vatandaş, devletlerarası yapılan antlaşmalarda bir güvence ve ilişkilerin bir parçası olarak görülmüştür.¹⁸² Diğer taraftan Yunan toplumlarında çocuklar arasında cinsiyet ayrımcılığı mevcuttur. Erkek çocuklar bütün hak ve imkânlardan yararlanırken, kız çocukları bu imkân ve haklardan yararlanamamışlardır.¹⁸³ Hatta eğitimde erkek çocuklar ön plandadır ve baba çocukların eğitiminde mutlak söz sahibi olmuştur. Ayrıca çocukların okulları özel olması sebebiyle zengin ve fakir ailelerinin çocuklarının aldıkları eğitimde farklılıklar olmuştur.¹⁸⁴ Cinsiyet ayrımcılığı, dönemin filozoflarında gözlemlenmiştir. Socrates, kız çocuklarına ders vermenin faydasız olduğu gerekçesiyle sadece erkek çocuklarına ders vermiştir. Benzer şekilde çocuklar arasındaki cinsiyet farkı vurgusu Aristoteles'te de görülmüştür. Öte yandan çocukların, Eski Yunan toplumunda yetişkinler tarafından sevilmeekte olduğu ve fiziki açıdan sağlam ve güzel olan çocuklar özel ilgi ve koruma altında olduğu söylenmiştir. Eski Roma toplumunda da tıpkı Yunan toplumunda olduğu gibi itaat kültürü bulunmaktadır.¹⁸⁵

Geleneksel toplumlarda çocukluk anlayışı kısaca incelendiğinde ekonomik ve sosyal durumların çocukların konumunu etkilediği söylenebilir. Ekonomik koşul sebebiyle üretime katkı sağlaması açısından çocuğun konumu belirlenmiştir. Bu toplumlarda cinsiyet ayrımı hâkim olmuş, erkek çocuklar daha fazla ayrıcalıklara sahip olmuştur. Bu ayrım eğitim alanında da görülerek kız çocukları çoğu toplumlarda eğitim hakkından mahrum kalmıştır. Bu toplumlarda da aile önemli bir yere sahiptir. Çocuklarda aileye karşı saygı ve itaat göstermek zorunda kalmıştır.

Geleneksel toplumlarda çocuğa ilişkin güçlü bir imgenin bulunmadığı sosyal bilimciler tarafından kabul edilmiştir. Bu sebeple geleneksel çocuk paradigmasının temel kabullerini şu şekillerde ifade edebiliriz. Kız ve erkek çocuklarının farklı tabiata

¹⁸⁰Elkind, *Çocuk ve Toplum, Gelişim ve Eğitim Üzerine İncelemeler*, s. 34.

¹⁸¹Hatice P. Erdemir ve Halil Erdemir, (2012), Antikçağ 'da Çocuk Olmak: Ölmek ya da Ölmemek!, *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı*, MÇD Yayınları, Cilt:2, 27-28 Nisan 2012, Ankara: s.646.

¹⁸²Hatice Karakuş Öztürk, (2017), Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:13, s. 255.

¹⁸³Doğan, a. g. e., s. 106.

¹⁸⁴Erdemir ve Erdemir, a. g. e., s. 646.

¹⁸⁵Doğan, a. g. e., s. 106-111.

sahip olmaları sebebiyle kız ve erkek çocukları farklı eğitim almalıdır. Genellikle çocuklar katı kurallarla bezenmiş disiplin anlayışıyla yetişmektedir. Öte yandan çocuklar, neslin devamını sağlayan kimselerdir ve yaşlılığa dair toplumsal güvencedir. Çocuklar yine geleneksel toplumlarda ucuz emek kaynağını oluşturmaktadır. Çocukların yaşamı, yetişkinlerin yaşamından farklı olmakla birlikte çocuklar yetişkinlerin gündelik hayatları dâhilinde büyümektedir. Ancak çocukların yetişkin yaşamına katılabilmesi dört-beş yaşını bitirdikten sonra gerçekleşmektedir. Bu süreçten sonra çocuk, üretimin bir parçası haline gelebilir. Bütün çocukların eğitim sürecinden geçmesine gerek duyulmaması sadece zengin ve soylu ailelerin çocuklarının eğitim almasına ve çocukla arasındaki ayrıma işaret etmektedir. Yine cinsiyet ayrımı, kız ve erkek çocukların okullarının farklı olmasında gözlenmektedir. Geleneksel toplumların ebeveynleri, çocuk yetiştirmede teknik bilgilerden çok sezgisel bilgiye sahiptir.¹⁸⁶

Öte yandan Ortaçağ döneminde olumsuz bir çerçeve içinde konumlandırılan ve yetişkinler yaşamıyla içi içe olan, “*minyatür yetişkin*” olarak tanımlanan çocukluk düşüncesi de modernleşme süreciyle birlikte dönüşüm yaşamıştır. Modernizm, çocukluk düşüncesini değişime uğratmıştır. Geleneksel kültürle yoğrulan çocukluk yerine modernizmle yoğrulan yeni çocukluk tasarımı ortaya çıkmıştır.¹⁸⁷ Modern çocukluk fikrinin düşünsel temellerini kapitalizm ve sanayinin ortaya çıkması, Rönesans, Reform ve Aydınlanma düşüncesinin etkileri, romantizm akımının etkileri, burjuvazinin gelişimi gibi gelişmeler oluşturmuştur.¹⁸⁸

Şirin’e göre geleneksel çocukluk sürecinden modern çocukluğa bir geçiş süreci yaşanmaktadır. Bu geçiş sürecinde çocukluk değişmektedir. Çocuk bilgisi ve çocuk dili, hatta çocuk söyleyişinin de değiştiğini öne sürmektedir. Yaşanan bu geçiş sürecinde çocuklar, çocukluk evrelerini yaşayamadan yetişmekte ve ortaya “*yetişkinleştirilmiş çocuk*” çıkmaktadır. Modern dönemde yeniden bir anlam ve biçim kazanan çocuk, “*kuşatılmış çocukluk*” halini almaktadır. Sanayileşme olgusu bu noktada devreye girerek modern çocukluğu tasavvur etmiştir. Çocukluk artık yapay bir şekilde kurgulanmış bir biçime bürünmüştür.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Cevat Özyurt, (2017), *Eğitim Sosyolojisi Yazıları*, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara: s. 148.

¹⁸⁷ Beyhan Kanter, (2015), *Sosyolojik Kaygılar Bağlamında Çocuk Edebiyatı, II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyum Bildiriler*, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği, İstanbul: s. 15.

¹⁸⁸ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 105.

¹⁸⁹ M. Ruhi Şirin, (2006), *Gösteri Çağı Çocukları*, 2. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul: s. 61-62.

Modern çocukluk fikrinin pedagojik temellerinin oluşmasında ise XVII. yüzyılda toplumsal ve siyasal koşulların etkisinin yanı sıra dönemin aydınlarının da etkisi vardır. XVIII. yüzyılın Aydınlanma düşüncesi, çocuk ve çocukluk konusunda meydana gelen değişmelerin düşünsel ve pedagojik temellere oturtulmasında etkili olmuştur. J.J.Rousseau ve J.Locke, bu gelişmelere katkıda bulunan dönemin aydınlarıdır. Nitekim J.Locke, çocuğa ait boş levhanın işlenmesinde ebeveynlere, öğretmenlere ve devlete büyük sorumluluklar düştüğünü belirtmiştir. Fakat çocuğun ruhunun beyaz levhaya benzetilmesinin bütün çocukların aynı kabiliyet ve zihinsellikte olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla Lock, “*Çocuğu nasıl yetiştirmeli?*” sorusunun cevabını aramış ve bu sorunun cevabını beden eğitimi, ahlak eğitimi ve bilginin çocuk üzerindeki eğitimi üzerinden tartışmıştır.¹⁹⁰ Bu soru daha sonraki dönemlerde çocuk yetiştirme konusunu etkilemiştir. Çocuk yetiştirme pratiğinde farklı yöntemler ve bilgi kaynaklarının gelişmesinde etkili olmuştur.

Çocuğun zayıf ve masumluğunu belirterek çocukluk dönemini özel bir dönem olarak sunmasıyla J.J.Rousseau, modern çocukluk fikrinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Rousseau’ya göre çocukluk “*insan yaşamının özel bir dönemi*” dir. Rousseau’ya göre “*Çocuk nedir?*” sorusuna ancak “*Çocuk ne değildir?*” sorusuyla cevap bulunabilmektedir. Çünkü Rousseau’ya göre “*Çocuk yetişkin bir insan değildir*” cevabı çocuğun yetişkinlikten ayrı bir dönem olduğunu göstermektedir. Rousseau’nun bu düşüncesi ise “*romantik çocuk anlayışı*” olarak tanımlanmaktadır. Çocuk paradigmasının XX. yüzyıldaki hukuki temelleri olan “*Çocuk Hakları Bildirgesi ile Çocuk Hakları Sözleşmesi*” ne Rousseau’nun bu düşünceleri kaynaklık etmiştir.¹⁹¹ Aydınların bütün düşünceleri çocukların yetişkin olarak görülmesine karşı çıkarak kökten bir değişikliğin yaşanmasına yol açmıştır.

İnal, modern çocukluk fikrinin gelişmesinde belirli aşamaların etkili olduğunu belirterek bu aşamaları şu şekilde dile getirmiştir. XVI. yüzyılın sonrasında feodal kültürün içerisinde kötümser ve güvensizlikle bakılan çocuklara yönelik olumlu bir yaklaşım gelişmeye başlamıştır. Örneğin, çocuklar okula gönderilmeye başlanmış, aile içerisinde çocuklara yönelik masumiyet, sevgi, saygı gibi anlayışlar gösterilmiş ve çocuklar aile içerisinde ayrı bir konuma yerleştirilmiştir. Çocuklara yönelik bu olumlu

¹⁹⁰ Doğan, a. g. e., s. 159-161.

¹⁹¹ A. e., s. 159-171.

yaklaşım, “*burjuvazinin yeni aile, yeni eş ve yeni çocuk projelerinin doğrudan ürünleri olmuştur.*” Burjuva ailesinin oluşması, çocukların hem duygusal açıdan hem rasyonel eğitim açısından hem de disiplinli bir yaşam içerisinde yeniden tanımlanmasını sağlamıştır. Bunun sonucunda çocukluk, kendine has yaşam dönemi olarak görülmeye başlamıştır. “*Sınıfsal dinamiklerle birlikte diğer etmenlerin din, devlet, düşünsel akımlar, sanayileşme, eğitim-okul vd.*” olumsuz çocuk fikrinin kökten değişmesinde etkili olmuştur.¹⁹² Bu etmenler, modern çocukluk fikrinin ve tasarımının oluşmasında ve gelişmesinde önemli bir adım olmuştur.

Burjuvazi ve bilim, modern çocukluk fikrinin temelinde yatan diğer önemli iki unsuru oluşturmaktadır. XVII. yüzyılın sonları ile birlikte Batı’nın toplumsal yaşamlarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönüşümlerin sonucu olarak feodalizm yerini kapitalizme, aristokrasi de yerini burjuvaziye bırakmıştır.¹⁹³ Burjuvazi, bireyselleşmenin yaşandığı bu yeni yaşam biçimi içerisinde sınıfsal konumunu ve değerlerini yeniden üretmek istemiştir. Bu sebeple bilimle desteklenen çocukluk düşüncesini önemli görmüştür. Diğer taraftan burjuvazi, kendi değerleriyle aile, okul ve bilim gibi kurumları yeniden yoğurarak çocukluğu yeniden biçimlendirmiştir.¹⁹⁴ Çocuklar burjuva ailesinde ise ana babalarının sevgi ve güvencesi altında bulunmaktadır. Öyle ki çocuklara verilen ceza, fiziksel olmaktan çok sevginin kısıtlanması şeklinde seyretnmiştir.¹⁹⁵

Modern çocukluk fikrinin gelişmesine katkı sağlayan diğer önemli gelişmelerden ikincisini de sanayileşme ve kentleşme oluşturmaktadır. Bilim ve teknolojiye meydana gelen hızlı gelişmelere paralel olarak farklı sektörlerde insan gücüne ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçlar, toplumsal kurumların yapı ve işlevlerinde değişiklikler meydana getirerek yeni değer ve anlayışlar oluşturmuştur. Sonucunda aile, eğitim, ahlak, ekonomi, hukuk vb. gibi kurumlar, bu değişimden en çok etkilenen kurumlar olarak başı çekmiştir.¹⁹⁶ Sanayileşme ile eş zamanlı ortaya çıkan modern toplum, yetişkin insana duyduğu ihtiyacın sonucu olarak, çocuklar için yetiştirme dönemini görünür hale getirmiştir. Eğitimle çocuğu nitelikli hale getirmeyi ve mesleki

¹⁹² İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 17.

¹⁹³ Doğan, a. g. e., 155-156.

¹⁹⁴ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 18.

¹⁹⁵ Doğan, a. g. e., s. 157.

¹⁹⁶ A. e., s. 156.

biçimlendirme kazandırmayı amaç edinen bu dönem, geleneksel toplumdan farklı bir fonksiyon üstlenmiştir. Bunun neticesi olarak geleneksel Batı'nın "*küçük hayvan*" olarak yaklaştığı çocuklar, küçük yetişkinler olmaktan çıkarak geleceğin yetişkinleri olmuştur.¹⁹⁷ Tüm bu gelişmeler sayesinde çocuklara bakış açısı daha insani ve hak çerçevesinde oluşarak, çocukluğun özel bir dönem olduğunun farkına varılmıştır.

Modern çocukluk fikrinin inşa edilmesinde kırılma noktasını aile yapısında oluşan gelişmeler ve okullaşma süreci oluşturmaktadır. Bu süreçte modern çocukluk fikrinin oluşmasında "*Çekirdek yapıdaki ailenin yaşam biçimi, sosyo-kültürel konum, ev içi işbölümü, cinsiyetlere yüklediği anlam, eğitim dönem ve süreçleri, ekonomisi, çocuğun anlayış biçimi vb.*" gibi etmenler bu süreçte etkili olmuştur.¹⁹⁸ Aile yapısında ve aile içi ilişkilerde yaşanan değişimler, ekonomik alanda çalışan çocukların konumunu değiştirmiştir. Artık çocuklar, ailenin merkezine yerleşerek ebeveynler için önemli hale gelmiştir.¹⁹⁹ Dolayısıyla aileler çocuklarına ekonomik açıdan değil, duygusal açıdan yaklaşmış, çocuklar çekirdek aile merkezli bir hayata yerleşmiştir.²⁰⁰

Stearns, çocukluğun modernleşmesi sürecinde üç değişim olduğunu öne sürerek şu şekilde özetlemiştir: İlk değişim, çocukluğun iş sürecinden çıkıp okula gitmesi sürecinde yaşanan dönüşümdür. İkinci değişim, kentleşmenin artmasına bağlı olarak aile boyutunun sınırlanmasıdır. Üçüncü değişim ise, bebek ölümleri istatistiklerinde yaşanan azalmalardır. Bu değişimlerin dışında da toplumsal bir grup olan çocukların yaş kategorilerine ayrılma süreci etkili olmuştur.²⁰¹ Özellikle aile yapısında meydana gelen değişimler, daha sonra değinileceği gibi ebeveynlerin çocuklara yaklaşımını, yetiştirme tarzını etkilemiş ve çocukluğu yeniden biçimlendirmiştir.

Çocuğun en hızlı bir şekilde değişim süreci içerisine girdiği dönem içinde bulunduğumuz modern enformasyon çağıdır. Şirin, çocuğun geçirdiği tarihsel dönem içerisinde en köklü ve hızlı değişimi modern enformasyon çağına bağlamaktadır. Bu değişim sürecinde geleneksel çocukluğun sahip olduğu değerler değişmektedir. Yanı sıra çocukluğun anlam ve nitelikleri de değişmiştir. Dolayısıyla çocuk, modern olarak

¹⁹⁷ A. e., s. 278-279.

¹⁹⁸ Eraslan, a. g. e., s. 19.

¹⁹⁹ Özarslan, a. g. e., s. 13.

²⁰⁰ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s.35.

²⁰¹ Bekir Onur, *Çocuk, Tarih ve Toplum*, s. 385-386.

tasarlanmıştır. İletişim araçları ise çocuğun yeniden biçimlenmesinde etkin rol üstlenmektedir. Bütün bu değişim süreçleri, çocuğun toplumsal konumunu şekillendirmektedir.²⁰² Modern dönemde çocukluk, farklı adlandırmalara maruz kalarak “*harika çocuk*”, “*iletişim çağı çocukluğu*”, “*tüketilen sömürge çocuk*”, “*XX. yüzyıl çocuğu*” ve “*talihsiz çağın en büyük pazarı*” gibi birçok farklı nitelemeler kazanmaktadır.²⁰³

Postman’da çocukluk fikrinin orta sınıf fikri olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Çocukluk fikrinin, alt sınıflara yayılması ise bir yüzyılı bulmuştur. Çocukların yetişkinlerden farklı biçimde giyinen, konuşan, düşünen kimselere olduğunu söylemiştir. Postman’a göre bütün bu gelişmelerin temelinde bulunan yapısal değişme, matbaa ve okuldur. Matbaa ve okul, yeni çocukluk fikrini ortaya çıkarmıştır. Yeni yetişkinlik çocukları dışlayarak çocukları yeni bir dünyaya yerleştirmiştir.²⁰⁴ Fakat Postman, çocukluk ve yetişkinliğin değişmesi sürecinde iletişim araçlarının da etkili olduğunu belirtmiştir. Özellikle televizyonun bir taraftan çocukları yetişkinleştirdiğini, diğer taraftan yetişkinlerin çocuklaştırılmasında etkili olduğunu ileri sürmüştür.²⁰⁵

İnal’a göre modern çocukluk fikri üç önermeye dayandırılabilir. Bu önermelerin ilkinin iyimser olarak tanımlanan görüş oluşturmaktadır. Bu görüşün noktalarını “*çocuğa aile içinde ve dış çevrede koruyucu ilginin artması, yasalarla çocuk istismarı ve ihmalinin önlenerek azaltılması, çocuğun ailede emek gücü değil neşe kaynağı olarak görülmesi, çocukluğu tanımlayan kronolojik bağımlılık üst sınırının yükseltilmesi vb.*” gibi gelişmeler oluşturmuştur. Akılcı temeller üzerine kurulan diğer bir görüş ise, XIX. yüzyılla birlikte çocukların daha iyi yetiştirilmesine ilişkin harcanan bilimsel çaba, kuram ve uygulamalar oluşturmaktadır. Modern çocukluk fikrinin demokratik ilke ve değerler üzerinde yükseldiğini öne süren diğer görüş ise, çocuğun yararına olan düşünce ve uygulamaları oluşturmaktadır.²⁰⁶

Çocukluğun modern inşası, XIX. yüzyıl sonu itibarıyla görünürlük kazanmıştır. Özellikle çocuk tasarımı, XX. yüzyılın ürünü olarak görülmüştür. XX. yüzyılda çocukların yetişkinlerden ayrı olup, çocukların yetiştirilmesinde yetişkinlerin görevli

²⁰² M. Ruhi Şirin, *Gösteri Çağı Çocukları*, s. 13.

²⁰³ A. e., s.9.

²⁰⁴ Postman, a. g. e., s. 62.

²⁰⁵ A. e., s. 161.

²⁰⁶ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 18.

olduğu düşüncesi, modern çocuk paradigmasının temelini ortaya koymuştur.²⁰⁷ Kısaca belirtilebilir ki Ortaçağda küçük yetişkinler olarak görülüp, yetişkinlere bağımlı azınlık grubu olarak görülen çocuk, modern çocukluk fikri ile kendine özgü nitelikleri, ihtiyaçları olan toplumsal grup haline gelmiştir.²⁰⁸ Toplumsal ve kültürel farklılıklar, modernliğin oluşturduğu evrensel çocukluk fikrini günümüzde değişikliğe uğratmıştır.²⁰⁹ Çocuk ideolojik olarak yeniden biçimlenmiştir. Bu durum günümüzde çocukluğun yeni görünüm kazanıp biçimlenmesinde önemli etkilerden birini oluşturmaktadır.

Modernizm, çocukluk düşüncesinde önemli kırılma noktasını oluşturmaktadır. Ortaya çıkan modern çocukluk paradigması, bütün çocukların evrensel çocuk doğasına sahip olduğu ve çocuk yetiştirmenin de evrensel olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple modern çocukluk paradigmasının ortaya çıkardığı çocukluk anlayışını genel olarak özetlemek gerekir. Modern dönemde çocuklar, geleneksel dönemin aksine kurumsal eğitim sürecinden geçmek zorundadır. Aile için önemli olan çocuklar, ekonomi ve toplumun güvencesi olarak görüldüğünden ücretsiz eğitimden yararlanmalıdır. Öte yandan, geleneksel toplumun aksine modern dönemde kız ve erkek çocuklar, toplumun geleceği için aynı önemdedir ve aynı eğitim sürecinden geçirilmelidir.²¹⁰ Bu sebeple geleneksel dönemde olduğu gibi keskin sınırlarla çizilmiş cinsiyet ayrımcılığı bulunmamaktadır.

Modern dönemde yine bütün çocuklara siyasal sosyalleşme sürecinden geçerek ulusal kimlik kazandırılmakta ve çocuklar geleceğe hazırlanmaktadır. Geleneksel dönemde daha çok ekonomi kaynağı olarak görülen çocuklar, modern dönemle birlikte duygusal yatırım aracı olarak görülmüştür. Daha sonraki bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı üzere çocuk yetiştirme görevinde ebeveynin bilgilerinin yanı sıra uzmanlar, kitaplar da bu görevi üstlenmeye başlamıştır. Ebeveynler çocuk yetiştirme bilgilerine sezgisel olarak sahiptir. Fakat ebeveynler bu bilgilerle yetinmeyip, bu bilgileri uzmanlar ve el kitapları aracılığıyla edindikleri bilgilerle pekiştirmektedir.²¹¹

²⁰⁷ M. Ruhi Şirin, (1998), *Çocuk Yüzlü Yazılar*, 2.Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, s. 91.

²⁰⁸ Özarslan, a. g. e., s.14

²⁰⁹ Eraslan, a. g. e., s. 21.

²¹⁰ Özyurt, a. g. e., s. 148-149.

²¹¹ A. e., s. 149-150.

Modern çocukluk paradigması, çocukluğu yetişkin yaşamından ayırmıştır. Bu süreç de toplumsal tarihi kesintiye uğratmıştır. Bilgi toplumu, bu ara dönemi kapatmış ve geleneksel dönemin kabulünü postmodern paradigmaya dönüştürmüştür.²¹² Böylelikle postmodern çocuk paradigması da oluşmaya başlamıştır. İçinde yaşadığımız dönemin postmodern dönem olduğu ileri sürülen günümüz toplumlarında da çocukluk yeniden değişmekte ve biçimlenmektedir. Günümüzde postmodern çocuk tipi ve çocukluk imajı hâkim olmaya başlamakla birlikte geleneksel ve modern çocuk tipi ve imajının tamamen ortadan kalktığı görülmemektedir. Nitekim kırsal alanda yaşayan, proleter ve yoksulluk içinde yaşayan çocuklar genellikle geleneksel çocuk tipini sergilemektedir. Büyük ve küçük şehirde yaşayan orta sınıf çocuklar modern çocukluk tipini sergilerken, üst sınıf çocuklar ise postmodern çocukluk tipini ortaya koymaktadır.²¹³

Postmodern çocukluk tipi ve çocukluk imgesinin oluşmasında yaşanan toplumsal olayların etkisi olmuştur. Bir taraftan II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan toplumsal alandaki gelişmeler etkili olmuştur. Diğer taraftan 1990'lı yıllarda küreselleşmenin çocuk, toplum ve aile üzerindeki etkisi olmuştur. Bu toplumsal olayların gerçekliği içinde postmodern çocuk, aile ve toplum yeniden biçimlenmiştir. Dolayısıyla postmodern çocukluğu neoliberalizm ve küreselleşme biçimlendirmiştir.²¹⁴ Postmodern çocukluğun üretilmesinde daha sonraki bölümde ayrıntılı olarak ele alınacak olan birçok araç etkili olmuştur. Medya, kitle iletişim araçları, tüketim ve marka bu araçların başını çekmektedir.²¹⁵ Bu araçlar günümüz çocuklarına ve ebeveynlerine yeni biçimler kazandırmakta önemli roller üstlenmiştir.

Genel anlamda incelenirse çocuk ve aile, geleneksel-modern-postmodern tarihsel çizgisi üzerinde değişimlere uğramıştır. Modern dönemde üretim birimi olan aile postmodern dönemde tüketim birimine dönüşmüştür. Tüketim ve cinselliğe yönelik oluşan yeni algılar sayesinde çocuk yetiştirme biçimleri de ortaya çıkmıştır. Bütün bu gelişmeler incelenerek postmodern çocukluk paradigmasının ortaya koyduğu çocukluk anlayışının temel kabulleri şu şekilde özetlenebilir. Postmodern toplumlarda meslek seçimlerinde son karar çocuklara bırakılmalı ve çocukların yetenekleri keşfedilerek bu

²¹² Doğan, a. g. e., s. 280.

²¹³ İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, s. 81.

²¹⁴ A. e., s. 93.

²¹⁵ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 139-141.

yetenekleri geliştiren olanaklar sağlanmalıdır. Postmodern dönemde oyun, oyuncak, giyim ve tüketim malları çocuklar için önemlidir. Bu araçlar çocuğun özgürleşme olanakları olarak görülmelidir. Çocuk, öğrenen ve öğretene varlıktır. Bütün çocuklar, hem evrensel doğaya sahip hem de farklı kişisel özelliklere sahiptir. Kapitalist toplumun rekabetçi olması ve kentsel yaşamın asosyal kişileri oluşturması sebebiyle çocukların toplumsallaşması için paylaşım öğretilmektedir. Çokkültürlü toplumların artması sebebiyle çocukların bu toplum içinde bütünleşmesi için empati kazandırılmalıdır.²¹⁶

Postmodern çocukluk paradigmasının yeni ebeveyn-çocuk ilişkisi, yeni ebeveyn-çocuk rolleri, yeni ebeveyn-çocuk yetiştirme biçimleri üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu sebeple postmodern çocukluk paradigmasının diğer temel kabulleri şu şekilde ifade edilebilir. Ebeveyn ve çocuk ilişkisi sadece eğitim ilişkisi üzerine değil, arkadaş ilişkisi olarak da kurulmaktadır. Ebeveyn ve çocukların geçirdikleri zaman, nitelikli ve kaliteli hale gelmiştir. Ebeveynler çocuk yetiştirme konusunda modern dönemde olduğu gibi yardımcı argümanların yanında sezgisel bilgiye sahip değildir. Çünkü çocuk yetiştirme, ebeveyn ve uzmanların birlikte gerçekleştirdiği iştir. Çocuk yetiştirme konusundaki temel bilgiler, uzmanlardan, çocuk yetiştirme konusunda yazılmış kitaplardan, dergilerden, internet bloglarından, seminerlerden ve anne-baba okulları gibi araçlardan edinilmektedir.²¹⁷

2.3. AİLENİN DEĞİŞİMİ: EBEVEYNİN DEĞİŞİMİ VE ÇOCUĞUN DEĞİŞİMİ

Günümüzde en hızlı değişime uğrayan kurumlardan biri ailedir. Ailenin değişimine paralel olarak ebeveyn, ebeveynlerin rolleri ve çocuk hızlı değişim sürecinden etkilenmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişim, ailenin yapısal, fonksiyonel ve görevleri açısından değişimini sağlamaktadır. Ailenin değişimi, ebeveynlerin değişimi üzerinde de etkili olmaktadır. Yaşanan değişim sürecinde ebeveynlerin rolleri, çocuğa bakış açısı, çocuğu yetiştirme tarzları da değişime uğramaktadır. En önemli değişimlerden biri de ebeveynlerin çocuk yetiştirme pratikleri ve çocuğa yönelik yaklaşım biçimlerinde olmuştur. Bu durumun neticesi olarak ebeveynler günümüzde çocuk bakma ve yetiştirme işlevlerini farklı kurumlara, uzmanlara bırakmıştır. Aynı zamanda anne ve babaya yönelik tanımlamalar değişmiş,

²¹⁶ Özyurt, a. g. e., s. 150-152.

²¹⁷ A. e., s. 150-152.

yeni anne babalık tanımlamaları ortaya çıkmıştır. Bu durum çocuk ve çocukluk üzerinde de etkilerini göstermiştir. Çocuklar, ailenin ve ebeveynlerin geçirdikleri değişim sürecinden etkilenmiştir. Günümüzde çocuk ve çocukluk tıpkı ebeveynler gibi yeni tanımlamalar ve yeni biçimler kazanarak farklı şekillere bürünmüştür. Bu sebeple toplumsal yapıda meydana gelen değişmelere paralel olarak ailenin yapısı, rol ve işlevleri, toplumsal cinsiyette meydana gelen değişimlere bağlı olarak anne ve babanın rollerinin değişimi ve çocukların değişim yönü ele alınmalıdır.

Sürekli değişim ve gelişim sürecinden geçen aile tarihsel seyir içinde farklı şekillerde görünüm kazanmaktadır. Daha önce değinildiği gibi ekonomik koşulların değişmesi, endüstrileşme, sanayileşme, kentleşme, göç, çekirdek aileye yaşanan dönüşüm gibi süreçler, ailenin ve çocuğun değişim sürecinde etkili olmuştur. Bu değişim süreci, Türk ailesi üzerinde de etkili olmuştur. Türkiye’de geleneksel geniş ailenin yanı sıra çekirdek aileler, üstelik tek ebeveynli aile türlerinin de yaygınlık gösterdiği söylenmektedir.²¹⁸ Öte yandan geleneksel ailenin değişimi yanında günümüzde en iyi ve evrensel olarak tanımlanan modern çekirdek aile de değişime uğramaktadır. Günümüzde modern çekirdek aile, kozmopolit olarak adlandırılan iki ebeveynin de çalışma süreci içinde olduğu, tek ebeveynli, boşanmış ya da yeniden evlenmiş ebeveynlerden oluşan ailelerde almıştır.²¹⁹ Ailelerin yapısında, işlevlerinde ebeveynlerin ve çocukların yüklendikleri rollerde meydana gelen değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimler aile ve çocuk üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Ailenin geleneksel rolleri de çocuk yetiştirme tutumları da bu süreçten etkilenmektedir.

Ailenin değişimine paralel olarak çocuk da hızlı bir değişim süreci içine girmektedir. Ailenin ve çocuğun karşılıklı değişim sürecini ele alan Elkind, çocuğun değişim sürecinde en önemli değişimin modern ailenin yerine postmodern bir aileye doğru yaşanan değişim sürecinin etkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu düşüncesini ileri sürerken modern ve postmodern aileye ilişkin bilgiler sunmaktadır. Elkind, modern çekirdek ailelerde çocukların masum ve korunmaya muhtaç bireyler olduğuna yönelik bir algının hâkim olduğunu ve bu algının devlet, medya ve okullar aracılığıyla yayıldığını ifade etmektedir. Çocuklara yönelik XX. yüzyıl başlarında ebeveynler tarafından korunma tedbirleri alınmıştır. Elkind, ailenin değer ve rollerinde meydana

²¹⁸ Tezel Şahin ve Cevher, *Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış*, s.775.

²¹⁹ Elkind, *Değişen Dünya’da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim*, s. 16.

gelen değişimde II. Dünya Savaşı, Kadın Hareketi, Yurttaşlık Hareketi ve Vietnam Savaşı gibi gelişmelerin etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu gelişmelerin sonucu olarak ebeveyn ve çocuklara yönelik algılar, tutumlar değişmiştir. Bu sebeple Elkind, günümüzün postmodern ailelerin modern çekirdek ailelere nazaran çok daha kozmopolit olduğunu savunmaktadır.²²⁰

Ailenin değişimine bağlı olarak çocuk, geçmişten günümüze farklı biçimlere bürünmüş, farklı algılamaların içine yerleştirilmiştir. Çocuğun değişim sürecini anlayabilmek için geleneksel ve günümüz toplumlarında ailenin ve çocuğun nasıl değiştiğine bakmak gerekir. Geleneksel tarım toplumunda çocuk, aileye ekonomik faydası olan, iş gücünde etkin olan bir role sahiptir. Geleneksel tarım toplumundan modern sanayi toplumlarına geçiş süreci, ekonomik anlamda çocuk üzerinde değişim meydana getirmiştir. Modern dönemde çocuk, ekonomik faydası olarak görülen rolünden çıkarak, ekonomik açıdan yararı olmayan maddi bir yük olarak görülmektedir.²²¹

Diğer bir açıdan çocuğa verilen değer, geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinde farklılaşmaktadır. Geleneksel dönemde çocuğun aile için değeri, gelecek yaşam için güvence niteliği taşımasında kilitlenmektedir. Çünkü çocuk, aileyi gelecek yaşama taşıyacak olan ve ebeveynlerinin ileriki yaşlılık dönemlerinde bakımını üstlenecek olan kişidir. Fakat toplumsal yapının değişmesiyle birlikte çocuğa yönelik pragmatik değer önemini yitirmiştir. Çocuğa verilen değer, psikolojik çerçevede şekillenmiştir.²²² Çocuğun eğitim sürecinin sağlıklı ve bilinçli bir şekilde gerçekleşmesi düşüncesi egemen olmuştur. Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde ailelerin çocukları yetiştirme sürecinde meydana gelen değişime bağlı olarak çocuğun yetiştirme ve eğitim araçları da değişmektedir. Geleneksel toplumlarda çocukların eğitim süreci, formel olmayan, çevreden edindikleri bilgilerle gerçekleşirken, günümüzde formel yollarla sağlanan eğitim süreci içinde gerçekleşmektedir.²²³

²²⁰A. e., s. 16-17.

²²¹Faruk Turgut, (2017), Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, Konya: s. 107.

²²²Tuğçe Tunca, (2016), *Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar*, Adak, Nurşen (Ed.). Siyasal Kitabevi, Ankara: s. 170.

²²³ Bahar, a. g. e., s. 78.

Geleneksel ve modern dönemde ailelerin çocuklara yaklaşımı ve çocukların değişimi süreci ancak aile ve çocukların bu dönemdeki konumlarına bakılarak anlaşılabilir. Bu sebeple geleneksel ve modern toplumların aile yapısı üzerinde çocukların konumlarına ilişkin şu hususlara ulaşılabilmektedir. Çocuk, geleneksel toplumun aile yapısı içerisinde ailenin yanında büyütülmüştür. Modern toplumun aile yapılarında ise çocuk, yetişkinlerin yaşamlarından ayrılarak özel olarak yetiştirilmektedir. Geleneksel ailede çocuk ve yetişkinin aynı yaşamı paylaşması sebebiyle yetişkin ve çocuğun yaşantısı arasında belirli bir hayat ayrımı bulunmamaktadır. Modern toplumun aile yapılarında ise çocukların ve yetişkinlerin yaşam tarzlarında belirli farklılıklar vardır. Geleneksel toplumda ebeveynler, çocuklara karşı duygusal açıdan daha ilgisiz bir yaklaşım sergilemektedir. Modern dönemde ise ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisi duygusal açıdan yoğunlaşmaktadır. Geleneksel toplum yapılarında çocuk sayısı fazladır. Modern toplumlarda çocuk sayısının fazla olması sorun teşkil ettiğinden çocuk sayısı azaltılmaktadır.²²⁴

Geleneksel toplumdan modern topluma doğru yaşanan geçiş ve bu geçiş sürecinde yaşanan değişim, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve çocuk yetiştirme biçimlerinde değişimler meydana getirmektedir. Toplumsal değişim sonucunda çocuk yetiştirme ve çocuk eğitimi, geleneksel geniş aileden modern aileye geçiş sürecinde farklılaşmaktadır.²²⁵ Ailenin geleneksel geniş ailede yüklendiği işlevlerin birçoğunu modernleşme sürecinde aile dışındaki kurumlara devretmesi, çocuk yetiştirme hususunu da etkilemektedir. Teknolojik gelişmelerin insan yaşamına girmesi, sanayileşmenin sağladığı imkânlar, çocuk yetiştirme hususunda diğer kurumların devreye girmesini sağlamaktadır. Bu süreçler, ailenin çocuk yetiştirme ve toplumsallaştırma konusundaki fonksiyonlarını da değiştirmektedir.²²⁶ Bu gelişmeler, ebeveynlerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda eğitimin gerekli olduğu düşüncesinin kavranılmasını sağlamaktadır.²²⁷ Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere paralel olarak sanayileşme, modernleşme gibi önemli süreçlerin, toplum ve aile yapısında meydana getirdiği değişim, ebeveynlik rolleri ve çocuk üzerinde birtakım değişimlere sebep olmuştur. Değerlerde ve rollerde meydana gelen değişimler sonucunda modern

²²⁴ Mustafa Aydın, (2014), *Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi*, Aydın, Mustafa (Ed.). Çizgi Kitabevi, Konya: s. 206-207.

²²⁵ Aslan, a. g. m., s. 29.

²²⁶ A. e., s. 28.

²²⁷ Tezel Şahin ve Cevher, *Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış* s. 778.

toplumlarda, ebeveynler arasındaki keskin cinsiyet rolleri, postmodern dönemle birlikte harmanlanmış cinsiyet rollerini oluşturmaktadır. Bu durumun sonucu olarak ebeveyn ve çocuklara yönelik tanımlama ve algılar değişikliğe uğramaktadır.²²⁸ Bu değişim sürecini Zeybekoğlu toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri ele alarak açıklamaktadır. Zeybekoğlu'na göre günümüzde toplumlar, geleneksel aile yapılarından çekirdek aile yapılarına doğru dönüşmeye başlamış, çekirdek aile yapısında üyelerin rolleri, görevleri değişmiş, kadının eğitim düzeylerinde artışlar yaşanmıştır.²²⁹ Bu gelişmeler, ebeveynler arasında rollerin dağılımını belirlemekte ve yeniden biçimlendirmektedir.

Ebeveynlerin rollerinde meydana gelen değişimler, annenin ve babanın konumunu yeniden belirlemektedir. Anneliğin tanımlanmasında en önemli değişimlerden birisini kadının çalışma yaşamına katılması süreci oluşturmaktadır. Kadının çalışma hayatına katılması, “*çalışan anne*” tanımlamasını beraberinde getirmiştir.²³⁰ Anneler, artık evde çocuk bakmakla görevli bir profilden çıkarak mesleğe sahip, çalışan anne profiline dönüşmüştür. Bu süreçte erkeğin rolü zayıflamış, kadın ve erkek arasında eşit imkânlar düşüncesi gündeme getirilmiştir. Kadının çalışma yaşamına katılması sonucu kadın, hem ev işlerini hem de mesleğini icra eden, çocuk yetiştirme görevini yüklenen “*süper kadın*” rolüne sahip olmuştur.²³¹ Diğer bir açıdan kadının çalışma yaşamına girmesi, kadının çocuğuna ayırdığı zamanın ne kadar ve nasıl olduğu düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Annenin çocukla geçirdiği zamanın kalitesi de çocukla gerçekleştirdiği ortak etkinliklerde önemli hale gelmektedir.²³² Dolayısıyla aile bireylerinin rollerinde meydana gelen değişimler, modern toplum hayatında kadının annelik rolünü de etkilemektedir.

Annenin değişen rolü ve yeniden tanımlanma sürecine paralel olarak babanın da çocuk üzerindeki rolü değişmektedir. Toplumsal koşulların değişmesi, beklentilerin değişmesi, boşanmada yaşanan artışlar, kadınların çalışma yaşamına katılması ve bu orandaki artış, babanın olması veya olmamasının ortaya çıkardığı etkiler, babanın

²²⁸ Elkind, *Değişen Dünya'da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim*, s. 16-17.

²²⁹ Özge Zeybekoğlu, (2013), Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile, *Mediterranean Journal of Humanities*, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 297-398

²³⁰ Özyürek ve Şahin, a. g. e., s. 44.

²³¹ Bayer, a. g. m., s. 106.

²³² Özyürek ve Şahin, a. g. e., s. 44.

rollerinde önemli değişimler meydana getirmiştir.²³³ Toplumsal değişme süreci içinde babanın çocuk ve aile üzerindeki rollerinin değişmesi, günümüzde yeni bir tartışma alanını ortaya çıkarmaktadır.²³⁴ Aile, ebeveyn ve çocuk üzerine yapılan çalışmaların boyutu daha çok anne üzerine odaklanırken günümüzde, babanın rolü, çocuklarını yetiştirme ve eğitime boyutuna kaymıştır. Bu sebeple baba- çocuk ilişkisi ve baba-çocuk ilişkisinin niteliğine yönelik çalışmalar artmaktadır.²³⁵ Annelik ve babalık üzerine Türkiye’de yapılan çalışmalar 1970’li yıllardan itibaren artmıştır. Özellikle sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi alanları bu konuda çalışmalar yürütmektedir. Ebeveynlik konusu, psikolojinin ele aldığı önemli konulardan birini oluşturmakla birlikte, ebeveynlik konusu sosyoloji, hukuk, biyoloji, antropoloji, tıp gibi birçok disiplinler tarafından ele alınmaktadır.²³⁶ Dolayısıyla anne-babanın rolleri, çocuk üzerindeki etkisi, yetiştirme biçimleri günümüzde çalışılan ve çalışılması gereken alanların biri olmaktadır.

Toplumsal yapının değişimine paralel olarak devletin ve okul gibi kurumların çocuk eğitiminde rollerinin artması, çekirdek aile türünün artması, kadının çalışma yaşamındaki artan rolü, babalık rolünü değişime uğratmıştır. Babalık rolünün değişime uğraması, babalığa yönelik yeni tanımlamaları ortaya çıkarmaktadır. Yeni babalık tanımlaması 1970’li yıllardan sonra ortaya çıkmaktadır.²³⁷ Yeni babalık tanımlaması ise geleneksel toplumlardan günümüz toplumlarına kadar değişen çocuk yetiştirme ve gelişimine ilişkin etkin bir babalık kavramını nitelemektedir.²³⁸ Babanın rolünün yeniden tanımlanması, ekonomik anlamda evin geçimini sağlayan bir baba profili yerine çocuk yetiştirme, bakma sürecinde ve çocuğun yaşamında daha etkin bir rol üstlenen baba profilinin yerleşmesini sağlamaktadır.²³⁹ Bu hususta iyi babalık algısı toplumsal yaşamda görünürlük kazanmaktadır. Günümüzde babanın değişen rolleri ve sorumluluk alanları annelik rolüne göre daha hızlı değişmektedir. Toplumsal yaşamda yeni bir

²³³Necdet Taşkın, (2011), Çocukların Gelişiminde Katkıları Unutulanlar: Babalar, *Eğitim-Bir-Sen*, Yıl: 7, Sayı: 20, s. 44.

²³⁴Zerrin Mercan ve Fatma Tezel Şahin, (2017), Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:2, s. 1.

²³⁵Tezel Şahin ve Cevher, *Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış*, s. 780.

²³⁶ Zeybekoğlu, a. g. m., s. 323.

²³⁷ Mercan ve Şahin, a. g. m., s. 4.

²³⁸Ali Rıza Abay ve Sevim A. Demir, (2014), Belli Parametrelere Göre Kuşaklararası Sosyal Değişme(Aile Değerleri Üzerine Bir Karşılaştırma), *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, s. 129.

²³⁹ Mercan ve Şahin, a. g. m., s.6.

annelik ve babalık kültürünü ortaya çıkarmaktadır.²⁴⁰ Toplumsal değişme süreci, babalık rolünü, babanın sorumluluklarını değişime uğratarak babalık rolünü daha karışık hale getirmektedir. Böylece toplum ve kültürel yapı, babalık rolünü yeniden biçimlendirmektedir.²⁴¹

Anne ve baba, çocuğun kültürü öğrenmesinde ve toplumsallaşmasında çocuğun yaşamı boyunca en önemli figürleri oluşturmaktadır. Bu sebeple ebeveyn, hem kültürün ürünü hem de kültürü oluşturan unsurlardır.²⁴² Ebeveynlerin yaşam biçimlerinde, anne ve babaya yönelik algılarda meydana gelen değişimler, çocuğu etkilemektedir. Anne ve babaya ilişkin ortaya çıkan yeni anne ve yeni baba, ideal anne ve ideal baba gibi tanımlamaların sonucunda ideal çocuk tanımlaması da ortaya çıkmaktadır. İdeal çocuk kavramı, aileleri, ebeveynlerin çocuklara yönelik tutumlarını da etkilemektedir.²⁴³ Ebeveynlik ve çocukluk bu süreçte yeniden biçimlenmektedir.

Toplum, aile, ebeveyn ve çocuk, karşılıklı birbirini etkileyen unsurlardır. Toplumda meydana gelen değişimler aileyi, ebeveynleri ve çocukları etkilemekte ve değiştirmektedir. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, ebeveynlerin rollerini, ebeveynlik algısını etkilemekte ve yeni ebeveynlik biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Ebeveynlerin değişimi sonucunda çocukların yaşam tarzları, yetişme tarzları da değişime uğramaktadır. Ebeveynlerin değişim süreci, yeni annelik ve yeni babalık gibi tanımları ortaya çıkararak yeni ebeveynlik biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu sayede ebeveynlerin rolleri, görevleri yeniden çizilmektedir. Bir sonraki bölümde çocukların ve ebeveynlerin değişimi üzerinden günümüzde neomodern olarak biçimlenen çocuk ve ebeveynlik biçimleri tartışılacaktır. Aynı zamanda yeni ebeveynlik ve yeni çocukluk biçimlerini görünür kılan unsurların, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini nasıl oluşturduğu ele alınacaktır.

²⁴⁰ Abay ve Demir, a. g. m., s. 129.

²⁴¹ Mercan ve Şahin, a. g. m., s. 7.

²⁴² Zeybekoğlu, a. g. m., s. 300.

²⁴³ Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, s. 62.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLIK BİÇİMLERİ VE GÖRÜNÜMLERİ

3.1. YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ VE GÖRÜNÜMLERİ

Çocuk, toplumsal gelişme ve değişimle birlikte farklı şekillerde biçimlenmektedir. Düşünsel gelişmeler, modernizm, postmodernizm aile yapısının değişmesi, ebeveynlerin rollerinde meydana gelen değişimler, çocuğa bakış açısının değişmesi gibi yaşanan değişimler, yeni çocukluk biçimleri ve yeni ebeveynlik biçimlerinin görünüm kazanmasında etkilidir. Bu gelişmelere paralel olarak kapitalist sistemin ebeveyn ve çocuk üzerinde yaptığı etkiler, risk, enformasyon ve gözetim toplumunun ebeveyn ve çocuk üzerinde oluşturduğu etkiler de diğer önemli değişim unsurlarını oluşturmaktadır. Koşulların değişimine paralel olarak açıklama biçimleri de değişmektedir.²⁴⁴ Bu sebeple bu değişim unsurları, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini açıklamakta ve yeniden gündeme getirmektedir. Bu değişim unsurları, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini gündeme getirmektedir. Günümüzde bu değişim unsurlarına bağlı olarak çocukluk ve ebeveynlik yeniden tanımlanmaktadır. Dolayısıyla günümüz çocuk ve ebeveynleri farklı biçimler almakta, yeni görünüm kazanmaktadır. Bu hususta, oluşan yeni çocukluk ve yeni ebeveynliğin neden ve nasıl olduğu önemli tartışma konusunu oluşturmaktadır. Bu sebeple günümüzde çocukların ve ebeveynlerin nasıl ve neden biçimlendiği, nasıl bir yeni görünüm kazandığı ele alınmalıdır.

Çocukluk, 1980'li yıllardan itibaren önemli değişimler yaşamaktadır. Çocuğun değişim sürecinde ebeveynlik normlarında yaşanan değişimler, yeni akademik talepler, yasal düzenlemeler, teknolojik gelişmeler ve çocukları günümüz toplumlarında gözetim altında tutma gereksinimi etkili olmuştur.²⁴⁵ Yeni çocukluğun biçimlenmesi sürecinde kapitalizmin gelişimi, sanayileşme, XVI. yüzyılda yeni aile, yeni eş ve çocuk biçimlerinin oluşması, filozofların yapıtları, yeni aile modelleri, çocuk yetiştirme biçimleri, eğitim anlayışı etkili olmuştur. Günümüzde çocuğun biçimlenmesinde pedagoji, pediatri, psikoloji, psikanaliz gibi bilimler etkili olmaktadır. Çocuk artık rasyonel kalıplar içine yetiştirilmektedir. Çocuklar, bilimsel metotlarla yetiştirilmekte

²⁴⁴İşıl Gökçürk, (2011), *Yeni Toplumsal Hareketlerin Bir Örneği Olarak Türkiye'de Kadın Hareketi*, Eğribel, Ertan ve Ufuk Özcan, (Ed.). Kitabevi, İstanbul: s.222.

²⁴⁵<http://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1056333-asiri-korumaci-anne-baba-tutumunun-cocuga-etkisi> , (26.03.2018).

ve bilimsel gelişmelerde bu süreçte etkili olmaktadır.²⁴⁶ Başta pedagoji olmak üzere psikoloji ve pediatri gibi bilim dalları “*ideal çocuk yetiştirme*” sistemi üzerinde yoğunlaşarak çocukluk ve ebeveynlerin üzerinde etkili olmaktadır.²⁴⁷ Ebeveynlerin bu bilimsel metotlardan yararlanması ve bu metotlara göre çocuklarını yetiştirmesi günümüzde yaygınlaşmaktadır. Çocuklarda bilimsel metotlar çerçevesi içerisinde yetişmektedir.

Günümüzde yeni çocukluk biçiminin ve yeni ebeveynlik biçiminin oluşmasında en önemli gelişmelerden biri, daha önce ifade edildiği gibi ailede yaşanan değişimler ve bilimin etkileri oluşturmaktadır. Bu konuda Elkind, çocuğun değişim sürecinde ve yeni biçim kazanmasında çıkış noktasının modern aileden postmodern aileye yaşanan değişim olduğunu ifade etmektedir. Bugünün ailesinin kozmopolit olduğunu ifade eden Elkind, kozmopolit ailedeki ebeveynlerin çocuklara karşı bakış açısının değiştiğinin altını çizmektedir. Çünkü günümüzün ebeveynlerinin birçoğu modern çekirdek ailelerde büyümüştür. Dolayısıyla bugünün aileleri, çocuk yetiştirme hususunda birtakım tekniklere gereksinim duymaktadır. Bu durum ebeveynleri günümüzde teknik odaklı çocuk yetiştirme yönelimine itmektedir. Teknik odaklı yetiştirme süreci yaygınlaşmaktadır. Modern dönemde çocuk yetiştirmede çocuğun nasıl büyüüp geliştiği sorusu üzerine odaklanırken, postmodern olarak adlandırılan günümüzde artık “*Çocukların nasıl büyütüleceği*” sorusu üzerine yoğunlaşmaktadır.²⁴⁸ Çocukların nasıl büyütüleceği sorusu, farklı tekniklerin, biçimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır ve bilimsel bilgiyi gerekli kılmıştır. Aynı zamanda bu soru çocuk ve ebeveyni yönlendirmekte, farklı şekillerde yeni biçimler kazanmasını sağlamaktadır.

Tüm bu gelişmelere paralel olarak günümüzün ebeveynleri, neden tekniklere ihtiyaç duymaktadır? Neden uzmanlar, pedagoglar, çocuk yetiştirme el kitapları ortaya çıkmaktadır? Çünkü Batı kökenli gelişim psikolojisi çocukları devrelere bölmüştür. Çocukların yaşamını detaylandırmıştır. Çocukları pilli çocuklar, programlanmış ya da proje çocuklar, tüketim çocuğu vb. gibi birçok kavramsal tanımların içine sokmuştur. Öte yandan çocukların gereksinimleri planlanmış ve programlanmıştır. Bunun sonucunda çocuk rasyonel ürün olarak tasarlanmaktadır.²⁴⁹ Diğer taraftan çocukların

²⁴⁶İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 95.

²⁴⁷<http://www.birsinifdegisir.com/haber/220/proje-cocuk/>, (01.04.2018).

²⁴⁸Elkind, *Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim*, s.18.

²⁴⁹İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 96.

risk, başarısızlık benzeri gibi durumlarla karşı karşıya gelecek şekilde yetiştirmediğimiz zaman içinde yaşadığımız toplum, hatta ekonominin tehlike altına gireceği ifade edilmektedir. İşte bu noktada çağdaş çocuk yetiştirme pratikleri ve yasalar devreye girmekte, bu açıklığı kapamaktadır.²⁵⁰ Bu nedenle de bir kez daha çocuk yetiştirme tekniklerine duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Çocuk yetiştirme konusunda tekniklere gereksinim duyulmasının önemli sebeplerinden biri de, 1890'lı yıllardan itibaren ebeveynlerin kendini yetersiz bulma düşüncesinde etkili olan çocukluğa ilişkin bilimsel bilginin etkili olmasıdır.²⁵¹

Günümüzde çocuk yetiştirme süreci geçmişte olduğundan daha farklı bir süreçte gerçekleşmektedir. Bu değişim, geleneksel ve modern dönemin çocuk yetiştirme pratikleri incelenerek anlaşılabilir. Tüm bu toplumsal değişimlerin içinde ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları da değişmiştir. Geleneksel dönemde ebeveynler çocukları yetiştirirken (anne, annecanne, babaanne, baba gibi) bir önceki kuşaktan öğrendikleri gelenek ve göreneklere göre yetiştirmiştir. Diğer bir söylemle bir önceki kuşaktan öğrenilen bilgilerle çocuk yetiştirilmiştir. Günümüzde bu durum hızla değişmektedir. Geçmişte ebeveynler, çocuklarını kendi ebeveynlerinin tavsiye ve nasihatlarına göre, toplumun kültürel kalıplarıyla yetiştirmişlerdir.²⁵² Palmer'in ifade ettiği gibi günümüz ebeveynleri çocuk yetiştirme konusunda asırlık bilgileri unutmuştur. Çünkü geleneksel geniş aileden, kültürel ve dini geleneklerden gelen eski referans noktaları günümüzde geçerliliğini yitirmekte, hatta yok olmaya yüz tutmaktadır.²⁵³

Geleneksel kültür kalıpları içinde yetişen ebeveynler, çocuk yetiştirme bilgisinin doğru ve yanlış olduğuna ilişkin çıkarımlarını geçmiş ifadelerden ve dini algılamalardan elde etmektedir. Geleneksel dönemde çocuk yetiştirmeye ilişkin bilgilere ve tutumlara gözlem aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu bilgiler ve davranış kalıpları, üzerinde düşünülmeden edinilmiştir.²⁵⁴ Geleneksel dönemde gözlem yoluyla ve sezgi yoluyla kodladığımız davranış kalıpları egemendir. Modern kültürde ebeveynler, çocuk

²⁵⁰<http://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1056333-asiri-korumaci-anne-baba-tutumunun-cocuga-etkisi>, (26.03.2018).

²⁵¹ Onur, *Çocuk, Tarih ve Toplum*, s. 63-64.

²⁵² Haluk Yavuzer ve İlkey Demir, (2016), *Yeni Kuşak Anne-Babalar ve Çocukları*, 1. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul: s.11.

²⁵³ Sue Palmer, (2017), *Zehirlenen Çocukluk-Modern Dünyanın Çocuklar Üzerindeki Zararlı Etkileri*, Ö. Çağlar A. (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul: s. 20-21.

²⁵⁴ Oktay Aydın, *Geleneksel ve Modern Ebeveynler*, <http://www.mentorium.com.tr/blogdetay.php?id=3>, (12.02.2018).

yetiştirme konusunda sezgi ve gözlem yoluyla elde ettiği bilgileri geri plana atarak, bu bilgileri bilim, kitaplar ve uzmanlardan edinmektedir.²⁵⁵ Bu sayede dinsel bilgi, geleneğe ve göreneğe dayalı, eski kuşakların geliştirdiği ve diğer kuşaklara taşıdığı bilgiler ortadan kalkmaya başlamıştır. Yeni ebeveynler, kendi tecrübelerine dayanan yetiştirme biçimi yerine çocuğu, yeni modern kültürün biçimlendirdiği ve sağladığı araçlarla yetiştirmektedir. Bu sebeple geleneksel kültürde yetişen ebeveyn ve günümüz modern koşullarında yetişen ebeveynler arasında farklılıklar meydana gelmektedir.

Çocuk yetiştirmenin günümüzde önemli hale gelmesinde ebeveynlerin eğitiminin öneminin kavranması etkili olmaktadır. Ebeveynler çocuk eğitimi konusunda çeşitli kurslara katılmakta ve ebeveynlere çocuk gelişimi, eğitimi, çocuk yetiştirme konusunda bilinçlendirme gibi konularda programlar düzenlemekte, seminerler verilmektedir.²⁵⁶ Ebeveynlerin eğitimi konusu, bilinçli ebeveynlik, diğer bir ifadeyle eğitilmiş ebeveynlik biçimini oluşturmaktadır. Bunun neticesi olarak “*süper aileler*” tarafından yetiştirilen “*süper çocukluk*” durumu ortaya çıkmaktadır. Çocuklarda bu sisteme ayak uydurarak “*süper çocuk*” olmaya çabalamaktadır.²⁵⁷ Dolayısıyla eğitilmiş ya da bilinçli ebeveynler tarafından yetiştirilen çocuk, yeni bir biçim kazanmaktadır.

“*Çocukları nasıl yetiştirmeliyiz?*” sorusu bir önceki kuşaklara sorulmak yerine, günümüzde bu soru pedagoğlara, uzmanlara, kitaplara sorulmaktadır. Çocuk yetiştirmeye dair bilgiler pedagoğlardan, uzmanlardan ya da kitaplardan öğrenilmektedir. İnal, sosyal hizmet uzmanı, hekim, psikolog, psikiyatr, rehber öğretmen vb. gibi profesyonel yardım alınmaksızın çocuk yetiştirmenin mümkün olmadığı bir çağda yaşadığımızı belirtmektedir.²⁵⁸ Günümüzde artık çocukların yaşamları, uzman ya da yetişkinlerin kontrol ve müdahalesi altında kalmaktadır.²⁵⁹ Bu durumda çocuklar, okul öncesi programdan, okul sonrası programlara, kurslara, organize olmuş, sporlar gibi çeşitli aktiviteler içinde kalarak giderek birer proje çocuklarına dönüşmektedir. Bunun sonucunda günümüzde çocuk yetiştirme süreci

²⁵⁵Oktay Aydın, *Geleneksel ve Modern Ebeveynler*, <http://www.mentorium.com.tr/blogdetay.php?id=3>, (12.02.2018).

²⁵⁶Fatma Tezel Şahin ve F.N. Cevher Kalburan, (2009), *Aile Eğitim Programları ve Etkililiği: Dünyada Neler Uygulanıyor?*, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:25, s. 2.

²⁵⁷Belin Güner Nas, (2017), <http://belinunernas.com/makalelerim/aceleettirilencocuklar/>, (01.04.2018).

²⁵⁸İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s.96.

²⁵⁹Frank Furedi, (2013), *Paranoyak Anne-Babalık*, Arzu T. (Çev.), İz Yayıncılık, İstanbul: s. 17.

Palmer'in ifadesiyle “*mayın tarlasına*” dönüşmektedir.²⁶⁰ Tüm bu yaşanan değişimlerin, çocuk yetiştirme işini zorlaştırdığı, çocuklar üzerinde toksit bir karışımı sağlayarak yan etkiler meydana getirdiği söylenmektedir.²⁶¹ Çocuklar artık formüllere göre yetiştirilmektedir. Formüllere göre yetiştirme, günden güne moda haline gelmektedir.

Günümüzde çocuklar, toplum yapısının değişmesi, teknolojinin gelişmesi ve bilinçlenen eğitimli ebeveynlere bağlı olarak farklı bir çocukluk sürecinden geçmektedir. Bu süreçler, çocuk üzerinde önemli boyutta etkili olmaktadır. Bu süreçte oluşan çocukluk biçimi, toplumsal tabandan çıkarak bireyci tabana yerleşmektedir. Nitekim Cumhuriyet döneminde çocuğa yönelik toplumcu bir bakış açısı mevcuttur. Bu dönemde temel amaç, çocukların sağlıklı, gülbüz, yurttaşlık sevgisine bağlı olarak yetiştirilmesidir. Günümüzde ise çocuğa bakış açısı da değişerek çocuk, bireyci temeller üzerine inşa edilmektedir. Türkiye’de de bu biçimdeki çocuklar üzerinde etkili olan en önemli araçlar, devlet ve medyadır. Bu biçimdeki çocuklar, devletin tavsiye ettiği, eğitsel modellerle ve medyanın ürettiği şekillerde görünüm kazanmaktadır.²⁶²

Devlet ve özel sektör, XXI. yüzyıl temel çocuk modellerinin ve çocuk imgesinin oluşturulmasında etkilidir. Tüketimin daha çok ön plana alınması, kamusalıktan ziyade piyasaya odaklanması, yerelliğin yerine küreselleşmenin başat konuma gelmesi, toplumsallaşmadan ziyade bireyselleşmenin önem kazanması çocukluk üzerinde etkili olan süreçlerdir. Aynı zamanda devlet ve özel sektörün ortaya çıkardığı postmodern çocuk biçimi de eğitim ve medya üzerinde somutlaşmaktadır. Dolayısıyla milli ve toplumsal değerlerin yerine neoliberal bireyci küresel değerler benimsenerek çocuğa verilen biçimler, atfedilen anlamlar da değişmektedir.²⁶³ Çocuğun bu değişim süreci, devlet eliyle özelleştirilip idealleştirilmesi ve aileye empoze edilip ailelerinde ideal çocuk yetiştirmesi anlayışı sosyolojik bir boyut kazanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte oluşan yeni nesil kavramını, postmodern söylemi ile günümüzde modernite ve küresel piyasa yapmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’de çocuk, son dönemlerde hem sınıfsal hem de sosyo-kültürel anlamda farklılaşmıştır. Küçük özne olarak görülen çocuk, nesneleşmektedir. Yetişkinlere has ideoloji ve kültürel kalıpların

²⁶⁰Palmer, a. g. e., s. 19.

²⁶¹A. e., s. 21.

²⁶² İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, s.96.

²⁶³ A. e., s. 96-97.

içinde bağımlı hale gelmiştir. Çocukların farklı biçimlerde ve alanlarda sömürülme durumunun oluştuğu ifade edilmektedir. Çocuk tipleri, günümüz Türkiye’inde yeniden üretilmektedir.²⁶⁴

Genel olarak ifade edilecek olursa, geleneksel dönemden modern döneme doğru bir değişim süreci yaşayan çocuk, modern dönemde daha çok ailenin yanında yetiştirilmekte ve eğitim almakta iken, postmodern dönemde aileden uzaklaşarak zamanın birçoğunu okul, okul dışı kurs, etkinliklerle geçirmektedir. Postmodern dönemden önce çocuk, toplumsal yapının bir parçasını oluşturmaktadır. Geçmiş dönemlerde çocuk, her toplum için önemli ve ayrıcalıklı konumdadır. Postmodern dönem bu anlayışı değiştirmiştir. Çocuk, toplumsal yapının bir parçası olmaktan çıkmış ve bireyselleşmiştir. Çocukların toplumsallaşma düzeyi de uzmanlara, kitaplara vb. gibi unsurlara bırakılmaktadır. Dolayısıyla günümüzde çocuk artık merkezde ve kendisi proje olmaktadır.

Proje haline gelen çocuk günümüzde milyonlarca çocuk yetiştirme pratiği içerisinde yer almaktadır. Bu durumun yansıması olarak çocuklarda sorumluluk duygusu giderek yok olmakta, diğer taraftan empati duygusu yok olmaktadır. “Ben” durumu artık dünyanın merkezine oturtularak “sonsuz çocukluk” durumunun oluştuğu bir yapıda çocuklar mutlaklaştırılmaktadır. Çocuklar, ebeveynler tarafından da kutsanmaktadır. Sonuç itibariyle çocuk, sonsuz bir tüketimle biçimlenen ailelerde tüketici konumuna yükselmektedir.²⁶⁵ Dolayısıyla modern dönemde “üretici yurttaş çocuk” durumunun yerine “tüketici küresel çocuk” almaktadır.²⁶⁶ Bu durumun oluşmasında küreselleşme ve kapitalist sistemin ebeveynler ve çocuklar üzerinde dayattıklarının etkisi olduğu söylenebilir.

Günümüz yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçiminin oluşmasında önemli araçlardan birini medya oluşturmaktadır. Çünkü medya, rasyonel olmayan davranışlara yol açmakta, çocuğun içinde bulunduğu olumsuz durumlara karşı önlem alınmasını sağlamakta ve denetim biçimlerini kurması yönünde görevli bir araç olarak çıkmaktadır.²⁶⁷ Reklamlar, bu durumu kolaylaştırıcı bir araç olmaktadır. Özellikle

²⁶⁴ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 121.

²⁶⁵ Evren Balta, (2005), Bitmeyen Çocukluk, Erken Yetişkinlik ve Yeni Kapitalizm, *Birikim Dergisi*, Sayı:192, s. 20.

²⁶⁶ İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 141.

²⁶⁷ Furedi, a. g. e. s.32.

ebeveynler reklamcılık sektörü için kolay hedef haline gelmektedir. Çünkü çocuklarına tüm imkânları sağlamak isteyen ebeveynler, reklamlara hizmet ettiği söylenmektedir.²⁶⁸ Çünkü aileler çocukların istediklerini aldıklarında onların daha sağlıklı, mutlu başarılı olacaklarına inanmaktadır. Medya aracılığıyla kapitalist sistem, ebeveynlere hizmet etmektedir. Aynı zamanda medya günümüz çocuklarını etkilemektedir. Çocuklar, medya endüstrisinden etkilenerek yetişkinlerin dünyasına sokulmakta ve ticari bir araç olarak görülmektedir.²⁶⁹

Günümüz postmodern çocukluk biçimi üzerinde etkili olan diğer önemli araçlardan birini de kitle iletişim araçları oluşturmaktadır. Çocuklar, kitle iletişim araçları sayesinde geleneksel oyunları terk ederek internet üzerindeki sanal oyunlarla vakitlerini geçirmektedir. Bu sayede toplumsal iletişimin yerini sanal iletişim almaktadır.²⁷⁰ Çocuklar, sanal yollarla toplumsallaşma ve küresel ilişki biçimleri içine girmektedir. Öte yandan kitle iletişim araçları, çocukları ticari mesajlarıyla etkilemektedir. Çocuklar kitle iletişim araçları sayesinde sadece bugünün değil yarının da pazarlama hedefi olarak görülmektedir. Çocuklar, küçük yaşlarından itibaren markalara bağımlı hale getirilmekte, ürün seçimlerini yapmakta, moda ve trendlere uyum gösteren bireyler haline gelmektedir.²⁷¹ Kitle iletişim araçları sayesinde çocuklar, yeni ilişki ağları içinde yeniden biçimlenmektedir.

Toplumsal değişimle birlikte çocuk ve ebeveynlik biçimleri yeni görünümler kazanmaktadır. Günümüzde uzmanlık bilgisine daha çok ihtiyacın duyulması düşüncesinin yaygınlaşması, aile rollerinin değişmesi, çocukların daha önemli hale gelmesi, çocukları daha bilinçli ve eğitilmiş yetiştirme düşüncesi bu durumu tetiklemektedir. Kapitalist sistemin etkisi çocukları daha iyi koşullarda, bilgiye dayalı eğitime tabi tutulması, çocukların hemen hemen tüm konularda yeterli, bilinçli olması düşüncesi, çocukların ve ebeveynlerin yeniden biçimlenmesini sağlamıştır. Bu süreçte medya, kitle iletişim araçları, çocuk yetiştirme kitapları, kapitalist sistem bu durumu kolaylaştırıcı yardımcı öğeler olmuştur. Ebeveynlerin ideal çocuk yetiştirme düşüncesi, çocuklar üzerinde aşırı koruyucu etkileri, yeni çocukluk biçimleri ve yeni ebeveynlik

²⁶⁸ A. e., s.32.

²⁶⁹ Kemal Sayar, (2017), *Bir İnşa Olarak Çocukluk*, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/12/06/bir-insa-olarak-cocukluk>, (26.03.2018).

²⁷⁰ İnal, *Çocuğun Örselenen Dünyası*, (Akt.), s. 102.

²⁷¹ Aşina Gülerarslan, (2011), Tüketici Olarak Çocuk ve Ailenin Satın Alma Kararlarına Etkisi, *Selçuk İletişim*, Cilt: 6, Sayı: 4, s. 135.

biçimlerinin önünü açmıştır. Bunun neticesi olarak Proje ya da Programlanmış çocuklar, Tüketici, Bağımlı çocuk, Mekanik çocuk, Neomodern Çocuk, Teknoveletler, Kristal Çocuk, Zehirlenen/Toksit Çocuk, Eve Hapsedilmiş Pilli Çocuk, Hormonlu Çocuk, Kablo Bağlantılı Çocuk, Pasif Çocuk gibi kavramlar, çocukları tanımlayıcı yeni kavramlar olarak ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Doğal Ebeveynlik, Çevrimiçi ebeveynlik, Dijital ebeveynlik, Organik ebeveynlik, Neomodern ebeveynlik, Bilinçli Ebeveyn, Eğitimli Ebeveyn, Gözetimli-Korumacı Ebeveyn, Aşırı Kaygılı ve Aşırı Ebeveyn, Paranoid Ebeveyn, Eko Ebeveyn, Dijital Ebeveynlik gibi günümüz ebeveynlerini tanımlayan yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu sebeple diğer başlık altında modern ebeveynlik ve modern çocukluk biçimleri ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

3.2.MODERN EBEVEYNLİK VE MODERN ÇOCUKLUK

Geçmişten günümüze çocukluk ve ebeveynlik süreci değişim süreci yaşamaktadır. Değişim sürecinde çocuklar ve ebeveynler farklı biçimlere bürünmekte, yeni kalıplara sokulmaktadır. Ebeveynler ve çocuklar üzerinde etkili olan uzmanlık bilgisinin artması, yeni tekniklerin gelişmesi gibi yaşanan birçok faktör bu durumu tetiklemektedir. Ortaya yeni çocuk ve yeni ebeveynlik biçimleri çıkmaktadır. Modernliğin de ötesine gidilerek çocuklar ve ebeveynler, neomodern kalıplarla şekillenerek yeni bir neomodern çocuk ve ebeveynlik görünüm kazanmaktadır. Dolayısıyla günümüzde tek bir çocukluk biçiminden ziyade farklı şekillerde biçimlenmiş çocukluktan söz edilebilir. Benzer şekilde günümüzde tek bir ebeveynlik biçiminden ziyade farklı şekillerde biçimlenmiş ebeveynlik biçimlerinden söz edilebilir. Günümüzde ebeveynler ve çocuklar artık tüketim, kapitalizm, risk üçgenine eklenmektedir. Bu sebeple daha önce belirtilenlere ek olarak yeni çocukluğun ve yeni ebeveynliğin nasıl kurgulandığı, hangi biçimlere büründüğü ve hangi kavramlarla tanımlandığına bakılmalıdır.

Günümüzde çocukları toplum tarafından şekillendirme tarzları değişmiştir. Modern toplumlarda ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel unsurlar, çocuğa bakış açısını biçimlendirmektedir. Çocukların etrafı, aşırı kaygılı, güvensizlik problemi yaşayan, her anını etkinliklerle doldurmaya çalışan ebeveynlerle dolmaktadır. Risk, tehlike korkusuyla şekillenen kültürel özellikler, çocukların gelişimi üzerinde önemli

etkilerde bulunmaktadır.²⁷² Ebeveynler, toplumun değişen ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenmiş, çocukları da şekillendirmektedir. Ebeveynler günümüzde artık çocuk yetiştirmenin daha da ötesine gitmişlerdir. Öyle ki günümüzün ebeveynleri, çocukların her anını uygun faaliyetlerle tamamen doldurmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla günümüzün modern ebeveynleri, çocukları okul dışı zamanlarında, boş zamanlarında çeşitli faaliyetlerle doldurarak çocukların yaşamını biçimlendirmeye çalışmaktadır.²⁷³

Modern ebeveynler, çocuklarının önüne aşırı ve çeşitli imkânlar sunmaktadır. Eğitsel programlar, kültürel gelişim programları, kurslar, etkinlikler, iletişim teknolojileri, kitle iletişim araçlarının yoğunlaşması, ebeveynlerin evde geçirdikleri zamanlarının azalması, enformasyon toplumunun etkisi, çocuklar üzerinde etkili olmuştur.²⁷⁴ Her alanı kuşatılan çocuklar, okula daha başlamadan önce kurslara, okula başladıktan sonra ise okul dışındaki birçok etkinliklere, kurslara, özel derslere, spor, müzik aleti eğitimi gibi birçok kurslara katılmaktadır.²⁷⁵ Çocuklar, en iyi, en mükemmel, en kaliteli kurslara, derslere, sporlara, müsabakalara, yarışmalara gönderilmektedir. Ebeveynler tarafından çocukların önlerine bir yığın aktiviteler dayatılmaktadır.

Etrafı çeşitli aktivitelerle doldurulan çocuklar, “*proje çocuk*” ya da “*programlanmış çocuk*” olarak adlandırılmaktadır. Proje ya da programlanmış olarak adlandırılan günümüz neomodern çocuklarının çıkış noktaları esas itibarıyla günümüz metropol hayatının yeni ebeveynlik biçimlerini oluşturması, diğer bir ifadeyle metropol hayatında yetişen ebeveynlerin anne-baba olması, modern dönemde gittikçe artan kaygılar bu durumu oluşturan nedenlerden bir kaçını oluşturmaktadır. Hayatlarının her alanı gasp edilmiş, düzenlenmiş, tercihlerini kendilerinin yapmalarına izin vermeyen, onların adına karar alan proje çocuklar ortaya çıkmıştır.²⁷⁶ Proje çocukların yetişmesinde mükemmeliyete odaklanan ebeveynler bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüzün yeni ebeveynleri için çocuk, bir projedir.

²⁷²Furedi, a. g. e., s. 14.

²⁷³A. e., s. 14.

²⁷⁴İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 144.

²⁷⁵Furedi, a. g. e., s. 17.

²⁷⁶<http://arastirmacianne.blogspot.com.tr/2012/02/proje-cocuk-yetistirme-kavram.html> (01.04.2018).

Günümüzün yeni ebeveynleri, çocuklarını sekizinci aydan itibaren programlara sokmaktadır. Çeşitli programlarla yaşamı doldurulan çocuklar, “aşırı programlanmış” olarak adlandırılmaktadır. Yeni doğan çocukların yaşamları, aşırı endişeli, takıntılı ebeveynler tarafından programlanmaktadır.²⁷⁷ Öte yandan çocuklarının yaşamının her alanını doldurmaya çalışan ebeveynler de “aşırı anne babalık” olarak adlandırılmaktadır. Aşırı ebeveynler, kendilerinde buldukları yetersizliklerini çocuklarına yükledikleri programlarla kapamaya uğraşmaktadır. Bu tür ebeveynler, çocukların daha başarılı, diğerlerinden daha iyi, mutlu olmasını istemekte ve çocuğunu başarıya odaklamaktadır. Bunun sonucunda çocuklar, daha küçük yaşlarda sanatın birçok dalıyla ilgilenmekte, spor aktivitelere katılmakta zorlanmaktadır.²⁷⁸ Dolayısıyla ebeveynleri tarafından mükemmeliyete odaklanmış, rekabete dayanan sistemin içerisinde birbirleriyle yarışan yarış atı çocuklar ortaya çıkmaktadır.²⁷⁹ Özer’in Belirttiği gibi çocuklar sonu “S” harfiyle biten Ygs, Sbs ve benzeri gibi sınavlardan geçmektedir.²⁸⁰ Bugünün ebeveynlerinin 1970’li ve 1980’li yılların ebeveynlerinden farklı olduğunu belirten Elkind, başarılı olma, çocuğun büyümesi için yapılan baskı, küçük yaşlarda başarılı olmak için çocuklara uygulanan baskı, sabırsız toplumda “acele ettirilmiş çocuğu” ortaya çıkarmaktadır.²⁸¹

Ebeveynlerin eğitimi, çocukların arkadaş çevresi, çocukların saat kaçta yemek yediği, saat kaçta uyuduğu, saat kaçta okuldan çıktığına kadar karar veren, kaygılanan ebeveynler çocukları mekanikleştirmektedir. Mekanik çocukta programlanmış ya da proje çocuk kavramına eklenerek yeni bir tanımlamayı beraberinde getirmektedir. Ebeveynler, ailesine, çevresine karşı saygılı, sorumluluk sahibi çocuklar yetiştirmeye uğraşmakta ve çocuklara arzularını yüklemekle görevli bir ebeveyn kurumuna dönüşmektedir.²⁸²

²⁷⁷ Furedi, a. g. e., s.13-17.

²⁷⁸ Şeyma B. Erdoğan ve Ayşe Kucur, (2015), Modern Dünyanın Vaadi: Proje Çocuklar, *II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği, İstanbul: s. 580.

²⁷⁹ Yasemin Tüzemen, *Mutlu Çocuk Mu Proje Çocuk mu?*, (2017), <http://www.pdrdergisi.com/mutlu-cocuk-mu-proje-cocuk-mu-88.html> (01.04.2018).

²⁸⁰ Nevzat Özer, (2014), *21. Yüzyılda Anne Baba Olmak*, 3. Baskı, Efil Yayınevi, Ankara: s. 162.

²⁸¹ David Elkind, (1999), *Çocuk ve Toplum*, Demet Ö. (Çev.), ÇOKAUM Yayınları, Ankara: s. 217-286.

²⁸² Erdoğan ve Kucur, a .g. e., s. 580.

Sue Palmer, günümüzde programlanmış ya da mekanik hale gelen çocukların modern dünyanın zararlı etkileriyle birlikte zehirlenen çocuklara dönüştüğünü ifade etmektedir. Zehirlenen çocukluk, psikoloji başta olmak üzere ekonomi, pazarlama ve nörobilim gibi çeşitli bilim dallarının bu çocukluğu kanıtladığını ifade etmiştir. Günümüzde toksit çocukluğun oluştuğunu, çocuk bakımı, ebeveynlik tarzları, televizyon ve pazarlama mesajlarının, egzersiz ve uyku alışkanlıklarının toksit çocukluk sendromunu ortaya çıkarmakta olduğunu söylemektedir. Toksit çocukluğun oluşmasında ise çocuk bakma ve yetiştirme uzmanlarında yaşanan artış katkı sağlamıştır. Toksit çocukluğun ise gelişmiş dünya ülkelerinde önemli bir toplumsal proje olduğunu söylemiştir.²⁸³

Furedi, doğum öncesi bakım kavramının yeni bir kavram olmadığını, yüzyılın başlarında tıbbın bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Furedi, tıp biliminin, annenin hamile kalmadan önce yaptığı davranışlardan çocuğun etkilendiğini belirterek, modern ebeveynin yaşam tarzını belirlediğini ifade etmektedir.²⁸⁴ Ebeveynler, çocukları daha doğmadan belirli etkinlikler içine katılmakta, çocuklarını daha doğmadan belirli etkinliklere sokmakta, çocukları daha doğmadan hangi okula ya da sanatsal faaliyetlere gideceğini belirlemektedir.²⁸⁵ Modern anneler, daha hamileyken bakıma ihtiyaç duyduğu söylenmektedir. Böylece doğum öncesi bakım ortaya çıkmaktadır. Nitekim tıp bilimi, ebeveynlere çocukların daha hamile kalmadan önce birçok şeyden etkilendiğini söylemiştir. Bu sebeple hamile aday olan anne, danışmanlardan uzmanlardan yardım almakta ve uzmanlar, danışmanlar tarafından yönetilmektedir. Bu konuda sosyolog Vincent Priya'da farklı toplumlarda doğum geleneklerini incelediği çalışmasında hamile kadınlara diyetler önerildiğini eklemektedir.²⁸⁶ Hamile kadınlar yoga kurslarına, spor salonlarına gitmektedir. Bilinçli ebeveynlik ve hamilelik süreci ile ilgili yapılan konferanslara, etkinliklere katılmaktadır.

Modern dönemin dayattığı kültür, ebeveynlere çocuk yetiştirme konusunda aşırı koruyucu ve müdahaleci ebeveyn tutumu içine girmelerini dayatmaktadır. Ebeveynler çocuklarıyla ilgili en ufak kötü bir duruma müdahale etmektedir. Çocuğun

²⁸³ Palmer, a. g. e., s. 22-24.

²⁸⁴ Furedi, a. g. e., s. 116- 117.

²⁸⁵ Sevil Yavuz, *Yeni Moda: "Proje Çocuk" Yetiştirmek!*, <http://www.milliyet.com.tr/yeni-moda---proje-cocuk--yetistirmek--pembenar-yazardetay-aile-1415589/> (01.04.2018.)

²⁸⁶ Furedi, a. g. e., s. 116-120.

yaşam alanlarını çevreleyerek ufak bir sorun yaşamaması, hiçbir konuda zorlanmaması için uğraşmakta ve müdahale etmektedir. Modern dönemin ebeveynleri çocukları tam, kusursuz bir şekilde yetiştirmek zorundadır.²⁸⁷ Çünkü sistem, bu durumu ebeveynlere zorla dayatmaktadır.²⁸⁸ Bir taraftan ebeveynlerin çocuk büyüme, çocuklarla ilgilenmeye yönelik zamanı daralırken, diğer taraftan çocuklarla ilgilenmediği zamanı telafi etmek için çocuklarını her türlü modern imkânlardan faydalanması için çabalamaktadır. Bu noktada ebeveynlerin çocuklara yönelik etkinlik saati durumu oluşmaktadır. Çocuklarıyla çok ilgili, her dediğini yapan öte yandan çocuklarına yönelik kaygılı bir tutum içerisine girip çocuklarını biçimlendiren ideal ebeveynlik biçimini almaktadır.

Yeni ebeveynlerinin çocuklar üzerindeki hâkimiyeti, çocukları belirli biçimlere sokmaktadır. Günümüzün çocukları, zamanlarının çoğunu evde geçirmesi, fastfood, abur cubur gibi atıştırmalıklarla beslenmesi, günlük zamanlarının çoğunu elektronik araçlarla geçirmesi sebebiyle eve hapsedilmiş pilli çocuklara dönmektedir. Çocukların bakımını, yetiştirilmesini elektronik dadılar gerçekleştirmektedir. Hayatının tamamı teknolojiyle, kitle iletişim araçlarıyla sarılı çocuklar, Palmer'in ifadesiyle bir teknoeletlere dönüşmektedir. Bütün bu teknolojik araçların insan yaşamına girmesi, çocukların ve ebeveynlerin hemen hemen bütün alanlarını kuşatmıştır. Teknolojik araçların insan yaşamına girmesiyle günümüzün çocuklarını eve hapsedmiş, sonunda eve hapsolmuş, pilli çocukluk biçimi doğmuştur.²⁸⁹ Artık günümüzde çocuklar, sanal âlemin içine sıkışmış, sanal ilişkiler ağıyla örülmüş, teknolojiye bağımlı bir hayat tarzına gömülmüştür. Böylece her alanı çevrelenmiş kristal çocuk ortaya çıkmaktadır.

Günümüzün ve geleceğin biçimlenmekte olan çocukları, artık kablo bağlantılı bir kuşak durumuna dönüşmektedir. Hayatı elektronik aletlerle biçimlenmiş çocuk, elektronik araçları yanlarında olmadığı ya da elektrikler kesildiğinde oyun oynayamaz duruma gelmektedir. Bu durum ise çocuklarda birçok psikolojik rahatsızlıklara sebep olmakta, çocukların sağlıklarını tehdit etmekte, toplumdaki toplumsal gelişmelere zarar vermektedir.²⁹⁰ Televizyon, bilgisayar oyunları ve diğer

²⁸⁷Oktay Aydın, *Geleneksel ve Modern Ebeveynler*, <http://www.mentorium.com.tr/blogdetay.php?id=3-> (12.02.2018).

²⁸⁸Elkind, *Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim*, s. 19-22.

²⁸⁹ Palmer, a. g. e., s. 19.

²⁹⁰İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, (Akt.), s. 142.

tüm elektronik araçlar, çocukların hayatlarının en önemli kısmına oturmaktadır. Çocukları toplumsal yaşamdan soyutlayan, teknolojiye bağımlı hale getiren, sanal ortama bağlayan bu gelişme, çocukları kablolu bir hayat içerisine sokmaktadır.²⁹¹ Evin içine hapsedilen çocuklar, elektronik araçlar olmadan kendi oyunlarını oynayacak, üretecek bir yapısı olmayan pasif, ilgisiz çocuklara dönüşmektedir.²⁹² Böylece teknoloji aracılığıyla küresel bir bağlantı kuran çocuklar, kendilerine sunulan hazır bir yaşamın içerisinde tüm gelişmelerden, bilgi ve becerilerden mahrum bir pasif çocuk biçiminde görünüm kazanmaktadır. Çocuğa yönelik aşırı korumacı ve hazır bir şekilde sunulan hayat, eğitimle birleşerek çocuğun yerine karar vermektedir. Bu durumun kanıtları, Türkiye'nin çoğu alanlarında bariz bir şekilde görülebilmektedir.²⁹³

Hayatlarının her alanı teknolojiyle çevrilmiş çocuklar, günümüzün elektronik çocukları, kitle iletişim araçlarına bağımlı bir çocukluğu oluşturarak çocukları, sanal bir şekilde biçimlendirmektedir. Öte yandan belirtilmelidir ki teknoloji ve kitle iletişim araçlarıyla yoğrulmuş çocuklar, bu araçlardaki birçok ticari mesajlarla karşılaşmaktadır. Çocuklar, kapitalist, küresel pazarın aktif öznesi durumuna getirilmektedir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklar markalarla, ticari ürünlerle ilişkiler içine girmekte, kendi ürün tercihlerini gerçekleştirmekte, moda ve trendler uyum göstermektedir.²⁹⁴ Aynı zamanda televizyonda karşılaştığı reklamlar aracılığıyla ticari birer figür haline gelmektedir.²⁹⁵ Ebeveynlerinin çocuklarını dış dünyanın risk ve tehlikelerinden koruması, diğer yandan çocuğun toplumsal yaşamının iletişim araçlarıyla doldurulması çocuğun iletişim araçlarıyla ilişki ve iletişim biçimini kurması “kurumsallaşmış çocuğu” ortaya çıkarmıştır.²⁹⁶

Günümüz ebeveynlerini ve çocuklarını biçimlendiren önemli gelişmelerden birini de içinde yaşadığımız toplumun risklerle, tehlikeyle dolu bir dünya algısı oluşturmaktadır. Günümüzün ebeveynleri, simgesel işaretlere özellikle uzmanlık sistemlerine güven duymaktadır.²⁹⁷ Çünkü küresel sistem içinde yaşanan toplumun risklerle, tehlikelerle dolu olduğunu dayatmaktadır. Risk toplumunun, modern hayatın,

²⁹¹A. e. s. 142.

²⁹² Furedi, a. g. e., s. 15.

²⁹³İnal, *Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*, s. 142.

²⁹⁴Gülerarslan a. g. m., s. 135.

²⁹⁵ Furedi, a. g. e., s. 15.

²⁹⁶ Onur, *Çocuk, Tarih ve Toplum*, s. 151.

²⁹⁷Anthony Giddens, (2012), *Modernliğin Sonuçları*, Ersin K. (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul: s. 35.

sokakların, hatta insanların tehlikeli, güvensiz olduğunu dayatması, çocuk yapma yaşının artması ve çocuk sayısının azalması sebepleriyle çocuğa verilen önem artmıştır.²⁹⁸ Benzer şekilde günümüz hayat şartları çocukların dışarıda zamanlarını daha az geçirmelerine sebep olmaktadır. Bunun sebepleri, çarpık kentleşme, çocukların güvenle vakitlerini geçirip oyun oynayacakları alanların azaltılması, ebeveynlerin çalışma saatlerinin uzun olması, dış yaşamın tehlikeli olması gibi sebepler oluşturmaktadır. Çocuklar, risk toplumunda evlerinin önlerinden kaçırılmakta ya da cinsel istismara maruz kalmaktadır. Bu tehlike durumunun oluşması çocuğun güvenliği konusunda ebeveynlerdeki kaygı durumunu artırmaktadır.²⁹⁹

Bugün çocuk yetiştirme biçimi, güvenliği ve tedbiri ebeveynlere empoze etmektedir. Bugünün ebeveynleri, güvenlik ve tehlike endişesiyle çocuklarına sürekli zarar gelecek düşüncesiyle paranoidleşmektedir.³⁰⁰ Ebeveynler, çocuklarına tanımadıkları kişilerle konuşmamalarını, yalnız kaldıklarında kapıyı diğerlerine açmamalarını söylemektedir. Hatta çocukların oynadıkları kitapları, gittikleri yerleri, televizyonda izledikleri programları, okudukları kitapları, dergileri kısaca çocukların ilişkiye girdikleri tüm alanları denetlemeye çalışmaktadır.³⁰¹ Çocukları dış yaşamın tehlikelerinden, sorunların dışında tutarak koruma eylemleri kimi yazarların “*korunmuş çocuk*” olarak adlandırdığı bir çocukluk biçimini de ortaya çıkarmaktadır.³⁰²

Böylece bir taraftan çocuklarının her anını gözetleyen ebeveynler, diğer taraftan yaşamının her anı gözetlenen gözetilmiş çocukluk ve gözetimli-korumacı ebeveynlik biçimi ortaya çıkmaktadır. Güvenlikle ilgili toplumsal endişenin artmasıyla birlikte ebeveynlerde obsesif boyutlar ortaya çıkmıştır. Medya da bu durumda çocuğun korunması ve yabancı tehlikesi açısından yaklaşarak bir korku kültürünün inşa edilmesinde etkili olmaktadır. Yapılan birçok ulusal çalışmalarda her dört ebeveynin üçünün çocuklarının yabancılar tarafından kaçırıldığı konusunda endişelenmektedir.³⁰³

²⁹⁸ Mehmet Alper Yolcu, (2015), *Proje Çocuklar ve Dışa Bağımlı-Koruyucu Ebeveyn*, <http://www.konyayenigun.com/proje-cocuklar-makale,4584.html>, (01.04.2018).

²⁹⁹ Özarslan, a. g. e., s. 97-98.

³⁰⁰ Furedi, a. g. e., s. 63.

³⁰¹ Işıl Kabakçı Yurdakul, Onur Dönmez, Fatih Yaman ve Hatice Ferhan Odabaşı, (2013), Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimler Dergisi*, Cilt:12, Sayı: 4, s. 887-888.

³⁰² Onur, *Çocuk, Tarih ve Toplum*, s. 151.

³⁰³ Furedi, a. g. e., s. 56-60.

Ebeveynlerin aşırı kaygılı bir tutum içerisine girmeleri, çocukları da eve bağımlı, hapsedilmiş, asosyal kişiliklere sokmaktadır.

Günümüzde ebeveynlik kavramının yeniden tanımlanması ve ebeveynlerin yeniden biçimlenmesinde önemli sebeplerden biri de ebeveynlerin çocuklarıyla ilgilenmelerinde yaşanan zamanın azalmasıdır. İki ebeveynin çalıştığı ailelerde ve tek ebeveynlerin çalıştığı ailelerde nitelikli zaman algılaması gibi yanlış bir algılama ortaya çıkmıştır. Çünkü değişen teknolojik gelişmeler ve küresel ekonomi, modern dönemdeki ebeveynlere daha az zaman ayırdığı fikrini empoze etmiştir.³⁰⁴ Bunun neticesi olarak çocuklarla etkili zaman ve etkinlik zaman fikri ortaya çıkmıştır.

Günümüzde çocukların, bir uzmana götürülme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ebeveynler için bir uzman yeterli gelmemekte farklı uzmanlara götürmek şart olmaktadır. Çünkü ebeveynler için çocuğun her şeyi tam, eksiksiz olmalıdır.³⁰⁵ Böylece ideal ebeveyn ve ideal yetişmiş çocuk söylemi yayılmaktadır. Uzmanlar, ebeveynlerin çocuklarına yol gösteren çocuk gelişiminin onaylayıcısı durumundadır. Uzmanlar aracılığıyla ebeveynlerin çocuklar üzerinde otoritesi, ortalama düzeyde toplumsal değerlerle yetişmiş, eylemlerinin doğru olduğunu düşünen narsist çocukların yetişmesine sebep olmaktadır.³⁰⁶

1970'li yıllardan itibaren çocukların yaşamları, yetişkin gözetimi altında inşa edilmektedir. Eskiden oyun olarak adlandırılan ve gözetlenemeyen aktiviteler, bugün çocuk uzmanları tarafından risk olarak adlandırılmaktadır. Çocukların aktiviteleri gözetlenerek ebeveynler, çocukların zamanlarını organize etmekte, çocukların dışarıda oynamalarına izin vermemektedir.³⁰⁷ Ebeveynler, dört bir yanı kameralarla, güvenlikçilerle çevrilmiş okulları, caddeleri, evleri tercih etmektedir. Tüm bu gelişmeler günümüz toplumunda paranoid olarak tanımlanacak ebeveynleri ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki paranoid ebeveynlik, bir toplumun çocukları değerlendirme tarzı, onlara attettikleri anlamlar ve biçimlerle ilişkilidir.³⁰⁸

³⁰⁴Oktay Aydın, *Geleneksel ve Modern Ebeveynler*, <http://www.mentorium.com.tr/blogdetay.php?id=3>, (12.02.2018.)

³⁰⁵Oktay Aydın, *Geleneksel ve Modern Ebeveynler*, <http://www.mentorium.com.tr/blogdetay.php?id=3>, (12.02.2018.)

³⁰⁶ Balta, a. g. m., s.23.

³⁰⁷ Furedi, a. g. e., s. 34-83.

³⁰⁸Furedi, a. g. e., s. 83.

Ebeveynlere, uzmanlar, medya, kitle iletişim araçları sürekli güven ve risk konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Özellikle medya, bu konuda önemli bir ayağı oluşturmaktadır. Paranoid ebeveynlerin oluşmasında en önemli bilgileri medya iletmektedir. Çocukların güvenliğine yönelik endişeleri, medya artırmakta, televizyonda ebeveynleri aşırı endişelendirmektedir.³⁰⁹ Medyanın esas amacı paraonid ebeveynliğe neden olmak değil, toplumun endişelerini inanılmaz boyutlara getirerek artırmak, ebeveynlerin korkularına şekil vermektir.³¹⁰ Çocukların ve ebeveynlerin her anı medyanın kısılacı altına alınması paranoyayı güçlendirmektedir.

Bütün bu gelişmeler, iyi ebeveynlik söylemini ön plana çıkarmaktadır. Çocukların emanet edildiği dadıları, gündüz bakım çalışanlarını ve çocukları gizlice gözetlemek, iyi ebeveynlikle özdeş kılınmaktadır. Bu noktada ticari sektör devreye girmektedir. Ebeveynlerin tüm kaygıları, pazarlama aracı olarak kullanılmaktadır. Çocuk güvenlik şirketleri, firmalar, kontrol teknolojisi ebeveynleri ele geçirerek ticari bir amaç gütmektedir.³¹¹

İçinde yaşadığımız gözetim toplumunda birçok araştırmacı ebeveynlere, çocuklarını dışarıda olduğu kadar televizyon izlerken de gözetlemelerini tavsiye etmektedir.³¹² Dışarıda çocuklarını merak eden ebeveynler, dijital ortamlarda da çocukları konusunda kaygılanmaktadır. Bunun sonucunda dijital, internet ya da çevrimiçi ebeveyn olarak adlandırılan yeni biçim ebeveyn tanımlaması ortaya çıkmaktadır. Dijital ebeveynlik ise çocuğun biyolojik olduğu kadar, sosyal ve eğitimsel açıdan yetiştirilmesini sağlayan ebeveynler olarak tanımlanmaktadır. Ebeveynler, dijital çağa uygun olarak da görevler yüklenmekte, çağın ihtiyaçlarına göre hareket etmektedir. Dijital ebeveynler çocuklarını teknolojik risklere karşı korumakta, internetin olumlu, olumsuz yönlerini oluşturmaktadır.³¹³ Teknolojinin risk ve zararlarına karşı ebeveynler, medya değer filtresi ve medya eğitimcisi rolünü oynamaktadır.³¹⁴

Gözetim, risk, tehlike sorunlarına karşılık ebeveynlerin aşırı kaygılı durumları, çocukların oyunlarına, giyimlerine yansımıştır. Nitekim günümüzde çoğu kitapların

³⁰⁹ A. e., s. 67.

³¹⁰ A. e., s. 68.

³¹¹ A. e., s. 29-31.

³¹² A. e., s. 62.

³¹³ Işıl Kabakçı Yurdakul vd., a. g. m., s.883-888.

³¹⁴ Furedi, a. g. e., s. 62.

ebeveynlik konusuyla ilgili bölümlerinde ekoloji dostu çocuklar, glütensiz çocuklar, hastalanmayan çocuklar gibi konuları anlatan sayısız kitaplar yaygınlaşmaktadır.³¹⁵ Çocuklara sağlıksız değil, sağlıklı yaşam biçimini anlatan ürünler geliştirilmektedir.³¹⁶ Küresel pazar ise bu ekoloji dostu ebeveyn ve çocukları teşvik etmektedir.

Günümüz çocukları ve ebeveynleri, aşırı kaygılı, programlanmış, bağımlı olmasının yanında aynı zamanda tüketim toplumunun içine sıkıştırılmış çocuk ve ebeveynleridir. Çünkü ebeveynlere ve çocuklara yönelik birçok farklı ürün üretilmekte, çocukları ve ebeveynleri hedefleyen pazarlarda artış gözlemlenmektedir. Özellikle ülkemizde gitgide çocukları ve ebeveynleri kısılacı altına alan birçok kuruluş sayısı ve pazar artmaktadır. Çocuklara ve ebeveynlere yönelik tekstil firmaları, kitaplar, süreli yayınlar, oyuncaklar, süpermarketler, alışveriş merkezleri, oyun ve eğlence mekânları, çocuk menüleri gitgide artmaktadır.³¹⁷

Ebeveynlere yönelik çocuk yetiştirme el kitapları, ticari kaygı güden kurslar, tüketim nesneleri artmaktadır. Ekolojik oyuncak, ekolojik giyecek, organik yiyecek gibi birçok ticari pazarı, tüketimi destekleyen alanlar artış göstermektedir. Çocuklara ve ebeveynliğe yönelik yeni bir tanımlamada gelişmektedir. Bu noktada ekolojik ebeveyn ya da eko ebeveyn tanımlaması yaygınlaşmaktadır. Ekolojik ebeveyn ya da eko ebeveynlik biçimleri genellikle çocuk yetiştirirken doğaya daha az zarar vererek, doğaya daha az zarar veren ürünleri satın alarak çocukları doğal yetiştirmek anlayışından hareket etmektedir.³¹⁸ Doğaya korumacı yaklaşımı sebebiyle olumlu bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Fakat ekolojik oyuncaklar, giysilerdeki aşırı, ihtiyaç fazlası tüketim, ebeveynleri aşırı tüketim sürecine itmektedir. Tüm bu koşullar ebeveynleri ve çocukları tüketim çocuğu ve tüketim ebeveynleri olarak yeniden biçimlendirmekte, ticari alana hizmet etmede eyleyenler olarak kılmaktadır. Bu duruma paralel olarak organik yetişen organik çocuklar, organik yetiştiren organik ebeveynler yaygınlaşmaktadır.

³¹⁵Modern Ebeveynlik Krizi, (2015), <http://www.egitimpedia.com/modern-ebeveynlik-krizi/>, (01.04.2018).

³¹⁶ Palmer, a. g. e., s.25.

³¹⁷ Gülerarslan, a. g. m., s. 127.

³¹⁸Gülüş Türkmen, (2012), *Anneliğin Ötesinde Tarihin Işığında, Trendlerin Gölgesinde Çocuk Büyütmek*, 1.Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul: s. 92-100.

Çağımızın koşulları, çocukları ve ebeveynleri yeni biçimler kazanmaya itmiştir. Ailede yaşanan rol değişimi, kadının iş yaşamına girmesi sonucu dadıların kreşlerin sayısında yaşanan artışlar, ebeveynlere çocuk yetiştirme konusunda ebeveynlerin yetersiz ve bilgisiz olduğu algısının empoze edilmesi, uzmanlık bilgisinin artması, çocukların her anının tıka basa doldurulması, çocukları başarıya odaklama, tehlike ve risk algısının oluşturulması, çocukların ve ebeveynlerin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Çocuklar ve ebeveynler, yeni biçimlerde görünüm kazanmıştır. Kapitalist sistem, medya, çocuk yetiştirme kitapları ve uzmanları, bu durumu kolaylaştırıcı etkilerde bulunmaktadır. Çocukluğun ve ebeveynliğin yeni biçimleri, günümüz Türkiye'sinde de gittikçe bariz bir şekilde görünüm kazanmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini tartışabilmek için sosyal medya ve kitap örnekleri üzerinden Türkiye'de yeni çocukluk ve yeni ebeveynliğin nasıl görünüm kazandığı, yeni çocukluk ve yeni ebeveynliğin hangi çerçevede çizildiği örnekler üzerinden ele alınacaktır.

3.3. YENİ ÇOCUKLUK VE YENİ EBEVEYNLİK BİÇİMLERİ: ÖRNEKLER

Günümüzde çocukların ve ebeveynlerin toplumsal değişimin yapısına bağlı olarak yeni biçimler kazandığı ifade edilmiştir. Daha önce belirtildiği gibi yaşanan değişim ve dönüşüm sebebiyle pedagojiye, psikolojiye, uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle çocuk yetiştirme konusunda aile eğitime ve çocuk yetiştirme bilgisine yönelik kitaplar, dergiler, sosyal medya araçlarında çocuk yetiştirme ve eğitme bilgilerinin aktarıldığı araçlar ön plana çıkmıştır. Bu araçlar, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinin görünür hale gelmesinde belirleyici olmuştur. Çocukların ve ebeveynlerin yeni biçimler kazanmasında medya, kitle iletişim araçları ve sosyal medya araçları etkin rol üstlenmektedir. Nitekim günümüzde çocuk yetiştirmeye dair kitapçılarda, internet sitelerinde birçok kitaplar satışa sunulmaktadır. Instagram, youtube, bloglar, facebook gibi sosyal medya araçlarında çocuk yetiştirmeye dair çocuk-ebeveyn ilişkisi, iletişimi, ebeveynlerin çocuklara yaklaşımı vb. gibi konularda bilgiler, etkinlikler, tavsiyeler paylaşılmaktadır. Bu durumdan hareketle yerli ve yabancı literatürde çocuk yetiştirme, eğitme konusunda ebeveynlere ilişkin mevcut kitaplar araştırılmış, bu kitapların genelinde çocuk ve ebeveynlere hangi açılardan yaklaşıldığı ve nasıl bir ebeveyn ve çocuk profilinin çizildiği araştırılmıştır. Benzer şekilde sosyal

medya araçlarında özellikle örnekleri çok olan instagramdan yola çıkarak çocuk ve ebeveynlere yönelik neler yapıldığı, nasıl bir çocuk ve ebeveyn profili çizildiği incelenmiştir. Bu incelemede, yeni çocukluk ve yeni ebeveynliğe yönelik bir biçimlenmenin görünürlüğü ele alınacaktır.

Çocuk yetiştirme, çocuk eğitimi, ebeveyn eğitimi gibi konulara yönelik bilgi aktarmada sosyal medya araçları günden güne artmaktadır. Sosyal medya araçları, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinin görünür kılınmasında etkili olmaktadır. Nitekim sosyal medya araçları incelendiğinde, çocukluk ve ebeveynliğe yönelik konular tartışılmaktadır. Çocuğa ve ebeveynliğe yönelik farklı adlandırmalarda bloglar ve instagram hesapları açılmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya araçlarında “*internet ebeveynliği*” olarak adlandırılan çocuk ve ebeveynliğe yönelik paylaşımların bulunduğu, yeni fenomen ebeveynlik biçimleri görünürlük kazanmaktadır. İnstagram ve bloglar incelendiğinde annelik biçimine yönelik oyuncu anne, akademisyen anne, doğal anne, hassas anne, zaman annesi, güncel anne, uzman anne, pedagog anne, müzisyen anne, sosyal anne, babalara yönelikte internet babaları, pedagog baba, bilgili baba, oyuncu baba gibi yeni tanımların çıktığı ve bu tanımlamalarda hesapların açıldığı görülmektedir. Bu sosyal medya hesapları incelendiğinde takip sayısının fazla olduğu, çocuk ve ebeveyne yönelik paylaşımların yapıldığı görülmektedir. Aynı zamanda youtubeda da çocuk eğitimi ve ebeveyn eğitimi üzerine çok sayıda videolar bulunmaktadır.

Sosyal medya araçlarında çocuk ve ebeveynliğe yönelik başarı odaklı çocuk, proje çocuk gibi profilleri çizilmekle beraber, ebeveynliğe yönelik mükemmeliyetçi, her şeye yetebilen bilinçli, iyi ebeveynlik profilleri çizilmektedir. Bu hesaplarda mükemmel ebeveyn yerine iyi ebeveyn olmak yönünde tavsiyelerde bulunulmakta, dijital çağda kablo bağlantılı çocuklara yönelik tavsiyeler aktarılmaktadır.

Resim 3.1. Yetiştirilmiş Çocuk

Kaynak: <https://www.facebook.com/KudretErenYavuz/photos/a.802753663105305.1073741826.403472769700065/1643479595699370/?type=3&theater>, 2018.

Bu görsel daha önce belirtildiği gibi ebeveynlik rollerinin değişmesine bağlı olarak çocuk ve ebeveyn rollerinin değiştiği, çocuğun yetiştirildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla günümüz çocukluğunun ebeveynlik rollerine bağlı olarak yeni biçimler kazandırıldığı aktarılmaktadır.

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda daha önce belirtildiği gibi bir önceki kuşaktan edindiği bilgilerden ziyade, bu bilgileri uzmanlardan, sosyal medya araçlarından, kitaplardan edinmektedir. Ebeveynlerin bir önceki kuşakla kurduğu gözleme dayalı ilişki biçiminin değişmesi, risk ve tehlike algısı, sosyal medya araçları, kitle iletişim araçları gibi birçok faktör, ebeveynlerin ve çocukların ilişki biçimini değiştirmiştir. Bu süreçte çocuklar, toplumsallaşma alanı olan ve oyunlarını oynadığı sokakla ilişkisini kesmiştir. Çocuğun değişim sürecinde bu durum etkili olmuştur. Günümüzde artık oyun oynamanın adını etkinlik almıştır. Annenin ve özellikle babanın bu sürece katılarak boş zamanlarında çocuklarla oyun oynaması etkinlik saati olarak adlandırılmaya başlamıştır. Nitekim sosyal medya araçlarında eğitici materyallere

dayanan montessori gibi etkinlikler paylaşılmakta ve bilgiler verilmektedir. Sosyal medya araçlarında bu konularda tavsiye veren, bilgiler paylaşan internet babaları, bilgili baba, oyuncu anne gibi örnekler mevcuttur.

Instagram siteleri ve blogların çocuk ve ebeveynlere yönelik paylaşımlarda bulunan kişilerin hesaplarında çocuk ve ebeveyn profilleri incelenmelidir. Bu bloggerlardan biri olan Özlem Açar'ın "*Annemi Yetiştiriyorum*"³¹⁹ adlı bir kitabı vardır. Instagramda takipçi sayısı yaklaşık 42,0 bindir. "*Ben Anneyim*" kanalında çocuk yetiştirme üzerine konuşmuştur. Her şeye yetişen bir anne, çocuklarla kaliteli zaman geçirme konusunda ebeveynlik profili çizmektedir. Üç aylıkken çocuklara etkinlik yapan anne profilini eleştiren bir diğer blogger, oyuncu anne Merve Gülcemal'dir. Instagram takipçi sayısı 106 bindir. Oyunlarla din eğitimi öğretimi, içgüdüsel annelik, modern hayatta mükemmel anne olmaya çalışmak seminerlerini vermiştir. Bir yazısında sosyal medyanın annelik biçimini değiştirdiğini ifade etmiştir. Geleneksel annelik yerine modernize edilmiş annelik biçiminin ortaya çıktığını belirtmiştir. Dolayısıyla geleneksel yöntemlerden uzak sosyal medya araçlarıyla çocuk yetiştirmeye entegre edilen yeni biçim ebeveynlerin olduğunu ifade etmiştir. Instagramda "*Mükemmel Çocuk ve Anne*" profilinin çizildiğini söylemekte, sosyal medya araçlarının anneliği değiştirdiğini ifade etmektedir. Günümüzün annelerinin etkinliklerle, organik ürünlerle, montessori ile büyütülen çocuk ve büyüten ebeveyn profilinin var olduğunu söylemiştir. Annelerin günümüzde bunun neticesi olarak ciddi bir pazar haline geldiğini belirtmiştir. Fenomen anneleri takip eden yeni ebeveyn biçimleri ortaya çıkmış, modernize edilmiş bir ebeveynlik profilinin varlığından söz etmiştir. Dolayısıyla yeni nesil ebeveynleri, kendilerini yetersiz görerek çocuklarına yönelik daha fazla yararlı olması için kendilerine sorular sormaya ve daha iyi çocuk yetiştirme konusunda araştırmalar yapmaya başlamaktadır.³²⁰

Alternatif anne olarak bilinen Gülüş Türkmen'in ise Annelik haritası ile ilgili seminer vermiştir. "*Alternatif Anne*" platformunu kurmuştur. Annelik Haritası uygulaması vardır. Instagram Takipçi sayısı 11,7 bindir. "*Anneliğin Ötesinde-Tarihin*

³¹⁹ Özlem Açar, (2017), *Annemi Yetiştiriyorum*, 1. Baskı, Ganj Kitap.

³²⁰ Merve Gülcemal, (2017), *Bak Ben Mükemmel Anne Oldum*, <https://www.yenisafak.com/gundem/bak-ben-mukemmel-anne-oldum-2650971> (01.04.2018).

Işığında Trendlerin Gölgesinde Çocuk Büyütmek”³²¹ adlı kitabında ebeveynliğe yönelik eko ebeveynlik, yavaş ebeveynlik, doğal ebeveynlik gibi kavramlar hakkında bilgiler verilmektedir. Aslıhan T. Onaran ise “*Uluslararası Doğal Ebeveynlik Platformu (Attachment Parenting)*” nun kurucusudur. Ebeveyn-çocuk bağlanması, bakıcı değişikliği, kreşe başlangıç gibi alanlarda eğitim ve danışmanlık sunmaktadır. Babalarında çocuk yetiştirme konusunda anneler kadar sorumlu olduğunu vurgulamıştır. Oyuncu anne Şermin Yaşar diğer önemli bloggerlardan biridir. Instagram takipçi sayısı 721 bindir. Mutlu anneler, mutlu çocuklar seminerini gerçekleştirmiştir.

Bir diğer blogger “*akademisyen anne*” olarak bilinen Saniye Bencik Kangal’dır. Hacettepe Çocuk Gelişimi Bölümü öğretim üyesi olan Kangal, “*Korkma! İyi Bir Annesin*”³²² kitabının yazarıdır. Instagram takipçi sayısı 678 bindir. Çocuk gelişimi konusunda önerilerde bulunmakta, çocuklarla nitelikli zaman geçirme vurusu yapmaktadır. Çocuk gelişimi, çocuk yetiştirme, ebeveynlere çocuklarla etkinlik için önerilerde bulunmaktadır.

Eğitimbilimci Özgür Bolat ise “*Anne-Baba Okulu*” nun kurucusudur. Ebeveynlere mutlu ve başarılı çocuk yetiştirmenin kuralları hakkında bilgiler sunmaktadır. Koşulsuz ebeveynlik profilini çizmektedir. 2016 tarihli bir yazısında çocuk yetiştirmenin neden zorlaştığına dair, uygarlığın gelişmesi sonucunda çocukların binalara sıkıştığını, yapay sistem olan oyuncakların ortaya çıktığını söylemektedir. Dolayısıyla teknolojik araçlara bağımlı, kablo bağlantılı çocuk profili ve eve hapsedilmiş pilli çocuk profili, diğer taraftan uygarlığın farklı sınıflar ve değerler çıkarması sonucu kaygılı ebeveynlerin arttığını söyleyerek kaygılı ebeveyn profili çizmiştir.³²³

Yeni çocukluk ve yeni ebeveynliği görünür kılan öğelerden biri de çocuk ve ebeveynlik üzerine yazılmış olan kitaplardır. Çocuk yetiştirme ve çocuk eğitimi üzerine yazılan yerli ve yabancı literatürde çok sayıda kitap bulunmaktadır. Yabancı kaynakların bir kısmı çevrilerek ülkemiz literatürüne kazandırılmıştır. Bu kitaplar, pedagoglar, psikologlar, eğitim uzmanları, çocuk gelişimi ve aile uzmanları, sosyal

³²¹Gülüş Türkmen, (2012), *Anneliğin Ötesinde-Tarihin Işığında Trendlerin Gölgesinde Çocuk Büyütmek*, 1. Basım, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

³²²Saniye Bencik Kangal, (2017), *Korkma! İyi Bir Annesin*, 1. Baskı, Elma Yayınevi.

³²³Özgür Bolat, (2016), *Çocuk Yetiştirmek Neden Zorlaştı*, <http://ozgurbolat.com.tr/cocuk-yetistirmek-neden-zorlasti/> (01. 04. 2018).

hizmet uzmanları tarafından yazılmıştır. Bu kitaplar, çocuk yetiştirme, eğitime ve çocuk üzerine ebeveyn eğitimi konularına psikolojik ve sosyolojik açıdan yaklaşmaktadır. Günümüzün yeni çocuk ve yeni ebeveynlik görünürlüğünü anlamak açısından bu kitapların birkaçı incelenmiştir. Yabancı kaynaklar incelendiğinde ebeveyn ve çocuk üzerine çalışmalar yapan önemli isimlerden biri psikolog Aletha J.Solter'dır. Solter, Türkiye'de Doğal Ebeveynlik olarak bilinen "*Aware Parenting Institute*" nün kurucusudur. Solter, "*Bilinçli ebeveynlik*" konusunda dünya çapında bilinen, doğal ebeveynlik akımının öncüsü ve bilinçli ebeveynlik akımının öncüsüdür. Ebeveynler ve çocuklar için bilinçli ebeveynlik workshopları düzenlemiştir. Solter'ın, çocuk ve ebeveyn üzerine çok sayıda kitapları mevcuttur. "*Oyun Oynama Sanatı*"³²⁴ kitabında ebeveynlere, oyunun çocuk üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Çocukların oyun oynarken kendini ifade ettiklerini, ebeveynlerin çocuklarının sorunlarını oyunun iyileştirici gücüyle çözebileceğini vurgulamıştır. "*Bilinçli Bebek*"³²⁵ kitabında ise kendine güvenen ve bilinçli bireyler yetiştirme profili çizilmiştir. Dolayısıyla daha önce bahsedildiği gibi eğitilmiş ebeveynlerin eğitilmiş çocukları vurgulanmıştır.

Bilinçli ebeveynlik profili çizen diğer kitaplardan biri de Shefali Tsabary'e ait "*Bilinçli Ebeveyn Çocuğunu Nasıl Yetiştirir?*"³²⁶ kitabıdır. Bu kitapta ebeveynlerin çocuktan daha önemli olduğu, geleneksel ebeveynlik sürecinin modern dünyayla birlikte değiştiğini ifade etmektedir. Çocuk ve ebeveynin eşit olduğunu vurgulayan yeni bir ebeveynlik biçiminden söz etmektedir. Ebeveyn-çocuk arasındaki ilişki ve çocuk yetiştirme üzerine odaklanmaktadır.

"*Bir Yetişkin Yaratmak*"³²⁷ kitabı ise, günümüzün şartları içinde aşırı kaygılı ve stres içinde bulunan ebeveynlik profilini ortaya koymaktadır. Diğer kitaplardan biri de William Sears-Martha Sears'a ait "*Doğal Ebeveynlik*"³²⁸ kitabıdır. Doğal ebeveynliğin kuraldan ziyade çocuk yetiştirme yöntemi olduğunun altını çizmektedir. Diğer yabancı literatürden çevrilmiş kitaplardan biri de James P.Steyer'e ait "*Facebook Çağında Çocuk Büyütmek*"³²⁹ kitabıdır. Bu kitapta dijital teknolojinin içinde bulunan

³²⁴Aletha J. Solter, (2017), *Oyun Oynama Sanatı*, Türe Ö. (Çev.), Doğan Kitap.

³²⁵Aletha J. Solter, (2016), *Bilinçli Bebek*, Ayşegül C. (Çev.), Doğan Kitap.

³²⁶Shefali Tsabary, (2017), *Bilinçli Ebeveyn Çocuğunu Nasıl Yetiştirir?*, Zerrin K. (Çev.), Kuraldışı Yayınları.

³²⁷Julie Lythcott Haims, (2017), *Bir Yetişkin Yaratmak*, Duygu P. K. (Çev.), İkü Yayınevi.

³²⁸Martha Sears ve William Sears, (2011), *Doğal Ebeveynlik*, Ayşegül C. (Çev.), Doğan Kitap.

³²⁹James P. Steyer, (2014), *Facebook Çağında Çocuk Büyütmek*, Ahu T. (Çev.), Doğan Kitap.

dijital çocuk profilinden yola çıkılarak, teknolojinin zararlarından çocukların korunması ve olumlu özelliklerinden faydalanmalarına dair bir dijital dünyanın içindeki çocuk profili çizilmiştir.

Ülkemizde çocuk yetiştirme, eğitme ve ebeveynlerin eğitimi üzerine pedagog, psikolog, eğitim uzmanları, sosyal hizmet uzmanları tarafından yazılmış çok sayıda kitap mevcuttur. Günümüzün toplumsal değişmeye bağlı olarak yeni çocuk ve yeni ebeveynlik konusunu ele alan önemli kitaplardan biri de “*Yeni Kuşak Anne-Babalar ve Çocukları*”³³⁰ kitabıdır. Değişen değerlere bağlı olarak ebeveynliğin değiştiğini, yeni bir biçim aldığını ifade edilmektedir. Bu kitapta geçmiş kuşak ebeveynlerin çocuklarını, anne-babalarının tavsiyeleriyle, toplumun ve kültürün değerleriyle yetiştirdikleri, mutlak itaatın bulunduğu ifade edilmektedir. Günümüzde çocukların itaat kültürü içinde olması yerine, çocukların bağımsızlığını isteyen bilinçli bir ebeveynlik ve bilinçli çocuk oluşmasına bağlı olarak günümüzde çağdaş pedagojik doğrular ışığında yetişen çocukların yaygınlaştığını belirtmektedir. Günümüzde çağdaş ebeveynlik biçimlerinin artarak ebeveynlerin beklentilerine uygun olarak çocukluk biçiminin ortaya çıktığı ele alınmaktadır.

Günümüzdeki çocukların bir önceki kuşaktan daha stresli, kaygılı ve rekabetçi kuşak olduğunu belirten, mükemmeliyetçi ve başarı odaklı çocuğa işaret eden önemli kitaplardan biri de “*21.Yüzyılda Anne-Baba Olmak*”³³¹ kitabıdır. Bu kitapta aileye yönelik kitapların sayısının arttığını belirtmektedir. Kadınların çalışma yaşamına girmesi sonucu, bakıcılarda yaşanan artış, çocuklarda nitelikli vakit geçirmenin önemli hale geldiğini ifade etmektedir. Değişen zamana bağlı olarak değişen çocuk ve çocuğa yönelik yeni yaklaşımlar üzerinde duran “*Günümüzde Anne-baba Olmak*”³³² kitabı, çocuğun gelişen teknolojiye bağlı olarak televizyon, bilgisayar başında geçiren bağımlı çocuk olduklarına dikkat çekmektedir. Değişen şartlara paralel olarak çocukların sorunlarının da değiştiğini belirterek, bu noktada ebeveynlere yeni yaklaşımlar tavsiye etmektedir.

³³⁰Haluk Yavuzer ve İlkay Demir, (2016), *Yeni Kuşak Anne-Babalar ve Çocukları*, 1. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

³³¹Nevzat Özer, (2014), *21.Yüzyılda Anne-Baba Olmak*, 3. Baskı, Efil Yayınevi, Ankara.

³³²Eyüp Sabri Ercan, (2016), *Günümüzde Anne Baba Olmak*, 1.Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul.

Görüldüğü üzere çocuk yetiştirme ve ebeveynlere yönelik kitapların, blogların, uzmanların sayısı giderek yaygınlık kazanmaktadır. Günümüzde toplumsal değişme ve dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimleri, farklı örnekler üzerinden görülebilir. Yaşanan değişim ve dönüşümün sonucu olarak pedagojiye, psikolojiye, uzmanlık bilgisine dayalı çocuk yetiştirme ve eğitime ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, çocuk yetiştirme ve ebeveyn eğitime yönelik kitapların, blogların, uzmanların sayısında giderek artış yaşanmaktadır. Sosyal medya araçlarında ise çocuk eğitimi, ebeveyn eğitimi üzerine tavsiye ve bilgiler paylaşan hesapların sayısında artış yaşanmaktadır. Yeni annelik ve yeni babalık, doğal anne, internet babaları ve benzeri gibi tanımlamalar üzerinden görünüm kazanmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimleri tartışılmıştır. Günümüz toplumlarında ve özelde Türkiye’de yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinin, toplumbilimi olan sosyoloji için önemi ve sosyolojik bakış açısındaki yeri tartışılmış ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Nitekim günümüzde yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimleri hızla toplumsal yaşamda görünürlük kazanmıştır. Toplumsal yapının değişmesi, yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerini ortaya çıkaran ana aktör olmuştur. Bu çalışma, çocukluk ve ebeveynlik konusunda yaşanan hızlı değişimi ortaya koyma hedefinde olmuştur. Dolayısıyla bu tespit, değişimin öncesi ya da sonrasına ilişkin bir yargı içermemektedir. Burada esas olan toplumsal yapıda meydana gelen hızlı değişimdir. Çalışmanın hedefi de bu hızlı değişimi sosyolojik açıdan tespit etmek ve ortaya koymaktır. Çocuk ve çocukluğa ilişkin bakış açısı, değerlendirmeler ve çocuğun toplumsal konumu, toplumsal değişmeye bağlı olarak toplumsal, kültürel, ekonomik, politik gibi geniş bir yelpazede değişim göstermiştir.

Çocuk ve çocukluğa yönelik araştırmalar, özellikle çocukluğun toplumsal tarihi, kayıt altına alınan belge, kıyafet, sanat gibi gündelik yaşamdan elde edilen bilgilerle Ortaçağ’dan itibaren ele alınmaya başlamıştır. Ortaçağ dönemi, çocuklar için yetişkinlerden ayrı, kendilerine ait bir yaşamları olması, kendilerinin küçük yetişkinler olarak görülmesi sebebiyle karanlık bir dönem olmuştur. Ancak çocukların keşfedilme süreci, XIII. yüzyılla birlikte gerçekleşmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda meydana gelen toplumsal değişimler, çocukluk anlayışında önemli değişimleri beraberinde getirmiştir. Felsefi düşünce akımları, matbaanın gelişimi, okullaşma oranının artması gibi birçok gelişme, modern çocukluk fikrini inşa etmiştir. Türkiye’de çocukluk tarihine yönelik yapılan çalışmaların azlığı dikkat çekmekle birlikte, çocukluğun toplumsal tarihinin ve çocuklara yönelik araştırmaların Osmanlı döneminden itibaren başlatıldığı, XIX. yüzyılla birlikte yeni çocukluk anlayışı çerçevesinde değişme başladığı ve modernleşme süreci içinde olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de hızlı bir değişim sürecinden geçmiş ve günümüzde değişim geçirmeye devam ederek yeni biçimler kazanmıştır. Günümüzde de çocuk ve çocuklarla ilgili tartışmalar oldukça yaygınlaşmış ve tartışılan konu haline gelmiştir. Toplumsal değişme sürecinde aile de değişikliğe uğramıştır. Aile, toplumsal yapıda meydana gelen değişimden etkilenerek günümüzde yeni biçimler almıştır. Modernleşme, postmodernleşme, sanayileşme, üretim

biçimlerinde meydana gelen değişimler, kentleşme, göç olgusu aile üzerinde çok boyutlu bir değişim sürecini ortaya çıkarmıştır. Ailede meydana gelen köklü değişimler, ailenin rollerinde, işlevlerinde, boyutlarında farklılaşmalar meydana getirmiştir. Özellikle ailenin yaşadığı bu değişim süreci, çocuk yetiştirme, çocuk bakma anlayışını değiştirmiştir. Aile, çocuk bakma ve yetiştirme görevlerinin birçoğunu anaokulu öncesi kreş, gündüz bakım evleri gibi kurumlara devretmiştir. Ailenin yaşadığı bu değişim süreci, ebeveynlerin çocuklarla olan ilişki ve iletişim biçimini, yetiştirme tarzını, rollerini hızlı bir değişikliğe uğratmıştır.

Çocuklara yönelik bakış açısının değişmesi, yeni çocukluk anlayışını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, çocukluğun tekliğinden ziyade çoğulluğuna vurgu yapan, yeni çocukluk tartışma alanını ele almıştır. Yeni çocukluk çalışmaları, çocuk suçluluğu, çocuk tarihi, son zamanlarda yoğun biçimde ele alınan çocuk kültürü gibi çalışmalara ek olarak yeni bir tartışma alanıdır. Toplumsal yapının değişmesi sürecinin bir neticesi olarak çocuk ve ebeveynlik sürecinin günümüzde yeni, farklı ve neomodern bir çerçevede biçimlenmesi, yeni bir görünüm kazanması, yeni tartışma alanını oluşturmuştur. Bu çalışmada ele alınan yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimleri, toplumsal yapıda meydana gelen değişimin bir sonucu olarak görünürlüğünü hızla artırmıştır. Sosyolojik bir bakış açısıyla toplumsal yapının değişimine paralel olarak çocuk ve ebeveynlerin değişim süreçlerinin nasıl olduğu, hangi yöne evrildiği, yeni çocuk ve yeni ebeveynlerin durumunun toplum için öneminden hareket edilmiştir. Aile ve aileyi oluşturan çocuk ve ebeveynler, sosyoloji açısından araştırılmaya değer bir konudur. Çünkü toplumsal yapıda meydana gelen değişim, çocuk ve ebeveynleri derinden etkilemiş ve değiştirmiştir. Çocuk ve ebeveynlerin yeni biçim kazandığı savından hareketle bu çalışmanın bu konudaki literatüre katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Hızlı bir değişim sürecinden geçen çocuk ve ebeveynler üzerinde birtakım gelişmeler etkili olmuştur. Nitekim ebeveynlerin rollerinde yaşanan değişimler, çocuğa yönelik bakış açısının değişmesi, düşünsel gelişmeler, modernizmin ve postmodernizmin etkileri, tüketim ve kapitalizmin etkileri, yeni babalık, yeni annelik tanımlamalarının ortaya çıkması, kadının çalışma yaşamına katılması, teknolojik gelişmeler, uzmanlık bilgisinin artması, ebeveynlere risk ve tehlike algısının empoze edilmesi, bir taraftan ideal, eğitilmiş, bilinçli ebeveynlik söylemleri diğer taraftan

başarılı, sağlıklı, iyi eğitilmiş ideal çocuk söylemlerinin ortaya çıkması, bilimsel gelişmeler, çocukların hayatlarının her alanının detaylandırılması gibi gelişmeler, çocuk ve ebeveynlerin yeni biçimler kazanmasında, yeni kalıplar içine yerleştirdiği sonucuna varılmıştır.

Günümüzde çekirdek aile tipinin yaygınlaşması gibi birçok koşullara bağlı olarak ebeveynler, (anne, baba, anane, babaanne gibi) bir önceki kuşaktan aktarılan ve gözlemleyerek elde ettiği bilgilerden faydalanamaması ve bu bilgilerin yetersiz kaldığı düşüncesi neticesinde uzmanlık bilgisine, tekniklere ihtiyaç duymuştur. Çocukların ve ebeveynlerin yaşamları çocukların nasıl büyüüp gelişeceği sorunsalı yerine çocukların nasıl yetiştirileceği çerçevesinde şekillenmiştir. Ebeveynler, çocuk yetiştirme hususunda tekniklere, uzmanlara, psikologlara, pedagoğlara, çocuk yetiştirmeye dair bilgiler içeren kitaplardan faydalanmıştır. Bunun neticesi olarak çocuk yetiştirme kitapları, çocuk yetiştirme bilgileri, çocuk gelişim ve yetiştirme uzmanlarında artış yaşanmıştır. Çocuk yaşamının devrelere bölünmesi, çocukların yaşamının her alanının belirli aktivitelerle doldurulması, çocukları yeni biçimlere sokmuştur. Günümüzde çocuklar, yaşamlarını uygun aktiviteler, sanatsal faaliyetlerle doldurulması neticesinde programlanmış, proje ya da mekanik olarak nitelendirilen çocuklara dönüşmüştür. Günümüzde yeni ebeveynler için çocuk artık bir projedir.

Benzer şekilde ebeveynlerin çocuk yetiştirme hususunda ailenin eğitilmesi gerektiğinin öneminin farkına varılması, tehlike ve risk algısının ebeveynlerin bilinçlerine yerleştirilmesi, çocuklarını sağlıklı, başarılı, güvenli bir şekilde yetiştirme kaygısı, ebeveynleri aşırı ebeveyn, aşırı kaygılı ebeveyn olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Medya, kitle iletişim araçları bu hususta aktif rol üstlenmiştir. Medya ve kitle iletişim araçlarının insan yaşamına girmesiyle birlikte toplumsal rol ve aile içi ilişki biçimi değişmiştir. Çocuk ve ebeveynlerin rolleri ve çocuk-ebeveyn arasındaki ilişki biçimi değişikliğe uğramış, medya ve kitle iletişim araçları reklamlar aracılığıyla çocuk ve ebeveynleri küreselleşme içine sokarak tüketimle biçimlenen yeni roller sağlamıştır. Değişen aile içi ve rollere bağlı olarak medya ve kitle iletişim araçlarında çocuklar, sanal ilişki biçimlerine girmiş, dış çevreden soyutlanmış, bağımlı, korunmuş çocuklara dönüşmüştür. Çocuk, toplumsal değişme sürecinde ilişki biçiminin değişmesi, tehlike ve risk algısı, değişen oyun biçimi gibi sebeplere bağlı olarak sokakla olan ilişki biçimini kesmiştir. Önceden sokak, oyunla eş bir kavram olarak görülmekteydi, oyunlar sokakta

oyunmaktaydı ve çocuğun toplumsal ilişkisini kurduğu bir alandı. Çocuğun kitle iletişim araçları, internet oyunları gibi birçok sebeplerle sokaktan çekilmesiyle birlikte yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerinden bahsedilmeye başlandı. Dolayısıyla çocuk, sokaktan çekildi, sanal ilişki biçimleri içine girdi, eve hapsolan kristal çocuklara dönüşmüştür. Ebeveynlerde, çocukları dış dünyanın zararlı etkilerinden korumak, kitle iletişim araçları ve medyanın zararlı etkilerinden korumak amacıyla gözetimli, denetimli ebeveynlere dönüşmüştür. Toplumsal ilişki, aile içi ilişki ve rollerin değişmesi, çocuk ve ebeveynin değişmesini sağlamış, çocuk ve ebeveynler, yeni ve modern bir şekilde biçimlendirmiştir.

Türkiye’de yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik görünümünün nasıl biçimlendiği önemli bir tartışma konusudur. Cumhuriyet döneminde çocuğa bakış açısı toplumcu bir nitelikteyken günümüzde çocuğa bakış açısı bireyci bir nitelik kazanmıştır. Günümüzde çocuklar, yeni kalıplar ve toplumsal ilişki biçimleriyle toplumcu/toplum odaklı bir toplumsallaşma sürecinden soyutlanmış ve birey merkezli/bireyci bir toplumsallaşma sürecine girmiştir. Cumhuriyet dönemi politikalarıyla gerçekleştirilmeye çalışılan yurttaş, milli değerlerle yoğrulmuş çocuk kavramının yerini, günümüzde benmerkezci çocuk kavramı almıştır. Ebeveynlerin tüketimle birleştiği yeni bir çocukluk ve ebeveynlik biçimi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla temel sorunu, günümüzde toplumun ebeveynliğe ve çocukluğa bakma biçiminde yaşanan değişim süreci oluşturmıştır. Yeni çocukluk ve yeni ebeveynlik biçimlerine yönelik ele alınan kavramlar ve bilgilere yönelik kaynakların azlığı belirtilmelidir. Bu durum, yeni ebeveynlik ve yeni çocukluk biçimlerinin çalışma konusu haline gelmesini ve literatüre katkı sağlamasını gerekli kılmıştır. Çocuk ve çocukluğa yönelik araştırmalar, özellikle çocukluğun toplumsal tarihini araştıran yabancı literatür ve yerli literatürde mevcut belli başlı çalışmalar ise henüz yetersizdir. Diğer taraftan ülkemizde çocuk yetiştirme, ebeveyn kitapları ele alındığında çocuk yetiştirme ve uzmanlık bilgisine dair yerli kitapların çok olduğu söylenebilir, yerli kitapların yanında yabancı literatürden kitapların da çevrildiği söylenebilir. Aynı zamanda instagram, youtube, facebook gibi sosyal medya araçlarında uzmanların kişisel bloglarında çocuk yetiştirmeye dair internet anneleri ya da babaları gibi çocuk yetiştirmeye dair bilgilerin, kitap tavsiyelerinin verildiği blogların gittikçe artmaktadır.

Görüldüğü üzere, toplumsal yapının hızla değişimine bağlı olarak çocuklar ve ebeveynler hızla değişmiş ve yeni biçimler almıştır. Çocukların geleneksel dönemde toplumsallaşma biçimi “*değer*” odaklı iken günümüz postmodern döneminde “*başarı*” odaklı haline gelmiştir. Çocuk, günümüzde kutsallaştırılmış/kutsanmıştır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme ve toplumsallaştırma konusunda edindiği referans unsurları, bir önceki kuşak olan anne, baba, babaanne, anneanne, dede iken, günümüzde referans unsurları uzmanlar, pedagoglar, kitaplar gibi unsurlar olmuştur. Ebeveynlerde “ideal çocuk yetiştirme” söylemiyle aşırı kaygılı, bilinçli, gözetimli, korumacı, eğitilmiş, neomodern ebeveynlere dönüşmüştür. Sonuç olarak toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, çocuk ve ebeveynleri neomodern, programlanmış, proje çocuk, bağımlı, toksit, tüketim çocuğu, pilli, hormonlu, bağımlı, kablolu, kristal çocuk, korunmuş, kurumsallaşmış, acele ettirilmiş, eve hapsedilmiş pilli çocuk gibi yeni tanımlamalarla yeni biçimlere sokmuştur. Ebeveynlerde aşırı kaygılı, aşırı ebeveyn, neomodern, organik, ekonomi dostu, eğitilmiş, bilinçli, korumacı, gözetimli ebeveyn olmak üzere farklı tanımlamalarla yeni biçimler içine girmiştir. Bu değişim dolayısıyla günümüzün çocuk ve ebeveynleri yeniden biçimlenmiş ve yeni görünümeler kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- ABAY, Ali Rıza ve Sevim Atila, DEMİR, (2014), “Belli Parametrelere Göre Kuşaklararası Sosyal Değişme(Aile Değerleri Üzerine Bir Karşılaştırma)”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:9, Sayı:1, ss.125-151.
- AÇAR, Özlem (2017), **Annemi Yetiştiriyorum**, Ganj Kitap,1. Baskı, İstanbul.
- AKBAŞ, Emrah ve Reyhan ATASÜ, TOPÇUOĞLU, (2009), “Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu-Eleştirel Bir Değerlendirme”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, Cilt: 20, Sayı:1, ss. 95-103.
- AKTAŞ, Gül, (2015), “Türkiye’de Aile Sosyolojisi Çalışmalarına Genel Bir Bakış”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı: 52, ss. 419-441.
- ARAZ, Yahya, (2013), **16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak**, Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.
- ARITÜRK, Mete Han, (2015), “Çocukluk Felsefesi”, **Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi**, Levent, Eraslan, (Ed.), Vize Yayıncılık, Ankara, ss. 93-109.
- ASLAN, Kadir, (2002), “Değişen Toplumda Aile ve Çocuk Eğitiminde Sorunlar”, **Ege Eğitim Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, ss. 25-33.
- ARIÉS, Phillippe, (1962), **Centuries of Childhood- A Social History of Family Life**, (Trans. Robert Baldick), Alfred A. Knopf, New York.
- AYDIN, Mustafa, (2014), “Ailede Çocuk ve Ebeveynle İlişkisi”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Aydın, Mustafa, (Ed.). Çizgi Kitabevi, 2. Baskı, Konya, ss. 195-210.
- BAHAR, Halil İbrahim, (2008), **Sosyoloji**, Uşak Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- BALTA, Evren, (2005), “Bitmeyen Çocukluk, Erken Yetişkinlik ve Yeni Kapitalizm”, **Birikim Dergisi**, Sayı:192, ss. 20-28.
- BAYER, Ali, (2013), “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”, **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:1 Sayı: 8, ss. 101-129.
- BOZKURT, Veysel, (2012), **Değişen Dünya’da Sosyoloji**, Ekin Yayınevi, 8. Baskı, Bursa.

- BUMİN, Kürşat, (1983), **Batı’da Devlet ve Çocuk**, Alan Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- CAN, İslam, (2014), “Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını”, **Sistematik Aile Sosyolojisi**, Mustafa, Aydın, (Ed.). Çizgi Kitabevi, 2.Baskı, Konya, ss. 65-91.
- CANATAN, Kadir, (2013), “Aile Kavramının Tanımı”, **Aile Sosyolojisi**, Kadir, Canatan ve Ergün, Yıldırım, (Ed.), Açılım Kitap, 3.Baskı, İstanbul, ss. 53-64.
- ÇALIŞKAN, Nihat ve Mustafa, ASLANDEREN, (2014), “Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:15, Sayı:2, ss. 263-277.
- DOĞAN, İsmail, (2000), **Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme**, Sistem Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.
- DUMAN, M. Zeki, (2012), “Aile Kurumu Üzerine Tarihsel Bir Okuma Girişimi ve Muhafazakâr İdeolojinin Aileye Bakışı”, **İnsan ve Toplumbilimleri Araştırmaları Dergisi IV**, Cilt:1, Sayı:4, ss.19-51.
- EĞRİBEL, Ertan, (2011), “Toplumsal Değişme mi, Toplumsal Çözülme mi?”, **Değişim Sosyolojisi-Dünya’da ve Türkiye’de Toplumsal Değişme**, Ertan, Eğribel ve Özcan, Ufuk, (Ed.). Kitabevi, İstanbul, ss.119-128.
- ELKİN, Frederick, (1995), **Çocuk ve Toplum-Çocuğun Toplumsallaşması**, Güngör, Nazife, (Çev.), Gündoğan Yayınları, 1. Basım, Ankara.
- ELKİND, David, (1999), **Çocuk ve Toplum**, Öngen, Demet, (Çev.), ÇOKAUM Yayınları, No:3, Ankara.
- ELKİND, David, (2001), “Değişen Dünya’da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim”, **Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk-3. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Onur, Bekir, (Yay. Haz.). ÇOKAUM Yayınları, 16-18 Ekim 2000, Ankara, ss. 15-25.
- ERASLAN, Levent, (2015), “Çocukluk Sosyolojisine Giriş”, **Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi**, Levent, Eraslan, (Ed.).Vize Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara, ss. 14-37.

- ERASLAN, Levent, (2015), **Farklı Perspektiflerden Çocukluk ve Sosyolojisi**, Vize Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara.
- ERCAN, Eyüp, Sabri, (2016), **Günümüzde Anne Baba Olmak**, Doğan Egmont Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.
- ERDEMİR, PALAZ, Hatice ve Halil, ERDEMİR, (2012), “Antikçağ ’da Çocuk Olmak: Ölmek ya da Ölmemek!,” **Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu Bildiri Kitabı**, MÇD Yayınları, 27-28 Nisan 2012, Ankara. ss.643-659.
- ERDOĞAN, BİLGİNER, Şeyma ve Ayşe, KUCUR, (2015), “Modern Dünyanın Vaadi: Proje Çocuklar”, **II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, ŞİMŞEK, Tacettin ve B. Veysel, Yıldız, (Yay. Haz.). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği, İstanbul, ss. 577-583.
- ERKANAL, Hayati, (1997), “Eski Mezopotamya’da Çocuk ve Eğitimi”, **Çocuk Kültürü-1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**, ONUR, Bekir, (Yay. Haz.). ÇOKAUM Yayınları, 6-8 Kasım 1996, Ankara, ss. 57-70.
- FUREDİ, Frank, (2013), **Paranoyak Anne-Babalık**, Tüfekçi, Arzu, (Çev.), İz Yayıncılık, İstanbul.
- FRANKLİN, Bob, (1993), **Çocuk Hakları**, Türker, Alev, (Çev.), Ayrıntı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul.
- GANDER, J. Mary, ve Harry W. GARDINER, (1995), **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, ONUR, Bekir (Yay. Haz.). İmge Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.
- GİDDENS, Anthony, (2005), **Sosyoloji**, Güzel, Cemal, (Yay. Haz.), Ayraç Yayınevi, 2.Baskı, Ankara.
- GİDDENS, Anthony, (2012), **Modernliğin Sonuçları**, Kuşdil, Ersin, (Çev.), Ayrıntı Yayınları, 5. Basım, İstanbul.
- GİTTİNS, Diana (2011), **Aile Sorgulanıyor**, Erdem, Tuna, (Çev.), Pencere Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya, (2015), **Türkçülüğün Esasları**, Çonoğlu, Salim, (Haz.), Ötüken Neşriyat, 2. Basım, İstanbul.

- GÖKÇE, Birsen (1991), “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, (Der.), **Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, Dikeçligil, Beylü ve Ahmet, Çiğdem, (Der.), T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Cilt:1, Ankara. ss. 198-216.
- GÖKÇE, Birsen, (1996), **Türkiye’nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayınevi, 1.Baskı, Ankara.
- GÖKTÜRK, Işıl, (2011), “Yeni Toplumsal Hareketlerin Bir Örneği Olarak Türkiye’de Kadın Hareketi”, **Değişim Sosyolojisi-Dünyada ve Türkiye’de Toplumsal Değişme**, Ertan, Eğribel ve Ufuk, Özcan (Ed.). Kitabevi, İstanbul, ss. 209-224.
- GÖKTÜRK, Işıl, (2016), **Kültür Sosyolojisi-Kültürel Çalışmalar ve Toplumbilimlerinin Yeniden Biçimlenmesi**, Doğu Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.
- GÜLERARSLAN, Aşina, (2011), “Tüketici Olarak Çocuk ve Ailenin Satın Alma Kararlarına Etkisi”, **Selçuk İletişim**, Cilt: 6, Sayı:4, ss. 126-137.
- GÜRDAL, DEMİR, Ayça, (2013), “Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak”, **“İş, Güç”, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, Cilt:15, Sayı:4, ss. 1-26.
- HAİMS, J. Lythcott (2017), **Bir Yetişkin Yaratmak**, Kayıhan, D. Pınar, (Çev.), İku Yayınevi.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, (1996), **Toplumbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.
- HEYWOOD, Colin, (2003), **Baba Bana Top At! Batı’da Çocukluğun Tarihi**, Hoşçu, Esin, (Çev.), Kitap Yayınevi, 1. Basım, İstanbul.
- IŞIK, Esra (2014), “Çocuk-Toplum İlişkisi Bağlamında İstanbul Sokaklarında Çalışan Çocuklar”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

- İŞİKÇI, MAMUR, Yasemin ve Selma, KARATEPE, (2006), “Türkiye’de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, ss. 69-100.
- İNAL, Kemal, (1999), “Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 32, Sayı:1, ss. 195-212.
- İNAL, Kemal, (2007), **Çocuğun Örselenen Dünyası**, Sobil Yayıncılık, Ankara.
- İNAL, Kemal, (2007), **Modernizm ve Çocuk-Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri**, Sobil Yayıncılık, Ankara.
- JAMES, Allison, (2001), “'Yeni' Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler”, **Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk-3.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Onur, Bekir, (Yay. Haz.). ÇOKAUM Yayınları, 16-18 Ekim 2000, Ankara, ss. 27-36.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, (1981), **Çocuğun Değeri-Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık**, Boğaziçi Üniversitesi İdari ilimler Fakültesi, İstanbul.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, (2000), **Kültürel Psikoloji-Kültür Bağlamında İnsan ve Aile**, Evrim Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- KANGAL, BENCİK Saniye, (2017), **Korkma! İyi Bir Annesin**, Elma Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- KANTER, Beyhan, (2015), “Sosyolojik Kaygılar Bağlamında Çocuk Edebiyatı”, **II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler**, Şimşek, Tacettin ve B. Veysel, Yıldız, (Yay. Haz.). Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yazarları Birliği, İstanbul, ss. 15-20.
- KARADUMAN, Esra ve Gökhan, GÖKGÖZ, (2017), “TRT Yerli Çocuk Programlarında Çocukluğun İnşası: Eğitim, Toplumsallaşma, Politik Özne Biçimleri”, **Trt Akademi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 4, Ankara, ss. 376-397.
- MARSHALL, Gordon, (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Akınhay, Osman ve Derya, Kömürcü, (Çev.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- MERCAN, Zerrin ve Fatma, TEZEL, ŞAHİN, (2017), “Babalık Rolü ve Farklı Kültürlerde Babalık Rolü”, **Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:2, ss. 1-10.
- MERTYÜREK, Banu, (2008), **Çalışan Çocukların Penceresinden**, Celal, İnal, (Ed.). Milli Eğitim Sağlık Eğitimi Vakfı, Ankara.
- NACAK, İbrahim ve Faruk, KARAARSLAN, (2014), “Ailenin Yapısı: Bir Sistem Olarak Aile”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Mustafa, Aydın, (Ed.). Çizgi Kitabevi, 2.Basım, Konya, ss. 121-135.
- NİRÜN, Nihat, (1994), **Sistemik Aile Sosyolojisi Yönünden Aile ve Kültür**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- OKAY, Cüneyd, (1998), **Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler-1850-1900**, Kırkambar Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- OKAY, Cüneyd (2005), “Türkiye’de Çocuk Tarihi: Tespitler, Öneriler”, **Kebikeç Dergisi**, Sayı:19, ss. 121-127.
- ONUR, Bekir, (1994), **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 23-24 Nisan 1993, İstanbul.
- ONUR, Bekir, (2005), **Türkiye’de Çocukluğun Tarihi**, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara.
- ONUR, Bekir, (2007), **Çocuk, Tarih ve Toplum**, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara.
- ONUR, Bekir, (2009), **Türk Modernleşmesinde Çocuk**, İmge Kitabevi, 1.Baskı, Ankara.
- ÖNTAŞ, CANKURTARAN, Özlem, (2005), “‘Tehlikeli Çocuklar’ ve İktidar”, **Birikim Dergisi**, Sayı:192, ss. 49-54.
- ÖZARSLAN, Aylin Dikmen, (2016), **Çocuk ve Çocukluk Sosyolojisi**, Resse Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖZEN, Sevinç (1990), “Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar”, **Aile Yazıları: Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç**, Dikeçligil, Beylü ve Ahmet, Çiğdem, (Der.), T. C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları, Cilt:1, ss. 379-390.

- ÖZER, Nevzat (2014), **21.Yüzyılda Anne-Baba Olmak**, Efil Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.
- ÖZTAN, Güven Gürkan, (2011), **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÖZPOLAT, Abdulvahap, (2010), “Ailede Demokratik Sosyalleşme”, **Aile ve Toplum Dergisi**, Yıl:11, Cilt:5, Sayı:20, ss. 9-24.
- ÖZTÜRK, KARAKUŞ, Hatice, (2017), “Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:13, ss. 273-276.
- ÖZYURT, Cevat, (2017), **Eğitim Sosyolojisi Yazıları**, Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara.
- ÖZYÜREK, Arzu ve Fatma, TEZEL, ŞAHİN, (2017), “Anne-Baba Olmak ve Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumları”, **Anne-Baba Eğitimi**, Tülin G. Yıldız, (Ed.). Pegem Akademi, 4.Baskı, Ankara, ss.41-61.
- PALMER, Sue, (2017), **Zehirlenen Çocukluk-Modern Dünyanın Çocuklar Üzerindeki Zararlı Etkileri**, Aksoy, Çağlar, Özge, (Çev.), İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- PEMBECİOĞLU, Nilüfer, (2006), **Türk ve Dünya Sinemasında Çocuk İmgesi**, Ebabil Yayıncılık, 2.Baskı, Ankara.
- POLAT, Oğuz, (2001), **Çocuk ve Şiddet**, Der Yayınları, İstanbul.
- POSTMAN, Neil, (1995), **Çocukluğun Yokoluşu**, İnal, Kemal, (Çev.), İmge Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- SAĞLAM, Mehmet ve Neriman, ARAL, (2016), “Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları”, **Çocuk ve Medeniyet Dergisi**, Sayı:2, ss. 43-56.
- SARI, Özgür, (2014), “Aile Kurumu ve Ailenin Tanımı”, **Sistemik Aile Sosyolojisi**, Mustafa, Aydın, (Ed.). Çizgi Kitabevi, 2.Baskı, Konya, ss. 17-35.
- SAYIN, Önal, (1990), **Aile Sosyolojisi-Ailenin Toplumdaki Yeri**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- SAYIN, Önal, (1994), **Sosyolojiye Giriş**, Üniversite Kitapları, 2. Baskı, İzmir.

- SEARS, Martha ve Sears, William, (2011), **Doğal Ebeveynlik**, Cebenoyan, Ayşegül (Çev.), Doğan Kitap.
- SOLTER, Aletha J., (2016), **Bilinçli Bebek**, Cebenoyan, Ayşegül, (Çev.), Doğan Kitap.
- SOLTER, Aletha J., (2017), **Oyun Oynama Sanatı**, Özer, Türe, (Çev.), Doğan Kitap.
- STEYER, James P. (2014), **Facebook Çağında Çocuk Büyütmek**, Terzi, Ahu, (Çev.), Doğan Kitap.
- ŞEN, GEZEN Burcu, (2011), “Çocuk Sosyolojisi Bağlamında Ailelerin Çocuklarına Bakış Açılarının Değerlendirilmesi (Elazığ İli Örneği)”, Doktora Tezi, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elazığ.
- ŞENTÜRK, Ünal, (2008), “Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler”, **Aile ve Toplum-Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi**, Yıl:10, Cilt:4, Sayı: 14, ss. 7-31.
- ŞİRİN, Mustafa, Ruhi, (1998), **Çocuk Yüzlü Yazılar**, İz Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- ŞİRİN, Mustafa, Ruhi, (2006), **Gösteri Çağı Çocukları**, İz Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul.
- TAN, Mine, (1997), “Çocukluğun Tarihi Araştırmalarında Sözlü Tarih Yaklaşımı ve Sözlü Tarihte Bir Çocuk”, **Çocuk Kültürü-1.Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Onur, Bekir (Yay. Haz.), ÇOKAUM Yayınları, 6-8 Kasım 1996, Ankara, ss. 31-56.
- TAŞKIN, Necdet, (2011), “Çocukların Gelişiminde Katkıları Unutulanlar: Babalar,” **Eğitim-Bir-Sen**, Yıl:7, Sayı:20, ss. 43-47.
- TERR, Leone,(2000), **Sevgi ve Çalışmanın Ötesinde Oyun Yetişkinler İçin Neden İhtiyaçtır?**, Köseoğlu, Murat, (Çev.), Literatür Yayıncılık, 1.baskı, İstanbul.
- TEZCAN, Mahmut, (1985), **Eğitim Sosyolojisi**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 4.Baskı, Ankara.
- TEZCAN, Mahmut, (2017), **Çocuk Sosyolojisi**, , Anı Yayıncılık, 3. Baskı Ankara.
- TEZEL, ŞAHİN, Fatma ve Fatma Nilgün, CEVHER, (2007), “Türk Toplumunda Aile-Çocuk İlişkilerine Genel Bir Bakış”, **38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu**, Ankara, ss.775-790.

- TEZEL, ŞAHİN, Fatma ve Fatma Nilgün CEVHER, KALBURAN, (2009), “Aile Eğitim Programları ve Etkililiği: Dünyada Neler Uygulanıyor?”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt:1, Sayı:25, ss. 1-12.
- TUNCA, Tuğçe, (2016), “Türkiye’de Değişen Aile ve Çocuğa Yüklenen Anlamlar”, **Değişen Toplumda Değişen Aile**, Nurşen, ADAK, (Ed.). Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, ss.163-176.
- TURĞUT, Faruk, (2017), “Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar”, **Medeniyet ve Toplum Dergisi**, Cilt:1, Sayı: 1, Konya, ss. 93-117.
- TÜRKMEN, Gülüş, (2012), **Anneliğin Ötesinde-Tarihin Işığında Trendlerin Gölgesinde Çocuk Büyütmek**, Kaknüs Yayınları, 1. Basım, İstanbul.
- TSABARY, Shefali (2017), **Bilinçli Ebeveyn Çocuğunu Nasıl Yetiştirir?**, Koltukçuoğlu, Zerrin, (Çev.), Kuraldışı Yayınları.
- ÜSTEL, Füsün, (2004), “**Makbul Vatandaş’ın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi**”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- VERGİN, Nur, (2000), **Din, Toplum ve Siyasal Sistem**, Bağlam Yayıncılık, 1.Basım, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk, (2005), **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 27.Basım, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk, (2007), **Ana-Baba ve Çocuk**, Remzi Kitabevi, 19.Basım, İstanbul.
- YAVUZER, Haluk ve Demir, İlkey, (2016), **Yeni Kuşak Anne-Babalar ve Çocukları**, Remzi Kitabevi, 1. Basım, İstanbul.
- YAZAN, Ümit Meriç, (1989), “İleri Endüstri Toplumlarında Aile Kurumu Üzerine Bir Araştırma”, **Sosyoloji Dergisi**, Cilt: 3 Sayı:1, ss. 147-174.
- YILDIRIM Ergün ve Emel, YILDIRIM, (2013), “Aile İçi İlişkiler ve İletişim”, **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, 3.Baskı, İstanbul, ss. 139-152.
- YILDIRIM, Ergün (2013), “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, **Aile Sosyolojisi**, Açılım Kitap, 3.Baskı, İstanbul, ss. 121-138.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay, (1992), **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayın, 4.Baskı, İstanbul.

YURDAKUL, KABAKÇI, Işıl, Onur, DÖNMEZ, Fatih, YAMAN ve Hatice, Ferhan, ODABAŞI, (2013), “Dijital Ebeveynlik ve Değişen Roller”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:12, Sayı:4, ss. 883-896.

ZEYBEKOĞLU, Özge, (2013), “Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile”, **Mediterranean Journal of Humanities**, Cilt:3, Sayı:2, ss. 297-328.

Elektronik Kaynaklar:

AYDIN, Oktay, **Geleneksel ve Modern Ebeveynler**, <http://www.mentorium.com.tr/blogdetay.php?id=3> (12.02.2018).

BAŞ, Burak, (2016), **Eski Mezopotamya ve Antik Yunan Topluluklarında Çocuk Olmak**, <http://arkeofili.com/eski-mezopotamya-ve-antik-yunan-topluluklarinda-cocuk-olmak> , (21.03.2018).

BOLAT, ÖZGÜR, (2016), **Çocuk Yetiştirmek Neden Zorlaştı**, <http://ozgurbolat.com.tr/cocuk-yetistirmek-neden-zorlasti/> (01. 04. 2018).

GÜLCEMAL, Merve, (2017), **Bak Ben Mükemmel Anne Oldum**, <https://www.yenisafak.com/gundem/bak-ben-mukemmel-anne-oldum-2650971> (01.04.2018).

<http://arastirmacianne.blogspot.com.tr/2012/02/proje-cocuk-yetistirme-kavram.html> (01.04.2018).

<http://hthayat.haberturk.com/yasam/guncel/haber/1056333-asiri-korumaci-anne-baba-tutumunun-çocuğa-etkisi> , (26.03.2018).

<http://www.birsinifdegisir.com/haber/220/proje-cocuk/> (01.04.2018).

<https://www.facebook.com/KudretErenYavuz/photos/a.802753663105305.1073741826.403472769700065/1643479595699370/?type=3&theater> (01.04.2018).

Modern Ebeveynlik Krizi, (2015), <http://www.egitimpedia.com/modern-ebeveynlik-krizi/> , (01. 04. 2018).

NAS, Belin Güner, (2017), <http://belingunernas.com/makalelerim/aceleettirilen-cocuklar/> (01.04.2018).

NEWMAN, D.M., **Childhood as a Social Construction (Sosyal Yapı olarak Çocukluk)** <https://studysites.sagepub.com/newman6study/resources/childhood.htm> (16. 10.2017).

SAYAR, Kemal, (2017), **Bir İnşa Olarak Çocukluk**, <http://www.lacivertdergi.com/dosya/2017/12/06/bir-insa-olarak-cocukluk> (26. 03. 2018).

TÜZEMEN, Yasemin, **Mutlu Çocuk Mu Proje Çocuk mu?**, (2017), <http://www.pdrdergisi.com/mutlu-cocuk-mu-proje-cocuk-mu-88.html> (01.04.2018).

YAVUZ, Sevil, (2011) **Yeni Moda: "Proje Çocuk" Yetiştirmek!**, <http://www.milliyet.com.tr/yeni-moda---proje-cocuk--yetistirmek--pembenar-yazardetay-aile-1415589/> (01.04.2018).

YOLCU, Mehmet Alper, (2015), **Proje Çocuklar ve Dışa Bağımlı-Koruyucu Ebeveyn**, <http://www.konyayenigun.com/proje-cocuklar-makale,4602.html>, (01.04.2018).

DİZİN

-A-

Aile, v, 7, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41,
43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 58,
60, 63, 64, 65, 66, 67, 73, 95, 96, 100,
101, 102, 103, 104, 105, 106, 107,
108, 109
Aşırı ebeveyn, 79

-B-

Batı Avrupa, 27

-C-

Cumhuriyet, 21, 22, 23, 32, 74, 98

-Ç-

Çocuk, v, ix, 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12,
13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 38, 39, 40, 52, 53, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67,
68, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 89, 90, 91,
92, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102,
103, 104, 105, 106, 107, 108, 109,
110

Çocuk sosyolojisi, 20, 24

Çocukluk, 3, 4, v, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
25, 26, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 55, 57,
58, 59, 61, 67, 70, 71, 72, 73, 75, 76,
78, 81, 82, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 110

-E-

Ebeveyn, 34, 36, 62, 77, 83, 91, 92,
108, 110

-G-

Geleneksel çocukluk, 51

-K-

Kadın, 64, 70, 103

-M-

Modern çocukluk, 28, 55, 56, 57, 58,
59, 61
Modernizm, 22, 43, 55, 57, 58, 59, 60,
61, 71, 73, 75, 78, 81, 82, 104

-O-

Ortaçağ, 17, 26, 27, 29, 55, 95
Osmanlı, 7, 8, 31, 32, 33, 95, 100, 105

-P-

Postman, 10, 11, 28, 59
Postmodern çocukluk, 61, 62
Programlanmış çocuk, 77
Proje çocuk, 78

-R-

Reform, 27, 28, 55
Rönesans, 17, 27, 28, 33, 55

-S-

Sosyoloji, v, 1, 7, 15, 19, 36, 37, 38, 39,
43, 44, 49, 100, 102, 104, 108

-T-

Tanzimat, 23, 31, 32, 33
Toplum, v, 9, 21, 22, 26, 28, 34, 36, 37,
44, 46, 48, 54, 58, 64, 68, 72, 79, 82,
83, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 108
Toplumsal değişme, 4, 15, 40, 45, 46,
65, 67, 68, 76, 95
Toplumsallaşma, v, 33, 36, 104
Türkiye, 3, 4, 10, 11, 17, 18, 21, 22, 23,
24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 36, 38, 49,
63, 64, 67, 70, 74, 82, 87, 92, 95, 98,
100, 101, 103, 104, 105, 106, 108

